

RUMELİ'DE ÂYÂNLAR ve DAĞLI EŞKIYASI.

DELİ KADRİ İSYANI

Bahar ÖZVARDARLI

Yüksek Lisans Tezi

TARİH ANABİLİM DALI

Danışman: Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

2021

T.C
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

RUMELİ'DE ÂYÂNLAR ve DAĞLI EŞKIYASI.
DELİ KADRİ İSYANI

Bahar ÖZVARDARLI

TARİH ANABİLİM DALI

Danışman: Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

TEKİRDAĞ -2021

Her Hakkı Saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığımı taahhüt ederim.

07/07/2021

Bahar ÖZVARDARLI

ÖZET

Kurum, Enstitü, : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ABD : Tarih Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Rumeli’de Âyânlar ve Dağlı Eşkîyası. Deli Kadri İsyanı
Tez Yazarı : Bahar ÖZVARDARLI
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR
Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi, 2021
Sayfa Sayısı : 135

XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde imzalanan Pasarofça Anlaşması ile beraber Osmanlı merkez teşkilatında başlayan batılılaşma; devleti geleneksel anlayış ve yenilikçi anlayış arasında bir çatışmaya sürüklemiştir. Bu çatışma devletin bünyesinde rahatsızlık meydana getirmiş ve bu rahatsızlığın semptomları zaman içinde taşra teşkilatlarında belirlemiştir. Bu semptomlardan biri de Rumeli’deki “Dağlı Eşkîyaları” meselesidir. Bu mesele ile ilgilenmek iki hususu aydınlatmada faydalı olacaktır. Birincisi yukarıda sözünü ettiğimiz bozulmanın Dağlı Eşkîyalığı meselesinden yola çıkarak mahiyetinin anlaşılması ve teşhisini mümkün kılmasıdır. İkinci olarak ise Dağlı Eşkîyalığı meselesinin münhasıran Rumeli’de yaşanmış olması sebebiyle bu meseleyi irdelemek; Rumeli bölgesinin etnik, topografik, siyasi ve askeri özellikleri arasındaki etkileşimi görmemizi sağlayacaktır. Dağlı Eşkîyalığı meselesi yaklaşık yirmi yıl boyunca Osmanlı Devleti’ni meşgul etmiştir. Konu hakkında yapılmış akademik çalışmalar mevcuttur fakat henüz mütekâmil bir resim ortaya konulmuş değildir. Çünkü Osmanlı arşivlerinde ya da muhtelif kaynaklarda adı geçen Dağlı Eşkîyaları hakkında aynı derecede bilgilenmiş değiliz. Bu çalışmanın konusu olan “Dağlı Eşkîyası Deli Kadri” tarafımızca; bahsedilen resmin tamamlayıcı parçalarından biri olarak görülmüştür. Böylece Dağlı Eşkîyalığı meselesi üzerine eğilen akademik çalışmalara bir katkı sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bergos, Dağlı Eşkîyası, Deli Kadri, Rumeli,

ABSTRACT

Institution, Institute : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences
Department : Department of History
Thesis Title : Ayans And Mountain Bandit In Rumelia. Deli Kadri Rebellion
Thesis Author : Bahar ÖZVARDARLI
Thesis Advisor : Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR
Type, Year : MA Thesis, 2021
Number of Pages : 135

The Westernization, started in the central Ottoman organization with the Treaty of Pasarofca signed in the first quarter of the XVIIIth century, has dragged the state into a conflict between traditional understanding and innovative understanding. This conflict created discomfort within the state, and the symptoms of the disorder appeared in the provincial organizations over time. One of these symptoms is the "Mountain Bandits" issue in Rumelia. Dealing with this issue I will try to clarify two issues: first, the corruption mentioned above makes it possible to understand and diagnose its nature, starting from the issue of Mountain Bandit; second, to examine this issue as the Mountain Bandits issue was experienced exclusively in Rumelia. This study will enable us to see the interaction between the ethnic, topographic, political, and military features of the Rumelia region. The issue of Mountain Bandit occupied the Ottoman Empire for about twenty years. There are academic studies on the subject, but a complete picture has not been put forth yet because we are not equally well informed about the Mountain Bandits mentioned in the Ottoman archives or in various sources. The subject of this study, "Mountain Bandit Deli Kadri" by us is seen as one of the complementary parts of the aforementioned picture. Thus, the study aimed to contribute to the academic studies focused on the issue of Mountain Bandits.

Keywords : Bergos , Deli Kadri, Mountain Bandits, Rumelia

ÖNSÖZ

Bu çalışma XVIII. yüzyılın son çeyreğinde ve XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarında görülmüş olan “Dağlı Eşkîyalığı” meselesi kapsamında bir dağlı eşkıyası olan Bergoslu Deli Kadri namındaki eşkıyanın faaliyetlerini konu almaktadır. Padişah III. Selim (1789-1807) döneminde ortaya çıkan ve tüm Rumeli'yi yakıp yıkarak halkın yerini yurdunu terk etmesine sebep olan bu eşkıyalık faaliyetleri üzerine yapılmış olan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Hakkında daha çok arşiv vesikaları sayesinde bilgi sahibi olduğumuz dağlı isyanları meselesinin bu isyancıların ve dağlı eşkıyası olarak tanınan sergerdelerin mümkün olduğu ölçüde biyografik çalışmalarının yapılması ile açıklığa kavuşacağı kanaatindeyiz. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden “bir dağlı eşkıyası olarak Deli Kadri” XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Rumeli'de baş gösteren dağlı eşkıyalığı olgusunun nihai merhalesi olması yönüyle hem eşkıyalığın hem de devletin tutumu bakımından meselenin nereye vardığını görmek imkânı vermektedir. Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'un çok yakınındaki kasaba ve köylere kadar gelerek zarar veren Deli Kadri'ye karşı devletin yeterince sert bir cevap verememiş olması bu dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu acziyeti anlamamız bakımından önem arz eder. Yalnızca bu meselede değil âyânların isyan etmeleri durumunda da devlet aynı tavrı göstermektedir. Sorunların çözülmesinde Osmanlı hükümetinin net bir tavır sergileyememesi isyancıları cesaretlendirmiş ve cüretini arttırmıştır. Nihayet Deli Kadri'nin isyan ve eşkıyalık hareketlerinin bastırılması yönünde devlet aynı tavrı göstererek kendisini birkaç defa affetmiştir.

Dağlı eşkıyası hakkında Osmanlı vekayi-namelerinde konunun kavranabilmesine imkan sağlayacak yeterlilikte bilgi bulunmamaktadır. Dağlı eşkıyaları çoğu zaman âyânların gölgesinde ve himayesinde olup yaptıkları faaliyetler gereği sık sık yer değiştirmişlerdir. Bu durum konuyla ilgili okumuş olduğumuz arşiv vesikalarında da göze çarpmaktadır. Bilhassa Deli Kadri'nin sürekli yer değiştirerek hareket ediyor olması devletin eşkıya takibinde zorlanmasına yol açmıştır. Bu hal konuya dair resmi yazışmalardaki boşluklardan fark edilmiştir ki belgelerin yorumlanmasını güçleştirmiştir.

Çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR'a teşekkürlerimi sunarım.

TEKİRDAĞ – 2021

Bahar ÖZVARDARLI

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZET

ABSTRACT

ÖNSÖZ..... i

İÇİNDEKİLERii

KISALTMALARiv

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM..... 8

1. XVIII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU 8

1.1. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Askeri Yapısında Meydana Gelen Değişimler 9

1.1.1 Kapıkulu Ocağında Meydana Gelen Değişimler 9

1.1.2 Timarlı Sipahi Ordusundaki Değişimler 16

1.2. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Sosyal, Ekonomik ve Siyasi Yapısındaki Değişimler 19

İKİNCİ BÖLÜM 26

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ÂYÂNLIK MESELESİ..... 26

2.1. Âyânlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı 26

2.2. Âyânlık Müessesesinin Gelişerek Güçlenmesi 29

2.3. Âyânlar ile Osmanlı Hükümeti Arasındaki İlişki ve Rumeli'de Önemli Âyânlar 31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 39

3. DAĞLI EŞKİYASI VE BİR DAĞLI EŞKİYASI OLARAK BERGOSLU DELİ KADRİ 39

3.1. Dağlı Eşkiyası..... 39

3.2. Dağlı Eşkiyalarının Ortaya Çıktığı Coğrafya ve Eşkiyaların Özellikleri..... 43

3.3. Dağlı Eşkiyalığının Çıkış Nedenleri..... 45

3.4. Osmanlı Devleti'nin Merkeze Uzak Eyaletlerinin Durumu ve Bu Durumun Dağlı Eşkiyalığının Gelişmesine Etkileri 50

3.5. Dağlı Eşkiyaları ve Âyânlar Arasındaki Bağlantı 54

3.6. Dağlı Eşkiyaları ile Mücadelede Görevlendirilen Osmanlı İdarecileri 57

3.7. Bir Dağlı Eşkıyası Olarak Bergoslu Deli Kadri	71
3.8. Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin Ortak Hareket Etmeye Başlamaları	74
3.9. Dağlı Eşkıyası Deli Kadri'nin Tekirdağ ve Malkara'ya Hareketi.....	77
3.10. Deli Kadri'nin Ballı Köyüne Sığınması ve Nizam-ı Cedit tarafından Kuşatılması	79
3.11. Deli Kadri'nin İstanbul'a Yakın Bölgelerdeki Faaliyetleri	83
3.12. Deli Kadri'nin İskânı Meselesi ve Kendisine Bergos Âyânlığının Verilmesi	90
3.13. Serezli İsmail Bey'in Deli Kadri ile Osmanlı Hükümeti Arasında Arabuluculuk Yapması.....	92
3.14. Bergos Âyânı Abdülkadir Ağa'nın Sırp İsyânının Bastırılmasında Görevlendirilmesi	94
3.15. Bergos Âyânı Abdülkadir'in Ölümü	96
3.16. Deli Kadri Meselesi Üzerine Bazı Mülahazalar	97
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	108
EKLER	117

KISALTMALAR

A.g.e	: Adı Geçen Eser
A.g.m	: Adı Geçen Makale
A.g.t	: Adı Geçen Tez
A.E.SSLM. III	: Ali Emiri Tasnifi III. Selim
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C.AS	: Cevdet Askeriye
C.DH	: Cevdet Dahiliye
C.ZB	: Cevdet Zabtiye
Çev.	: Çeviren
Edt.	: Editör
HAT	: Hatt-ı Hümayun
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarında XVIII. yüzyılın son çeyreğinde baş göstermiş olan “Dağlı Eşkîyası” meselesi padişah III. Selim (1789-1807) saltanatı döneminde devleti meşgul eden en önemli olaylar arasında yer almaktadır. İlk defa Rumeli'nin Kırcaali dağlarında ortaya çıkmış olan bu eşkıya grupları kısa sürede tüm Rumeli'ye yayılarak kasaba ve köylere zarar vermeye başlamışlardır. Bu nedenle kendilerini “Kırcaali eşkıyaları” olarak da adlandıranlar olmuştur¹.

Dağlı eşkıyalarının ilk faaliyet sahaları Filibe ve havalisi ile Batı Trakya ve Balkan dağlarının kuzeyidir². 1791 yılında dağlı eşkıyaları Rumeli taraflarında Serez, Tekirdağ'ın İncecik Köyü ile Bulgaristan'da bulunan Hasköy ve Kırcaali civarında görülmüştür³. 1790-1795 yılları arasında dağlı eşkıyasının Rumeli'de kasıp kavurduğu yerler, Deliorman, Tuna Yalısı, Şumnu ve Edirne ile Serez arasındaki dağlık mıntıkalar olmuştur⁴. Başlangıçta Doğu Trakya'da varlıkları görülmeyen dağlı eşkıyalarının 1803 yılında Edirne ve Çatalca arasında faaliyet göstermeye başlaması bilhassa bu bölgenin başkente yakınlığından dolayı endişe uyandırmış ve Osmanlı hükümetinin ciddi önlemler almasını gerekli kılmıştır⁵.

Dağlı eşkıyalarının ortaya çıktığı tarih net olarak bilinmemekle beraber Osmanlı müverrihlerinden Ahmed Cevdet Paşa 1789 yılı olaylarını nakle ederken Rumeli havalisinin dağlı eşkıyaları tarafından harap edildiğini yazmaktadır⁶. Buna mukabil İsmail Hakkı Uzunçarşılı dağlı eşkıyaları ile ilgili olarak, H.1206/M.1792 yılında Osmanlı ordusunun Avusturya ve Rusya seferinden dönüşü esnasında Rumeli âyânlarının sorumluluğunda bulunan askerlerin Kırcaali ve Hasköy civarında başıboş bırakılmaları sonucunda ortaya çıkmış olduğu üzerinde durmaktadır⁷. Aynı konuda

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Vezir Hakkı Mehmet Paşa (1747-1811)”, *Türkiyat Mecmuası*, C.6, S.0, İstanbul, 1939, s. 179

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa”, *Belleten*, C. XXXV, S. 138, 1971, s. 261

³ Meryem Kaçan Erdoğan, Meral Bayrak Ferlibaş, Kamil Çolak, *Ruşçuk Ayanı Tirsiniklizade İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806)*, 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2009, s.63-64

⁴ Enver Ziya Karal, *Selim III ün Hatt-ı Hümayunları*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s. 115

⁵ Uzunçarşılı, “Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa”, s.262

⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, edt. Mustafa Güçlükol Bilge Bozkurt, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 415

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Vezir Hakkı Mehmet Paşa (1747-1811)”, s.181

Yücel Özkaya'nın görüşü 1791 tarihine ait bir vesikada dağlı eşkıyasından bahsedilmiş olmasından dolayı bu meselenin 1791 yılında ortaya çıkmış olabileceği yönündedir⁸.

Dağlı eşkıyalığı meselesinin Rumeli'de ortaya çıkmış olmasının temel nedeni bölgenin önce 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı ardından 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya savaşları nedeniyle zarar görmüş olmasıdır. Bu durumu iki açıdan ele almamız mümkündür. Öncelikle bölgede cereyan eden ve uzun süren savaşlar halkın can ve mal güvenliğini tehdit ettiği gibi ekonomik olarak da zor duruma düşmesine yol açmıştır. Bölgedeki asayişsizlik yolsuzlukları arttırmış çoğu zaman da halkın yerini yurdunu terk etmesine neden olmuştur. Diğer yandan savaşlar nedeniyle zayıflayan merkezi otoritenin yerini alan bölge âyânları güçlenerek hakimiyet sahalarını ve etkilerini genişletmişlerdir. Âyânların bir yandan kendi aralarındaki üstünlük mücadelesi diğer yandan devlet ricali ile ilişkilerini sıkı tutma çabaları bölge halkının ağır vergi yükü altında ezilmesine yol açmıştır. Eşkıyalığın siyasi ve ekonomik şartların bozuk olduğu durumlarda ortaya çıkan faaliyetler olduğu düşünülüğünde dağlı eşkıyalarının Rumeli'de zuhur etmiş olması daha kolay izah edilebilir. Çünkü sadece âyânlar değil bölgeye gönderilen devlet ricalinden memurların da yolsuzluk ve rüşvetle iş gördükleri bilinmektedir. Bütün bunların yanı sıra Osmanlı askeri sistemindeki bozulma ve itibar kaybı devlet aleyhinde iş görenlerin faaliyetlerini kolaylaştırmıştır.

XVIII. yüzyılın son çeyreğinde gerek girilen savaşlarda ihtiyaç duyulmasından dolayı gerekse İstanbul'daki varlığından rahatsızlık duyulması sebebiyle çok sayıda vezir kanuna uyulmayarak görev başına getirilmiştir. Taşraya gönderilen bu vezirlerin kendi kazançları uğruna halkı ağır vergiler altında ezmiş olması kendilerinden rahatsızlık duyulmasına neden olmuştur. Ne hükümet tarafından ne de halk tarafından değer verilmemiş olan bu valiler âyânların nezdinde de değer kazanamamışlardır. Bu durum vezirlerle âyânlar arasında bir otorite mücadelesine yol açmıştır. Vezirler ve âyânlar arasındaki bu mücadelede hem âyânlar hem de valiler sekban askerleri besleyerek ve eşkıya çetelerini himayelerine alarak kendi askeri güçlerini

⁸ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyamları (1791-1808)*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 2020, s.1

oluşturmuşlardır⁹. Toplum düzeninde ortaya çıkan bu durum eşkıyaların serbestçe dolaşmalarına ve güçlenmelerine neden olmuştur¹⁰.

Dağlı eşkıyalarının ortaya çıkışında âyânların kendi aralarındaki mücadelelerin etkili olduğu ve kontrolünün bu denli zorlaşmasının da bu mücadeleden kaynaklandığı görülmektedir¹¹. Kırcaali, Deliorman bölgesinden gelen eşkıyalar ile Arnavut eşkıyaları istihdam ederek gerektiğinde bunları el altından hükümete karşı kışkırtan Rumeli âyânları Osmanlı hükümetine karşı küstah bir tavır içine girmişlerdir¹². Dağlı eşkıyaları ile âyânlar arasındaki bağlantının farkında olan Osmanlı hükümeti bu konuda bir çalışma yaparak dağlı eşkıyalarına destek veren ve bunları kendi hesabına kullanan âyânları tespit etmiştir. Dönemin padişahı III. Selim konuya ciddiyetle eğilerek bu işi halledebileceğini düşündüğü Hakkı Mehmet Paşa'yı vezirlik rütbesi ve tam yetki ile Rumeli valiliğine tayin etmiştir¹³. Ancak bir yandan bölgedeki âyânların diğer yandan İstanbul'daki hasımlarının aleyhte faaliyetlerinden dolayı Vezir Hakkı Paşa'nın bölgedeki çabaları istenilen şekilde sonuçlanmayacaktır.

Âyânların başında buldukları vilayetin idari amirliğini (valilik) üstlenmeleri, askeri güçleri komuta etmeleri ile asayiş ve düzenin sağlayıcısı olmalarının yanında bölgedeki vergileri toplama yetkisine de sahip olmaları sosyal, siyasi, idari-askeri düzenin hakimi olmaları anlamına gelmekteydi¹⁴. Şüphesiz âyânların bu derece güçlenmesine sebep merkezi otoritenin yetersiz kalmasıydı. Çoğu zaman devlet, isyan eden âyânlar ve eşkıyalarla başa çıkmakta zorlanmaktaydı. Böyle bir durumda kendilerini affederek devlete bağlılıklarını ve itaatlerini sağlamak amacıyla bir devlet memuriyeti vermekteydi. Devletin isyancılara karşı uyguladığı bu tutum aynı niyeti taşıyan kimseler tarafından fark edildiğinde kendilerinin de isyan etmelerine sebep olmaktadır¹⁵. Dolayısıyla kendi görev bölgelerinde birer derebeyi gibi hareket etmekte

⁹ Enver Ziya Karal, "Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları", s.114-115

¹⁰ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s.216

¹¹ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyânları*, s.14

¹² Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmet Paşa", s. 180

¹³ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s.115

¹⁴ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri (1730-1839)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.14, 1963, s.61; Yuzo Nagata, *Tarihte Âyanlar Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s.IX

¹⁵ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, s. 209

olan âyân ve mütegalibenin dağlı eşkıyasını destekleyip koruyor olması devletin eşkıya ile mücadelesinde başarılı olmasını engellemekteydi.

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden “bir dağlı eşkıyası olarak Deli Kadri” XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Rumeli’de baş gösteren dağlı eşkıyalığı olgusunun nihai merhalesi¹⁶ olması yönüyle hem eşkıyalığın hem de devletin tutumu bakımından meselenin nereye vardığını görmek imkânı vermektedir. Asıl adının Abdülkadir olduğunu bildiğimiz¹⁷ dağlı eşkıyası Bergoslu Deli Kadri Kırkkilise (Kırklareli)’nin Bergos (Lüleburgaz) kasabası sakinlerindedir¹⁸. Bergos âyânı ile anlaşmazlığı yüzünden Bergos’ta oturmasına izin verilmeyerek buradan çıkarılan Deli Kadri¹⁹ bu olaydan sonra dağlı eşkıyasından oldukları bilinen Kanber ve Tekirdağlı Yahya ile birlikte eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmaya başlamıştır²⁰. Bazen eşkıya ile ittifak eden bazen de vezirlere veya âyânlara intisap eden Deli Kadri Bergos kazasının iki köyüne musallat olmuştur. Kendisinin kazasında iskan edilmesi konusunda Edirne Bostancıbaşısına ferman yazılmışsa da bostancıbaşının bu emre itaat etmemesi yüzünden Deli Kadri başına topladığı eşkıyaların liderliğini üstlenerek adından çokça söz edilen bir eşkıya reisi olacaktır²¹.

Deli Kadri’nin eşkıyalık faaliyetlerine dair belgelerde adı çoğu zaman bir başka dağlı eşkıyası olan Uzuncaabad-ı Hasköy eşkıyalarından Kara Feyzi²² ile birlikte zikredilmektedir. Kara Feyzi’nin Osmanlı kuvvetleri tarafından Kızanlık’ta kuşatılarak teslim olmaya mecbur kaldığı bir sırada Deli Kadri ve Gümüşçene denilen dağlı sergerdesi yedi sekiz yüz kadar askeriyle gelerek kendisini bu durumdan kurtarmış ve Çırpan tarafına kaçmasına yardım etmişlerdir²³. İki eşkıya lideri arasında böylece başlamış olan işbirliği ilerleyen zamanda da devam etmiştir. Deli Kadri’nin amacı Bergos âyânlığını elde etmektir. Bu nedenle daha sonraki faaliyet alanı Edirne,

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı “Nizam- Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa” adlı makalesinde dağlı eşkıyaları ile yapılan mücadelede Burgazlı Deli Kadri namındaki dağlı eşkıyasının en sona kalan çete reisi olduğunu belirtmektedir. Bkz. Uzunçarşılı, *a.g.m.* s.262

¹⁷ BOA.HAT 58-2627-D

¹⁸ MŞH.ŞSC.d 7427/136-1; BOA.HAT 58-2627-D; BOA.HAT 58-2627-C; BOA.C.DH 303-15123

¹⁹ MŞH.ŞSC.d 7427/136-1

²⁰ BOA.C.DH 303-15123

²¹ BOA.HAT 58-2627

²² BOA.C.ZB 28-1365

²³ BOA.HAT 53-2485

Hayrabolu ve çevresi olmuştur. Hayrabolu ve civarındaki pek çok köyü basarak yakıp yıkan eşkıyalar Tekirdağ'a yönelmiş, İncik kasabası üzerinden Malkara'ya ulaşmışlardır. Kasabadaki pek çok mahalli yakıp yıkan Deli Kadri ve adamları Malkara âyânını da esir almışlardır²⁴. Buradan Şarköy kazasına bağlı Ballı Köyü ve Aksakal köyüne geçen eşkıyayı muhasara etmek için Osman Paşa komutasındaki Nizam-ı Cedit ordusu görevlendirilmiştir²⁵. Orduya asker gönderenler arasında Rumeli âyânlarından Serezli İsmail Bey ve Rusçuk âyânı Tirsiniklizade İsmail Ağa da bulunmaktadır. Bu savaş zorlu kış şartlarında bölgeye gelen Nizam-ı Cedit ordusunun sahadaki ilk mücadelesi ve başarısıdır. Eşkîya ağır kayıplar vererek dağılmış fakat tamamen yok edilememiştir. Deli Kadri'nin adamları arasında Kara Bayram adlı eşkıyanın ve Vidin âyânı Pazvantoğlu Osman Ağa'nın çukadarının da bulunduğu bilinmektedir²⁶. Dağılan eşkıya Şarköy'e yönelmiş buradan tekrar Bergos ve Edirne'ye geçmiştir. Sürekli yer değiştirmekte olan eşkıyayı takip görevi Rusçuk âyânı Tirsiniklizade İsmail Ağa'ya verilmiştir. Eşkîyaların Balkana doğru ilerlemelerini önlemek için geçit ve yolları kapattırmasına rağmen Deli Kadri ve Kara Feyzi bu engeli aşmayı başararak Zağra-yı Atik civarına geçmişlerdir. İzladı ve Filibe civarında yağma ve soygunlar yapan eşkıyalar Tırnova, Berkofça ve Sofya'ya gelirler²⁷. Bu aşamadan sonra Kara Feyzi bu bölgede kalmış Deli Kadri ise Meriç nehrini geçerek yeniden Edirne'ye gelmiştir. Bundan sonraki faaliyetlerine Tekirdağ, Çorlu, Silivri ve Selimpaşa havalilerinde devam eden Deli Kadri'nin başkente bu kadar yaklaşmış olması padişahı tedirgin etmiştir²⁸. Deli Kadri'nin eşkıyalık faaliyetlerini bırakması koşulu ile affedilebileceği ve Bergos âyânlığının kendisine verilmesi teklif edilmiştir. Kendisine sunulan af teklifini kabul eden Deli Kadri Bergos kazasının âyânı Abdülkadir Ağa olmuştur²⁹. Fakat Bergos'un yanı sıra Hayrabolu ve Pınarhisar kazalarının da kendisine verilmesi konusunda ısrar etmesi yeni sorunları beraberinde getirmiştir³⁰. Kendisinin ve adamlarının bölge halkı tarafından kabul edilmeyişi ve eşkıyalığa dönmek yönündeki eğilimleri nedeniyle Abdülkadir ve adamlarının Sırp

²⁴ BOA.HAT 54-2502-C

²⁵ BOA.AE.SSLM III 372-21224; BOA.AE.SSLM III 199-11941

²⁶ BOA.HAT 55-2535

²⁷ BOA.HAT 56-2568; BOA.HAT 51-2385

²⁸ BOA.C.ZB 87-4345; BOA.AE.SSLM III 160-9603

²⁹ BOA.HAT 73-3038; BOA.C.ZB 11-530-1

³⁰ BOA.HAT 56-2563

isyanının bastırılmasında görevlendirilmelerine karar verilmiştir. İki bin askeri ile birlikte Niş'e gönderilen Abdülkadir Ağa Hurşit Paşa'nın emrine memur kılınmıştır. Buradaki vazifesi Rusların Eflâk tarafından Sırlara yardım etmesini engellemektir³¹. Sırların isyan hareketlerine karşı girişilmiş olan mücadele başarıyla sonuçlanmıştır. Ancak Abdülkadir Ağa bu kargaşada Hurşit Paşa tarafından idam edilmiştir³². Böylece dağlı eşkıyalarının son temsilcilerinden biri olan ve devleti zor durumda bırakan Deli Kadri meselesi sona ermiştir.

Rumeli'de âyân, dağlı eşkıyalığı ve bir dağlı eşkıyası olan Bergoslu Deli Kadri'nin faaliyetleri ile Osmanlı hükümetinin konuya ilişkin tutumunun incelendiği çalışmamızın ilk bölümünde; Osmanlı Devleti'nin klasik askeri, siyasi, idari, sosyal ve ekonomik yapısında XVIII. yüzyıla gelinceye kadar görülen değişim ele alınmıştır. Dağlı eşkıyalığı meselesinin gerek ortaya çıkışı gerekse önüne geçilememesine bilhassa askeri sistemdeki bozulma ve değişimin sebep olduğu çok açıktır. Osmanlı Devleti'nde askeri, siyasi, idari, sosyal ve ekonomik alanlarda görülen bu değişimler çoğu zaman birbirinin tetikleyicisi durumunda olmuştur. Dağlı eşkıyalığı meselesinin devletin klasik dönemde inşa edilen kurumlarında bozulmanın arttığı ve bu kurumların yenilenmesine dair çalışmaların henüz şekillenmeye başladığı bir dönemde ortaya çıkmış olması bakımından engellenmesinin zor olduğu söylenebilir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde dağlı eşkıyalarının varlığını onaylayarak onları kendi adına çalıştıran ve bu sayede güçlenmelerine destek olan âyânlar ve âyânlık kurumu ele alınmıştır. Daha önce de belirtmiş olduğumuz üzere bilhassa Rumeli'deki âyânlardan bazılarının eşkıyaya olan desteği ve kendileriyle olan işbirliği devletin bizzat takibini yaptığı bir mesele olmuştur. Dağlı eşkıyası Bergoslu Deli Kadri'nin de eşkıyalığa yeni başladığı dönemde bazı âyânların himayesine girerek onların hesabına iş gördüğü bilinmektedir.

Son bölümde Dağlı eşkıyalığı meselesi etraflıca ele alınarak sebepleri ile gelişmesinde etkili olan faktörlere değinilmiştir. Devamında konumuzun esasını teşkil

³¹ BOA.HAT 150-6316-G

³² BOA.HAT 1358-53338

eden Bergoslu Deli Kadri'nin faaliyetleri ve Osmanlı hükümetinin konuya yaklaşımı ele alınmıştır.

Bu çalışmanın esas kaynağını Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan HAT tasnifleri ve H.1221 tarihli Rodosçuk Şeriye Sicili defteri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra olayın geçtiği döneme ait birinci elden kaynaklar olarak Ahmed Cevdet Paşa'nın "*Tarih-i Cevdet*" adlı eseri³³, Mütercim Âsım Efendi'nin "*Târih-i Âsım*" adlı eseri³⁴ ve Câbî Ömer Efendi'nin "*Câbî Tarihi*" adlı eserinden³⁵ istifade edilmiştir. Dağlı eşkıyalarını konu alan tek müstakil eser olan Yücel Özkaya'nın "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*" adlı kitabı çalışmamızda faydalanmış olduğumuz tetkik eserlerin başında gelmektedir. Döneme ışık tutan bir eser olması bakımından istifade ettiğimiz bir diğer tetkik eser Enver Ziya Karal'ın "*Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*" adlı kitabıdır. Dağlı eşkıyalarına karşı mücadele eden önemli iki şahsiyetin hayatına dair İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın kaleme almış olduğu "*Vezir Hakkı Mehmet Paşa*" ve "*Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa*" başlıklı makaleleri de çalışmamızda yoğun olarak istifade ettiğimiz çalışmalardır.

³³ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (2 Cilt)*, Edt. Mustafa Güçlükol, Bilge Bozkurt, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008

³⁴ Mütercim Ahmet Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218/1224-1804/1809)(2 Cilt)*, Haz. Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul, 2015

³⁵ Mehmet Ali Beyhan, *Câbî Ömer Efendi Tarihi (Târih-i Sultan Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)*, (Tahlil ve Tenkidli Metin Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, 1992

BİRİNCİ BÖLÜM

1. XVIII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU

Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıldaki durumunu doğru tahlil edebilmek için esasen öncesinde yaşadığı ve bir dönüm noktası teşkil eden II. Viyana Kuşatması ve sonuçlarını değerlendirmemiz gerekir. Osmanlı Devleti'nin 1683'te yaşadığı yenilgi Avrupalı devletlerin gözündeki “yenilmez Osmanlı” imajını değiştirmiştir. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'ni Avrupa ve Balkanlardan çıkarmak isteyen Avrupalı devletler ittifak kurarak Osmanlı'nın karşısında yer almışlardır. Girdiği birçok savaşta yenilgiler alan Osmanlı Devleti'ne bu bozgunların etkileri ağır olmuştur. Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya, devletlerinin kurduğu “Kutsal İttifak” karşısında yapılan Savaşlar 1699 yılında akdedilen Karlofça Anlaşması ile neticelenmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda önemli miktarda toprak kaybına neden olan Karlofça Anlaşması, sonuçları itibarı ile XVIII. yüzyıl Osmanlı askeri ve siyasi olaylarının şekillenmesinde bir başlangıç niteliğindedir.

1696'da Rusların Azak Kalesi'ni alarak Karadeniz'e inmeleri, 1699 Karlofça Anlaşması gereği Avusturya'nın Macaristan topraklarına hakim olması ve devam eden süreçte bu iki devletin kendisine karşı ittifak halinde bulunmaları sonucunda, Osmanlı Devleti durumun vehametini fark edecek ve ıslahat çalışmaları mahiyet değiştirecektir. Osmanlı Devleti ilk defa olarak bu dönemde Avrupa'daki gelişmeleri takip etmeye yönelik bir ıslahat politikası uygulayacaktır³⁶. Bunun ilk örneği³⁷ 1718-1730 yılları arasında “Lale Devri” olarak adlandırılan dönemde görülmüştür. Bu durum zamanla Osmanlı Devleti'nin klasik ordu yapısı ve toprak sisteminde değişikliklere neden olacaktır. Osmanlı askeri sistemi Avrupaî tarzda yeniliklere tâbi tutulurken, diğer yandan timar sisteminin uygulandığı toprak yönetiminde iltizam usulünün yaygınlaşması neticesinde ayanlığın önemli ölçüde güçlendiği görülmektedir.

³⁶ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s.4

³⁷Dönemin Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa 1720 yılında Yirmisekiz Çelebi Mehmed'i Paris'e göndererek kendisinden Avrupa'daki yeni keşifleri öğrenmesini ve bu bilgileri Osmanlı Devleti'ne aktarmasını istemiştir, bkz. İnalçık, *Devlet-i Aliyye IV*, S.6

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti Rumeli’de toprak kayıpları yaşarken, ülkenin doğusundaki hakimiyet bölgelerinde de birtakım sorunlarla yüz yüze gelinmiştir. Arabistan’da ortaya çıkan “Vehhabi Ayaklanması” bunlardan biridir. Bir diğeri ise 1798 yılında Napolyon Bonapart’ın Mısır’ı işgalidir. Bunlara ek olarak doğu sınırında bulunan İran ile mücadeleler XVII. yüzyıla kadarki şiddetinde değilse bile sınır çatışmaları halinde devam etmektedir.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti yeni çözüm arayışlarına girecek, geleneksel yapısındaki pek çok kurum ve sistemde değişimler gerçekleşecektir.

1.1. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Askeri Yapısında Meydana Gelen Değişimler

Osmanlı Devleti’nin kara orduları maaşlı askerler olan Kapıkulları(Yeniçeriler) ile toprağa bağlı askerler olan (Eyalet Askerleri) timarlı sipahilerden oluşmaktaydı. Bilhassa XVII. yüzyıl sonlarında gerçekleşen ve uzun süren savaşlar her iki ordunun da deformasyonuna neden olmuştur.

1.1.1 Kapıkulu Ocağında Meydana Gelen Değişimler

1683 yılındaki sefer Yeniçeri Ocağının bozulmasına en büyük etken olarak gösterilmektedir. Osmanlı Devleti askerî teşkilatında Avrupa tarzında yenilikler yapma mecburiyetini hissetmesine rağmen askerden gelebilecek bir isyan hareketinden korkulduğu için bu fikir açıkça uygulamaya konulmayarak asker sayısının azaltılmasına gidilmiştir³⁸. Çünkü II. Mustafa’nın tahttan indirilerek III. Ahmet’in padişah ilan edilmesiyle sonuçlanan ve tarihe “Edirne Vakası” olarak geçen isyan hareketinde aktif rol oynayanların Yeniçeriler olduğu görülmüştür³⁹. Osmanlı Devleti’nin ordusunda Avrupalı tarzda yenilikler yapılmasının gerektiğine dair düşünceler, 1699 Karlofça Anlaşması ile kaybedilen toprakların geri alınması için verilen mücadelelerinin başarısızlıkla sonuçlandığı, 1718 Pasarofça anlaşması akabinde oluşmuştur. Savaşız geçen 1718-1730 yılları arasında beliren; Avrupa

³⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, 3. Baskı, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1988, s. 502

³⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, T.T.K. Yayınları Ankara, s. 27-40

devletlerini örnek olarak ıslahatlar yapılması gereği düşüncesi, bilhassa askeri alanda kendini göstermiştir. Osmanlı ordusunun Avrupalı devletlerin orduları karşısındaki başarısızlığının sebebi olarak Avrupa ordularının teknik ve kurumsal bakımdan üstünlüğü görülmüştür.

XVIII. yüzyıl boyunca Osmanlı ordusunda Avrupalı tarzda birtakım yenilikler yapılmıştır. Bu uygulamalar Avrupa'dan gelen askeri uzmanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Hâlihazırdaki Osmanlı askeri kurumlarının, devrin gereklerine göre ıslahını ve burada görev alacak olanların eğitimini kapsamaktadır.

İlk olarak; Osmanlı padişahı I. Mahmud zamanında aslen Fransız olan Claude Alexandre Comte de Bonneval (Humbaracı Ahmet Paşa) Osmanlı Devleti'nin emrine girmiş ve humbaracı ocağını ıslah ederek Avrupalı tarzda eğitim gören maaşlı bir humbaracı ocağı kurulmasını sağlamıştır. Ardından III. Mustafa devrinde Macar asıllı Baron dö Tott'un çalışmalarıyla, savaşlarda ordunun hareket kabiliyetinin artırılması amacıyla -Avrupa Devletlerinin kullanmakta olduğu bir birlik olan "sürat topçuları" birliği oluşturulmuştur⁴⁰. Avrupa orduları gibi, bölük, tabur, alay, düzeninde kurulan bu birliğin eğitimi için bir Hendesehane kurulmuştur (1773). Diğer yandan da baruthane, tophane, cebehane, lağımcı ve arabacı ocakları bu yeni sisteme göre düzenlenmiştir. Fakat hem buradaki eğitimden memnun olmayan hem de düzenli bir şekilde talim yapmayı kabul etmeyen Yeniçeriler memnuniyetsizliklerini dile getirerek karşı bir hareket hazırlığına girişmişlerdir. Yeniçerilerin isyan etmesini göze alamayan devlet adamları çareyi Hendesehaneyi kapatmakta bulmuşlardır⁴¹.

Devam eden süreçte, I. Abdülhamit devrinin ilk siyasi olayı olan Küçük Kaynarca Anlaşması'nın (1774) ağır şartlar içeriyor olması bir yönüyle askerî alanda yapılmakta olan ıslahatların yetersizliğine bağlanabilir. Devam eden süreçte Baron dö Tott'un İstanbul'dan ayrılması üzerine sürat topçuları ocağı kaldırılmıştır⁴².

⁴⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, 10. Baskı, T.T.K. Yayınları, Ankara, 2017, s.57-58

⁴¹ Ali Rıza Şimşek, *Osmanlı Ordusunda 18. Ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2006, s.79

⁴² Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, s.59

Osmanlı ordusunu Avrupaî tarzda yenilemeye yönelik yapılan bu çalışmalar maalesef savaşlarda galibiyet elde etmek için yeterli olamamıştır⁴³. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin uluslararası alandaki itibarı giderek azalmıştır. Yüzyılın başında Lale Devri ile kendini gösteren batılılaşma yoluyla devleti iyileştirme siyaseti, yüzyılın sonunda –Tanzimat hareketine de kaynaklık edecek olan “Nizam-ı Cedit” politikası ile devam edecektir.

Nizam-ı Cedit dar anlamda; “Avrupaî tarzda talimli bir askeri sitem”i ifade ederken, geniş anlamıyla; “Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının yanı sıra Osmanlı Devleti'ni ilim, sanat, ziraat, ticaret alanlarında Avrupa'ya ortak yapmak için girişilen yenilik hareketleri”ni ifade etmektedir⁴⁴. III. Selim devri bir yandan savaşlara, diğer yandan ülkenin hemen hemen her yerinde görülen ayaklanmalara sahne olmuştur. Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığını koruyabilmesi için Batıya yetişmesinin zorunluluğu kuşkusuzdur. Bu amaçla kapsamlı bir ıslahat girişiminde bulunmak isteyen III. Selim, devlet adamlarından konu hakkındaki görüşlerini bildiren birer layiha sunmalarını istemiştir. Bu sayede kendisi ile aynı görüşe sahip olan devlet adamlarından bir ıslahat heyeti teşkil edilebilecektir. Sunulan layihalardan üç fikir belirlemiştir. Bunlardan ilki; “muhafazakârlar” olarak adlandırılan grubun görüşü olan, Kanuni Sultan Süleyman devrindeki askeri kanun ve nizama dönülmesi fikridir. İkincisi; “uzlaşmacılar” diye tabir edilen grup olmuştur. Bu grupta yer alan devlet adamlarının görüşü; önce Yeniçerilere Kanuni Sultan Süleyman devrindeki itibarının kazandırılması, ardından yeni usullerle talim yaptırılması yönünde olmuştur. “İnkılapçılar” diye adlandırılan üçüncü grubun teklif ettiği yöntem; her iki grubun fikirlerinin dışında olarak, yeni usûl ve kanunlarla teşkil edilmiş yeni bir ordunun kurulması yönündedir. Bu çalışmanın neticesinde oluşturulan “ıslahat heyeti” Yeniçeri Ocağının ıslahının mümkün olmadığı görüşüne dayanarak Batı tekniğine dayalı yeni bir ordunun kurulması kararını almıştır. “Nizam-ı Cedit” adı verilen bu yeni ordu

⁴³ Bkz: sonuçları itibarıyla; 1787-1792 Osmanlı-Rus savaşı ve Yaş Anlaşması (Kemal Beydilli, “Yaş Anlaşması”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, C. 43, s. 343-347); 1787-1791 Osmanlı Avusturya Savaşı ve Zıştovi Anlaşması (Kemal Beydilli, “Zıştovi Anlaşması”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, C. 44, s. 467-472); Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. XI, Yeni Matbaa, İstanbul, 1966, s. 121-124

⁴⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, s. 61

Levent Çiftliğinde kurularak eğitimine başlanmıştır (1792)⁴⁵. Yeni kurulan Nizam-ı Cedit ordusu için Yeniçerilerden de asker alınmak istendiğinde Yeniçeriler bu duruma şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu nedenle III. Selim bu ordunun müstakil bir ordu olmasını emretmiştir. Sayılarının on iki bin maaşlı asker olması öngörülen yeni ordunun bostancı ocağına bağlanması kararlaştırılarak, “Bostancı Tüfekçisi Ocağı” adı verilmiştir. Ordunun işleyişini düzenlemek için, “Levent Çiftliği Kanunnamesi” adıyla bir kanunname hazırlanmıştır⁴⁶. İstanbul’un muhtelif semtlerinde ve Anadolu’nun bazı şehirlerinde Nizam-ı Cedit kışlaları kurulmuştur. Yeni kurulan bu orduyu Rumeli’ye de teşmil etmek amacıyla Edirne’de kışla inşasına başlanmış fakat halkın ve Yeniçerilerin direnişi karşısında bu teşebbüs sonuçsuz kalmıştır⁴⁷. Bunun sebebi, tarihte “II. Edirne Vakası” olarak bilinen olayın gerçekleşmesidir. Nizam-ı Cedit ordusu, Akka’da Napolyon kuvvetlerine karşı başarı gösterince, Rumeli’de cereyan etmekte olan isyan hareketleri ve eşkıyalık faaliyetlerinin önlenmesi amacıyla Rumeli’ye gönderilmiştir. Fakat Nizam-ı Cedit karşıtı bazı çevrelerin çıkardığı birtakım söylentiler yüzünden ordu bu bölgede istenmemiştir. Üstelik Rumeli’de Nizam-ı Cedit birliklerinin kurulacağına dair fermanın Tekirdağ mahkemesinde okunması esnasında Yeniçeriler, fermanı okuyan kadıyı katletmişlerdir⁴⁸. Bu haberin başkentte duyulmasının ardından Tekirdağ üzerine Edirne’den bir ordu gönderilmiş, aynı zamanda iki gemi tarafından şehir topa tutulmuştur. Şehir halkının bu olayda masum olduğunun ve suçluların itaatsiz yeniçeriler olduğunun sadrazama bildirilmesi üzerine gemilerin top atışını durdurması emri verilmiştir⁴⁹. Olayların seyri Rumeli’de Nizam-ı Cedit ordusunun teşkilinin mümkün olamayacağını göstermiş, aynı zamanda

⁴⁵ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III, 5. Kısım(1793-1908), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s.56-59;

Beyhan, “*Câbi Ömer Efendi Tarihi*”, s.37

⁴⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.I, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 358-359

⁴⁷ Kemal Beydilli, “Nizam-ı Cedit”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.33, TDV Yayınları, İstanbul, s. 175-178

⁴⁸ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III, 5. Kısım(1793-1908), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 164;

Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.I, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s 88;

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılıkoğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, 2. Baskı, T.T.K. Yayınları, Ankara, 2010, s.63

⁴⁹ Beyhan, *Câbi Ömer Efendi Tarihi*, s. 73

Yeniçerilerin ordunun ıslah edilmesi konusundaki katı tutumlarını bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Nizam-ı Cedit ordusunun kurulduğu dönem Osmanlı Devleti'nde kargaşanın yoğun şekilde görüldüğü bir dönemdir. Öyle ki; Arap Yarımadasında Vehhabilik hareketi, Akka'da Cezzar Ahmet Paşa vukuatı, Napolyon'un Mısır'ı işgali, Akdeniz'de Rumların Balkanlarda ise Sırp'ların başkaldırma olayları, Vidin'de Pazvantıoğlu, Rusçuk'ta Tirsiniklioğlu, Edirne'de Dağdevirenioğlu olayları ve Rumeli'deki Dağlı eşkıyaları galesi gibi meseleler yüzünden devlet aciz durumda kalmıştır⁵⁰. Bu meselelerin halledilmesine yönelik girişimlerin birçoğunda görev alan Nizam-ı Cedit kuvvetleri başarılar elde etmesine rağmen yenilik karşıtı çevrelerin propagandaları⁵¹ nedeniyle hak ettiği takdiri görememiştir. Nizam-ı Cedit ıslahatları; devlet adamları, ulema ve halkı yenilikleri destekleyenler ve yeniliklere karşı duranlar olmak üzere iki cepheye ayırmıştır. Yenilik karşıtı grubun faaliyetleri hem II. Edirne Vakasında hem de Boğaz yamakları isyanında (1807) etkili olmuştur⁵². Diğer yandan muhalefetin ana sebepleri arasında Nizam-ı Cedit ıslahatlarını finanse etmek amacıyla oluşturulan İrad-ı Cedit hazinesinin teşkili yer almaktadır. Timar gelirlerinin hazineye aktarımını öngörmesi nedeniyle büyük ölçüde timar ve zeametlere el konulması, Anadolu'daki ve Rumeli'deki halkın ağır vergi yükü altında ezilmesi geniş kitlelerin hoşnutsuzluğuna yol açmıştır⁵³. Bu yönüyle halkın da desteğini kazanmış olan yenilik muhalifleri Nizam-ı Cedidi ortadan kaldırmak niyetiyle bir isyan hareketi başlatmışlardır. İsyanın ilk basamağını boğaz yamakları isyanı oluşturmuş, kendilerine lider olarak seçtikleri Kabakçı Mustafa'nın dahil olmasıyla isyan hareketi III. Selim'in tahttan indirilmesine neden olacak boyuta ulaşmıştır.

Nizam-ı Cedit teşkilatının gelişmesi ve disiplinli çalışmaları sonucu başarılar elde etmesi Yeniçerileri ve yenilik aleyhtarlarını endişelendirmeye başlamıştır. Bu

⁵⁰ Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. V, s. 78

⁵¹ *Nizam-ı Cedit düşmanlığı o raddeye varmıştır ki, Yeniçerilerden birine "Nizam- Cedit olur musunuz?" diye sorulduğunda, "hâşâ! Moskof olurum, Nizam-ı Cedit olmam" dediği ağıdan ağıza dolaşmaktadır.* (bkz. Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.II, İlgili Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.108

⁵² Karal, *Osmanlı Tarihi*, s.80

⁵³ Kemal Beydilli, "Nizam-ı Cedit", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 33, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 175-178

sırada devam eden Osmanlı-Rus Savaşında (1806) Yeniçerilerin büyük bir kısmının görevlendirilmiş olması nedeniyle İstanbul'da çok az Yeniçeri bulunması fırsat bilinerek, Yeniçeri Ocağının yerine Nizam-ı Cedit askerinin geçirilmek istendiğine dair söylentiler yenilik karşıtlarının harekete geçmesini hızlandırmıştır. Kendilerine Nizam-ı Cedit kıyafeti giydirilmesine karşı çıkan boğaz yamakları bir isyan hareketi başlatmış, başlarına da lider olarak Kabakçı Mustafa adındaki bir çavuşu seçmişlerdir. İsyen hareketi büyüyerek devam ederken Osmanlı hükümeti olay karşısında ciddi bir önlem almadığı gibi Nizam-ı Cedit kuvvetlerini de harekete geçirmemiştir. İçlerinde Yeniçerilerin de bulunduğu bu silahlı isyancı grubun Et Meydanında toplanması üzerine III. Selim Nizam-ı Cedit'i kaldırdığına dair bir ferman yayınlamıştır. Fakat asiler bununla yetinmeyerek önce bazı hükümet yetkililerinin kendilerine teslimini istemiş ve bu kişileri katletmişler, ardından padişah III. Selim'in tahtı IV. Mustafa'ya bırakmasını istemişlerdir. Kanlı bir şekilde sona eren Kabakçı Mustafa isyanı neticesinde hem Nizam-ı Cedit ordusu kaldırılmış hem de padişah III. Selim'in saltanatı sona ermiştir (1807)⁵⁴.

IV. Mustafa padişah olarak ülke yönetiminin başına geçmiş olsa da yönetimi elinde tutanlar Yeniçeri ve ulema zümresiydi⁵⁵. Amacı Nizam-ı Cedidi ihya etmek olan "Ruşçuk Yaranı"⁵⁶ adlı cemiyete mensup Rusçuk Âyânı Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim'in yeniden padişah ilan edilmesi için -ordusuna zahire tedarik etmeyi bahane ederek ordusu ile İstanbul'a hareket etmiştir. Bu sırada Mustafa Paşa Pınarhisar âyânı ile anlaşarak Kabakçı Mustafa'yı idam ettirmiş ve bu sayede Kabakçı Mustafa ve taraftarlarından gelebilecek hareket önlenmiştir. İstanbul'a gelen Alemdar Mustafa Paşa görünüşte padişah ve sadrazamın aleyhinde çalışanlarla devlet işlerine müdahale edenlerin tedip edilmesi vazifesi ile burada bulunmaktaydı. Fakat asıl amacı Padişah III. Selim'in yeniden tahta geçmesini temin etmektir. Esas niyetinin anlaşılması üzerine bir gece baskını ile on beş bin kişilik ordusunun başında İstanbul'a girerek saraya baskın düzenleyen Alemdar Mustafa Paşa olayların seyrinin planlandığı şekilde

⁵⁴ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III, 5. Kısım(1793-1908), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s.514-518; Yunus İnce, "Bir Görgü Tanığının Gözünden Kabakçı Mustafa İsyanı", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, S.9, Aralık 2008, s. 282-288

⁵⁵ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*, s. 86

⁵⁶ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*, s.82

gelişmemesi üzerine III. Selim'in şehid edilmesine engel olamamıştır. Bu olayda da yine Yeniçeri Ocağına mensup şahısların rol oynadıkları görülmektedir⁵⁷.

Kanlı bir isyan hareketi sonucu padişah olan II. Mahmud geleneksel yapının ve yenilik karşıtlığının simgesi haline gelmiş olan Yeniçeri Ocağının kaldırılması gerektiğini bizzat yaşadığı bu olayla müşahade etmiştir⁵⁸. Bu fikrin uygulanabilmesi için öncelikle devletin merkezi otoritesinin sağlanması gerekmektedir. Zira Anadolu'da ve Rumeli'de zuhur eden güçlü âyânlar devlet otoritesinden bağımsız hareket etmektedirler. II. Mahmud kendisinin tahta geçmesinde büyük rol oynamış olan Rusçuk âyânı Alemdar Mustafa Paşa'yı sadrazamlığa getirerek merkezi otoritenin sağlanmasında âyânların desteğini almak istemiştir. Güçlü bir nüfuz sahibi olan Alemdar Mustafa Paşa hem Anadolu'da hem de Rumeli'deki âyânları İstanbul'a çağırarak bir toplantı tertip etmiştir⁵⁹. Yapılan toplantıda "Sened-i İttifak" adı verilen belge âyânlar tarafından onaylandıktan sonra Padişah II. Mahmud tarafından da imzalanmıştır⁶⁰. Bu belge ile devletin dayandığı temel padişah otoritesi olduğu kabul edilmekte ve padişaha karşı ulema, devlet ricali ya da askeri ocaklardan gelebilecek herhangi bir hareket karşısında ayanların padişahı ve otoritesini korumak için birlikte hareket edecekleri onaylanmaktadır⁶¹. Yeniçeri ocağına duyulan güvensizlik ve Nizam-ı Cedid kuvvetlerinin ortadan kaldırılmış olması talimli yeni bir ordu ihtiyacını yeniden gündeme getirmiştir. Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'nın teşebbüsüyle yeni bir ordu teşkil edilmeye başlanmıştır. Levent çiftliğine ve Üsküdar kışlasına yerleştirilen bu askerlere "sekban" adı verilmiştir. Sekbanlar bir süre sonra müstakil bir ocak haline getirilmişlerdir (Sekban-ı Cedid 1808). Bu durum Yeniçerilerin kıskançlıklarının bir kat daha artmasına sebep olmuştur. Diğer yandan Yeniçeri taifesi hem düzeni bozuk bir asker güruhu haline gelmiş hem de ulûfeleri esham ve mukataalar gibi alınıp satılabilen esnaf gruplarına dönüşmüşlerdir. Alınan bir kararla berat sahiplerinin ellerindeki beratların yarı bedelle gümrük akçesine çevrilmesi uygun

⁵⁷ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*, s.121-129

⁵⁸ Kemal Beydilli, "II. Mahmud", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 27, TDV Yayınları, Ankara, 2003, s. 352-357

⁵⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, s.141-143

⁶⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.II, s.151

⁶¹ İnalçık, *Devlet-i Aliyye IV*, s.98

görülmüştür. Bu sayede Yeniçeri Ocağı Kanuni devrindeki kanunlara uygun hale getirilmiştir. Yapılan bu uygulamalar hem Yeniçeri ocağı mensuplarını hem de berat satın alarak gelir elde eden zümreyi kızdırmıştır⁶². Alemdar Mustafa Paşa'nın icraatlarından memnun olmayan Yeniçeriler bir suikast düzenleyerek kendisinin hayatına son vermişlerdir⁶³.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde teşekkül eden ve padişahların en çok kıymet verdiği askeri birim olan Yeniçeri Ocağı, zaman içerisinde kendilerinin uymak zorunda oldukları kanunnamelerden ve gaza ruhundan uzaklaşmışlardır. Bu durum devletin savaşlarda başarısız olmasıyla neticelenmiştir. Aynı zamanda siyasi meselelere dahil edilmiş olmaları ilerleyen zamanda devlet yönetimiyle ilgili rahatsızlık duydukları durumlara müdahale etmelerine zemin hazırlamıştır. Hatta bu durum istemedikleri idarecileri ve padişahları dahi öldürmelerine varacak boyutlara ulaşmıştır. Yeniçeri Ocağının saltanat siyaseti ile ters düşmesinde ve ilişkilerinin düşmanlık boyutuna varmasında asıl olan şey, geleneksel devlet düzeninin devamından yana olmak ile kurumsal reformları gerekli görmek arasındaki tenakuzdur. Bu zıtlık şu bakımdan sakıncalıydı ki devletin ve halkın nazarında gücün ve prestijin sembolü olan Yeniçeriler padişaha itaatte zafiyet gösterdikçe merkezi otoritenin de zayıflamasına ve gevşemesine sebebiyet vermişlerdir. Merkezi otoritedeki bu zafiyet zamanla taşra düzeninin ve diğer temel kurumların da gevşemesine tesir etmiştir.

1.1.2 Tımarlı Sipahi Ordusundaki Değişimler

Osmanlı ordusunun en kalabalık atlı birlikleri olan tımarlı sipahi ordusu “tımar” olarak adlandırılan toprak sistemine dayalı kurulmuş bir askerî sistemin ürünüdür. Hem Anadolu hem de Rumeli topraklarında uygulanmış olan bu sistemle oluşturulan tımarlı sipahi kuvvetleri zaman içerisinde savaşlarda devletin dayandığı en büyük askerî kuvvet haline gelmiştir⁶⁴. “Cebelü” olarak da adlandırılan bu askerlerin

⁶² Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, s.151-153

⁶³ Uzunçarşılı, “*Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*”, s.161

⁶⁴ Halil İnalçık, “Tımar”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 168-173

özelliği zırhlı ve teçhizatlı askerler olmalarıdır. Savaşız geçen dönemlerde timarlı sipahiler buldukları bölgenin asayişini temin etmektedirler⁶⁵.

Timarlı sipahi ordusunda XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren birtakım bozulmalar ve düzensizlikler göze çarpmaktadır. Timar sistemindeki bozulmanın sebebi münhal timar arazilerinin sipahilere verilmeyerek devlet hazinesine aktarılması ve yüksek rütbeli devlet adamlarına has olarak tahsis edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yeni uygulama sefere katılacak timarlı sipahi sayısında ciddi bir azalmaya neden olmuştur⁶⁶. 1596 yılındaki Haçova muharebesine katılmayan çok sayıda sipahinin görevine son verilmesinin ardından bu sipahiler isyancı gruplara dahil olmuş ve bu durum büyük karışıklıkların çıkmasına neden olmuştur⁶⁷. Devletin askerî yönden içine düştüğü bu yetersiz durumu bertaraf etmek için bir yandan kapıkullarının sayısı artırılmış diğer taraftan da ümera kendi emrinde sekban askerlerini görevlendirmeye başlamıştır⁶⁸.

Timarlı sipahilerin savaş ganimetlerinin azaldığı ve elde ettiği gelirle ihtiyaçlarını karşılayamayarak ekonomik sıkıntıya girdikleri dönemlerde hükümet karşıtı isyan hareketlerine dahil oldukları görülmektedir. Timar tevcihlerindeki usulsüzlükler, timar kanunlarına riayet edilmemesi, kapıkulları ile timarlı sipahiler arasındaki kıskançlığa bağlı düşmanca tavırlar esasen daha XVI. yüzyılın başında görülmeye başlanmıştır. Bu durum Celalî ayaklanmalarında dirlik sahibi kimselerin isyanlara iştirak etmesiyle bizzat müşahede olunmuştur⁶⁹. Bahsi geçen dönemde timarlı sipahilerin sayısı yedi-sekiz bine kadar düşmüş olup bu boşluk devletin maaşlı askerleri olan kapıkulları ile kapatılma yoluna gidilmiştir. Ancak bu yöntem devlet için pahalıya mâl olduğundan dolayı maaşlı geçici askerler olan levend⁷⁰ askerleri

⁶⁵ Nicoara Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'ne Timar*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), 1. Baskı, Teori yayınları, Ankara, 1985, s. 90

⁶⁶ Mustafa Akdağ, "Timar Rejiminin Bozuluşu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.III, S.4, Ankara, 1945, s. 420-421

⁶⁷ Halil İnalçık, "Timar", s.168-173

⁶⁸ Mustafa Akdağ, "Timar Rejiminin Bozuluşu", s.423

⁶⁹ Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, 1. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 2013, s.108-109

⁷⁰ "Levend" ifadesi zaman içinde farklı anlamlarda kullanılmış olmakla beraber esasen kara ve deniz levendleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Konumuz gereği ele aldığımız kara levendleri de; başıboş levendler, kapılı levendler ve mîrî levendler olmak üzere üç kısımda ele alınmaktadır. Bkz. Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*

tercih edilmeye başlanmıştır⁷¹. Sekban ve sarıca diye adlandırılan bu askerî zümre kapıkulları gibi maaşlı olmakla beraber maaşları devlet hazinesinden değil, vilayet beyleri tarafından ödenmektedir⁷².

Daha XVI. yüzyılın ilk yarısında mevcudiyeti görülen levendler, çiftbozan reayanın artması ve bu kimselerin eşkıyalık faaliyetlerine başlamalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu olaylar neticesinde timar sisteminin “timarlı sipahilik” kısmı bir daha belini doğrultamayacak şekilde zarar görmüştür⁷³. Eşkıyalık hareketlerinde bulunan bu levendlerin elebaşlarına makam verilerek devlete itaatleri sağlanmıştır. Sancakbeyliğine tayin edilenler beraberlerinde kendi adamlarını da götürünce başıboş levendler “kapılı levendler”e dönüşmüştür⁷⁴. Bu sayede levend, sekban, delil, gönüllü, tüfenkçi gibi birliklerden oluşan “kapı halkı” tabiri ortaya çıkmıştır. Zamanla vezirler, beylerbeyiler ve ümeranın her birinin kendi kapı halkı olarak levend istihdam ettikleri görülmektedir.

Mîrî levendler adı verilen bir diğer grup ise devletin askere ihtiyaç duyduğu zamanlarda halktan toplamış olduğu askerler olup, masrafları devlet tarafından karşılanan levendlerdir⁷⁵. Başıboş levendler ve kapılı levendler haklarında şikayete sebebiyet verecek tutumlar içerisine girmiş olsalar da mîrî levendler tamamen devlete ait kuvvetler olmaları hasebiyle bunlardan ayrılmaktadır. Bilhassa eşkıya reislerine yakınlıkları dolayısıyla başıboş levendlerin ve kapılı levendlerin ortadan kaldırılması gerektiği düşünülmüştür⁷⁶. Bu birliklerin eğitimsiz ve düzensiz olmalarından dolayı girilen savaşların kaybedildiği düşünülerek levendliğin tamamen ortadan kaldırılması gerektiği fikri hasıl olmuştur. Ancak ismen kaldırılmış olsa da fiilen levendliğin devam ettiği görülmektedir⁷⁷.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren merkezin aldığı menfi kararlar ve yanlış uygulamalarla, idarede ve teşkilatta oluşan bozulma ve hastalık sadra şifa

⁷¹ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s.119

⁷² Mustafa Akdağ, “Timar Rejiminin Bozuluşu”, s. 424

⁷³ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s.136

⁷⁴ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s.160

⁷⁵ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s. 239

⁷⁶ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s.207

⁷⁷ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s.213

olmayacak çarelerle iyileşeceği yerde daha da yayılmış ve derinleşmiştir. XVII. yüzyılda timar sistemi her ne kadar toprak teşkilatı ve vergi sistemi olarak devam etse de askeri bir müessese olarak mevcudiyeti görülmemektedir.

1.2. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Sosyal, Ekonomik ve Siyasi Yapısındaki Değişimler

Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısı askeriler ve reaya olmak üzere iki unsurdan meydana gelmekteydi. Devlet hizmetinde görev alan şahıslar olarak tanımlayabileceğimiz askeri sınıfa mensup olanlar da; seyfiye⁷⁸, kalemiye⁷⁹ ve ilmiye⁸⁰ olmak üzere üç sınıftan müteşekkildi. Reaya olarak adlandırılan kesim köylü, esnaf ve tüccarları kapsamaktaydı⁸¹. Askeri zümre her türlü vergiden muaf tutulurken, ülkedeki üretim faaliyetlerini yerine getiren reaya vergi vermekle yükümlüydü⁸².

Geniş bir coğrafyada hüküm süren Osmanlı Devletinin hakimiyeti altında yaşayan farklı dini inanışlara sahip topluluklar da mevcuttu. Bu durum İslami hükümlere göre yönetilmekte olan ülkede yaşayanların Müslim ve gayrimüslim olarak ikiye ayrılmasına neden olmaktaydı.

Osmanlı Devleti klasik dönemden itibaren farklı dini grupları ifade etmek için “millet” tabirini kullanmıştır. Hakları ve konumları itibarıyla ikinci sınıf bir zümre olarak değerlendirilseler bile her millet kendi bünyesinde kendine özgü vasıflarını ve yaşantısını devam ettirebilmekteydi. Ülkedeki gayrimüslim unsurların zımmî statüsünde hakları ve yükümlülükleri olup devletin himayesi altındadırlar. Bunun karşılığında devlete haraç ve cizye vergisi ödemekle yükümlüdürler⁸³.

⁷⁸ Ehl-i örf olarak da adlandırılan seyfiye ricâli, içoğlanları mektepleri ve Enderun'da yetişerek sadrazamlığa kadar yükselebilen çeşitli devlet kurumlarında görev yapan kimselerdir. Aynı zamanda savaşlara bizzat katılmaktadırlar.

⁷⁹ Başta nişancı olmak üzere Reisülküttab ve maiyetindeki divan-ı hümayun kâtipleri ile maliye ve defterhane kâtiplerinin yer aldığı bürokrat sınıfıdır.

⁸⁰ Medresede tahsil görerek kadı ve müderrislik vazifesinde bulunanlardır.

⁸¹ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadî Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara, 2018, s. 33-36

⁸² Halil İnalıcık-Donald Quataert, “İmparatorluk ve Nüfusu”, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi C. I*, (çev. Halil Berktaş), İstanbul, 1997, s. 52

⁸³ İlber Ortaylı, “Millet”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 30, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, s. 66-70

Mülkiyeti devlete ait olan toprak, ekonomik üretimin sağlanabilmesi amacıyla reayanın tasarrufuna verilmiştir. Osmanlı tarımsal ekonomisinin temelinde köylü ailesi ve çiftlik sistemi yer almaktadır. Bu sistemin devamlılığının sağlanabilmesi için ailelerin toprağını terk etmeleri yasaklanarak aile bireylerini bir arada tutmaya yönelik tedbirler alınmıştır. Bunun nedeni Osmanlı Devleti'nin idari, mali ve askeri sisteminin çift-hane sistemine dayanıyor olmasıdır⁸⁴.

Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın başlarında yaşamış olduğu büyük bunalım klasik askeri ve mali düzenin sarsılmasına neden olmuştur. Henüz XVI. yüzyılın başlarında bilhassa şehzade Mustafa ve şehzade Bayezid olayları esnasında Anadolu'da ortaya çıkan kargaşa bir yandan halkın güvenliğini bozarken diğer yandan birbiriyle rekabet halindeki oluşumların mevcut düzeni bozmalarına sebep olmuştur⁸⁵.

XVI. yüzyıl ortalarında timarlı sipahilerin hallerinden memnun olmadıkları göze çarpmaktadır. Bunun nedeni bu dönemdeki savaşların yükünü bu askeri zümrenin çekmiş olması ve serhad bölgelerinin muhafaza edilmesi görevinin kendilerine yüklenmiş olmasıdır. Reaya, timar sahipleri ve beyler arasında geçimsizliğe neden olan bu durum tahrir defterlerinin başına konulmuş olan kanunnamelerden de anlaşılmaktadır. Hem Anadolu'da hem de Rumeli'de disiplini bozulmuş olan timarlı sipahilerin bu dönemde pek çok soygun ve eşkıyalık faaliyetine katıldıkları görülmüştür. Timar almaya hak kazandığı halde kendilerine henüz timarları tevcih edilmemiş "eli-emürlü" ve "ma'zul" sipahiler de bu kargaşada ön sıralarda yer almışlardır⁸⁶. Yine aynı dönemde meydana gelen bir diğer gelişme, şehzadeler mücadelesinde binlerce başıboş Anadolu gencinin askeri sınıfa dahil olmak amacı ile yevmlü levendler adı altında bu rakip şehzadelerin emrine girmeleri hadisesidir⁸⁷.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda hızla ilerlediği dönemlerde Anadolu nüfusunun önemli bir kısmı Rumeli'ye akabilmekteyken XVI. yüzyılın ikinci

⁸⁴ Halil İnalçık, "Çift-Hane Sistemi ve Köylünün Vergilendirilmesi", *Doğu Batı Makaleler II*, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2016, s. 91-95

⁸⁵ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s.191

⁸⁶ Akdağ, "Timar Rejiminin Bozuluşu", s.422

⁸⁷ İnalçık, *Devlet-i Aliyye I*, s. 191

yarısında Balkanlardaki ilerlemenin durmasıyla nüfusun Anadolu'da yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum Anadolu'da toprak sıkıntısı yaşanmasına, köylünün toprağını terk etmesine, işsiz güçsüz dolaşan zümrenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu meselenin çözümü için zorunlu göç ettirme gibi birtakım önlemler alınmış, aynı zamanda devam etmekte olan İran savaşlarında görevlendirilmek üzere reaya aslından olan binlerce Anadolu genci askeri kadrolara dahil edilmiştir. Bu durum Osmanlı klasik düzeninin temel ilkesi olan reaya ve askeri ayrılığı ilkesinin çığnenmesi anlamına gelmektedir⁸⁸.

Bunlara ek olarak dini zümrenin ayrıcalıklarından istifade etmek isteyen pek çok gencin Anadolu'daki medreselere yerleştikleri ve meydana gelen isyan hareketlerinde aktif rol oynadıkları (suhte ayaklanmaları) görülmektedir⁸⁹.

Anadolu'daki sosyal hayatı felce uğratan bu kargaşa ziraatle meşgul olan halkın levendliğe geçiş yapmasına, ülkedeki asayişsizlikten dolayı üretimin azalmasına sebebiyet vermiştir. Öyle ki tarımsal üretimdeki düşüş gıda fiyatlarının aşırı yükselmesine ve memlekette açlığın baş göstermesine neden olmuştur. Aynı zamanda ülkede yabancı devletlere ait paraların piyasada bol miktarda bulunması ile iç-dış alım-satım dengesinin bozulması hem ekonomik sistemin hem de esnafın üretim faaliyetlerinin bozulmasına yol açmıştır⁹⁰.

Anadolu'yu kasıp kavuran bu büyük karışıklık zamanla hükümete karşı zümreleri de kapsayacak şekilde genişlemiş XVII. yüzyılın ilk yarısından itibaren idareye karşı bir hareket mahiyeti kazanmıştır. Birçoğu vaktiyle devlet teşkilatında görevliyken haklı veya haksız yere azledilmiş olan bu kimseler birer Celâli reisine dönüşmüşlerdir. Yine aynı dönemlerde Celâlilerin ateşli bir silah olan tüfek ile silahlanması, buna karşılık halkın da kendini korumak amacıyla aynı şekilde silahlanması merkezî otoriteyi rahatsız etmiştir. Bu nedenle Anadolu'ya müfettişler gönderilerek halkın silahsızlanması ve Celâlilerin takibi konusunda çaba harcanmıştır.

⁸⁸ İncalcık, “Devlet-i Aliyye” I, s. 192

⁸⁹ Halil İncalcık, Donald Quataert, a.g.e., s. 58

⁹⁰ Mustafa Akdağ, “Celali İsyenlerinden Büyük Kaçgunluk 1603-1606”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2/2, Mayıs 1946, s. 2

Bütün bu karışıklıklar sosyal güvenliği, ekonomik sistemi, askeri düzeni bozduğu gibi devlet otoritesinin de sarsılmasına neden olmuştur⁹¹.

Görüldüğü gibi XVI. yüzyılın sonlarından başlayarak hem dış sebepler hem de ülke içerisinde meydana gelen kargaşa nedeniyle Osmanlı Devleti'nin klasik askeri yapısında, sosyal düzeninde, ekonomisinde, yerel idari mekanizmasında bir düzensizlik ve bozulma baş göstermiştir. Devlet bu durumun düzeltilmesi için pek çok önlemler almışsa da eski düzenin yeniden ihdas edilmesi mümkün olamamıştır. Sistemin özelliğine bağlı olarak iç içe geçmiş halde gerçekleşen bu değişimde en büyük pay tarımsal üretimin temeli olan toprağa aittir. Üretimin sürekliliğinin sağlanabilmesi ve devletin vergileri sorunsuz bir şekilde hazineye aktarabilmesi için timar sistemine dayalı işletilen topraklarda bundan böyle iltizam usulünün yaygınlaşmaya başladığı görülecektir.

Bilindiği üzere Osmanlı mali sistemi; merkezi hazine, timar alanları ve padişah hazinesinden oluşan ve birbirinin aleyhine gelişmeyerek sürekli dengede tutulan bir sacayağı şeklindedir. Hasılatı merkezî hazineye devredilmeyen dirlik topraklarının gelirleri ile devletin çeşitli memurlarının ve askerlerinin maaşları mahallinden tahsis edilirken bu askerlerden oluşan büyük bir ordu da vücuda getirilmekteydi. Fakat uzun süren savaşların getirdiği mali yük, savaş ganimetlerinin ve yeni toprakların elde edilememesi, Osmanlı Devleti'nin aleyhine olarak Avrupa'da ekonomik ve askeri gelişmelerin yaşanması neticesinde Osmanlı mali sisteminde zorunlu bir değişmeye gidilecektir⁹². Hazinenin para ihtiyacı ve devletin uyguladığı fiskalist politikalar timar sisteminde yeni uygulamaları gündeme getirecektir. Taşrada askeri ve siyasi bir sınıfa ifade eden timar sisteminin çökmesi timar alanlarının iltizam ve malikâne uygulaması ile idare edilmesine neden olacaktır⁹³.

Osmanlı Devleti'nin timar sistemi dışında ihdas ettiği ikinci bir sistem iltizam usûlü olmuştur. Bu yöntemle mültezim adı verilen memurlar, devletin muhtelif

⁹¹ Mücteba İlgürel, "Celali İsyanları", TDV İslam Ansiklopedisi, C.7, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, s.252-257

⁹² Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986, s.28-29

⁹³ Hacı Veli Aydın, "Timar Sistemini Kaldırılma Süreci ve Bazı Değerlendirmeler", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.12, Ankara, 2001, s. 71

bölgelerinden topladıkları aynî vergileri piyasada nakit hale getirerek hazineye aktarmaktadırlar. Bir ya da birkaç vergi kaynağının birleşiminden oluşan, yıllık nakdî bir gelir olarak hesaplanan ve mukataa olarak adlandırılan bu vergiler müzayede yoluyla bir ilâ üç yıllığına tevcih edilmekteydi. Başlangıçta timar sistemi ile bir bütünü tamamlar şekilde yürürlükte olan bu yöntem nakdî ekonominin önem kazanmasıyla birlikte timarın aleyhine hızlı bir yayılma göstermiştir⁹⁴. Mültezimler; reaya, yabancılar veya askeri zümre mensuplarından olabilmektedir. Özellikleri ve kuralları zaman içinde değişiklik göstermiş olsa da bir yıllık bedelin devlete peşin olarak ödenmesi şartı ve kefalet ile ilgili hükmü değişmeden devam etmiştir. Bu yöntemle maliye için gelirleri önceden görerek mevsimsel dalgalanmaların önüne geçilmesi sağlanmıştır. XVII. yüzyıldan itibaren iltizam usulünde hakim zümrenin askerîler olduğu görülmektedir. Bunun nedeni maaşları enflasyon oranına göre düşük kalan ve zamanında ödenmeyen askerî zümre mensuplarının maaşlarını hazineye terk ederek, karşılığında mukataa iltizamlarını almaya yönelmeleridir. Devletin bir iç borçlanma sistemi olan iltizam sistemi bünyesinde barındırdığı birtakım hatalı yönleri sebebiyle XVII. yüzyıl sonlarından itibaren yerini mâlikâne sistemine bırakmıştır⁹⁵.

İltizam sisteminde mültezinin, bölgenin sadece vergilerinin hasılatı ile vazifeli olup timar sistemindeki gibi vergi kaynağının da himayesinden sorumlu tutulmamasından dolayı ekonomiyi tahrip edici bir karaktere bürünmeye başladığı görülür. Timar sistemini yeniden ihya etmek mümkün olamayacağından devlet bir çözüm olarak bazı mukataaları birtakım devlet memurlarına kayd-ı hayat şartıyla iltizama vermeye başlamıştır. Bu sayede hem devlet gelir kaybına uğramadan memurlarının maaşlarını ödemiş olmayı hem de ömür boyu kendisinde kalacak bu vergi kaynağını memurun himaye etmesini amaçlamıştır⁹⁶.

Mâlikâne sisteminin kuralları 1695 yılında düzenlenen bir fermanla belirlenmiştir. Açık arttırma yöntemiyle şahısların tasarrufuna verilen mukataaların “muaccele” olarak adlandırılan bir yıllık verginin devlete peşin olarak ödenmesi

⁹⁴ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, Ankara, 2000, s.96-98

⁹⁵ Mehmet Genç, “İltizam”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, s. 154-158

⁹⁶ Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, s. 9

anlamına gelen bir şartı bulunmaktadır. Hayat boyu bu mukataaları ellerinde tutma hakkına sahip olan bu şahıslar her yıl devlete “mal” adı verilen ödemeyi yapmakla yüküm tutulmaktadır. Bu sistem devletin mukataaları kullanarak uzun dönemli bir iç borçlanmaya gitmesi olarak yorumlanmaktadır⁹⁷.

Mâlikâne sistemi çok kısa sürede hızlı bir yayılma göstermiştir. Fakat yıllık vergilerin sabit tutulması devletin acil giderlerinin karşılanamamasına neden olduğu için önce ülkenin büyük bölümünde mâlikâne sistemi kaldırılmış, daha sonra yıllık vergiler % 50 zamlandırılarak yeniden yürürlüğe konulmuştur⁹⁸.

Mâlikâne sahasındaki reaya ödemekle yükümlü olduğu vergiler konusunda mâlikâne sahibinin isteklerine uymak mecburiyetindeydi. Yargı organları dışında hiçbir mahalli otoritenin müdahale etme yetkisi bulunmamaktaydı. Bu durumda mâlikâne sahibi devletin iktisadi hayatı üzerinde geniş yetkilere sahip bir şahsiyet olarak belirmektedir. Çoğu zaman sahip olduğu mâlikâneye uzak bir yerde ve genellikle İstanbul’da ikamet eden mâlikâne sahipleri vergileri toplamak üzere mültezimler vazifelendirmişlerdir. İlerleyen zamanda mâlikâne sahipleri devletle mültezim arasına girmiş, vergi kaynağının himayesini yüklenen ve bunun karşılığında belli oranda hisse alan bir kadroya dönüşmüştür. Mukataa mahalline yerleşmiş olan ve mâlikâne sahibinin verdiği salahiyetle bölgede görev yapan mültezimlerin reaya yaptığı haksızlıklar, mâlikâne sahipleri ile mültezimleri karşı karşıya getirmiş, bu mücadelenin karmaşık dokusu içerisinde âyânlık meselesinin doğmasına yol açmıştır⁹⁹.

İç borçlanma meselesinin mâlikâne sistemi ile aşılabilmesi ve aynı zamanda devam etmekte olan savaşların getirdiği ağır mali yükler sebebiyle sistemin bazı kaidelerinde değişikliğe gidilerek yeni bir uygulama olan “esham” yürürlüğe konmuştur. 1775 yılında uygulanmaya başlayan esham sistemi ekonomide beklenen etkiyi göstermemesine rağmen uzun yıllar uygulamada kalacaktır. Mukataaların hisselerinin küçültülmesi ve hissedar sayısının arttırılmasının yanı sıra kadın, çocuk

⁹⁷ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 149

⁹⁸ Mehmet Genç, “Mâlikâne”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 27, TDV Yayınları, Ankara, 2003, s. 516-518

⁹⁹ Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, s. 107-109

ve gayrimüslim unsurların da hisse satın alabilmesi sitemin hızlı bir şekilde ülke genelinde yaygınlaşmasına neden olmuştur. Yapılan hesaplamalar sitemin ekonominin aleyhine işlediğini gösterse de bu kısır döngü 1800'lere kadar devam etmiştir. Sistemdeki en büyük değişim Tanzimat'la birlikte yaşanacaktır¹⁰⁰. Ekonomide yaşanan bu açmaz, merkezi otoritenin itibarını zedelerken yerel güçlerin otoritesinin artmasına neden olmuştur. Ülkede görülen ekonomik istikrarsızlık asayiş sorunlarına yol açtığından dolayı halk kendisini himaye eden yerel yöneticileri otorite olarak görmeye başlamıştır.

Görülüyor ki timarın askerî bir teşkilat olmaktan çıkmaya başlamasıyla iptida eden süreçte yaşanan gelişmeler zincirleme birer reaksiyon olarak gerçekleşmiştir. Timarlı sipahilerin memnuniyetsizlikleri ve başkaldırımları beraberinde asayişsizliği getirmiş, çıkan isyanlar halkın güvenliğini de tehlikeye atınca birçok aile yaşadığı yeri terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu durum üretim faaliyetlerinin azalmasına ve vergi gelirlerinde düşüşe neden olmuştur. Devletin ihtiyaç duyduğu nakdin karşılanabilmesi için başvuru olan yeni vergi usulleri sayesinde ortaya çıkan zümrelerin giderek güç kazanması merkezi yönetimin otoritesinin azalmasına sebebiyet vermiştir. Merkezi yönetimdeki bu boşluk yerel idari güçler tarafından doldurulacaktır.

¹⁰⁰ Mehmet Genç, "Esham", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, s. 376-380

İKİNCİ BÖLÜM

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ÂYÂNLIK MESELESİ

2.1. Âyânlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı

Merkezi ve mutlak bir idareye sahip olan Osmanlı Devleti'nin kul sistemi ve timar sistemi adıyla iki temel sisteme dayandığı bilinmektedir. İçerisinde askeri, ekonomik, idari ve mali kurumları barındıran yatay sistem bir yandan ülkedeki reayaya hizmet götürmeyi sağlarken diğer yandan merkezi otoritenin ülkenin her yerinde hissedilmesine aracılık etmiştir. Ancak varlığını çok uzun bir süre olduğu gibi koruyamamıştır. Buna karşın devşirme esasına dayanan ve devletin otoritesini temsil eden kul sistemi, içerisinde bulundurduğu ümerâ ve ulemâ sınıfları vasıtasıyla toplumu yöneten ve yönlendiren bir kimliğe sahiptir. Zamanla nüfuzlarını arttıran ümerâ ve ulemâ zümresi giderek güçlenecek ve merkezî otoritenin gücünü zayıflatan unsurlara dönüşeceklerdir¹⁰¹.

XIX. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin taşra idaresinde temel idari birim sancaklar olmuştur. Toprakların genişlemesi, idari bir çözüm olarak sancakların birleştirilmesini ve eyalet birimini doğurmuştur. Ancak eyaletlerin hepsi aynı statüde değildir. Birçoğunda timar sistemi uygulansa da timar sisteminin uygulanmadığı, merkeze uzak, yarı özerk ve salyane adı verilen yıllık bir vergi ödeyen eyaletler¹⁰² olduğu gibi himaye altında bulunan “hanlık”, “voyvodalık”, “şeriflik” gibi isimlerle bilinen imtiyazlı eyaletler¹⁰³ de mevcuttur. Bunların dışında Doğu Anadolu'da birtakım sancakların idaresinin aşiret şeyhlerine bırakılmış olduğu görülmektedir¹⁰⁴. İdari birimlerin yönetiminde görülen bu farklılık ülkenin içine düştüğü bunalımlar dolayısıyla merkezî otoritenin zayıflamasına buna karşılık yerel idarenin güç sahibi

¹⁰¹ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara, 2018, s. 33-37; Halil İncalcık, “Devlet Teşkilatında Kul Sistemi”, *Doğu Batı Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2016, s. 148-150; Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye I*, s.206-216; Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye I*, s. 333-337

¹⁰² Mısır, Bağdat, Basra, Habeş, Cezayir, Lahsa gibi eyaletlerdir. Bkz. İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008

¹⁰³ Eflak, Boğdan, Erdel, Kırım, Mekke gibi eyaletler. Bkz. İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008

¹⁰⁴ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat (3. Baskı), Ankara, 2008, s.252

olmasına neden olacaktır. Âyânlık müessesesi de bu şartların bir sonucu olarak yükselmeye başlayacaktır.

Kelime anlamı itibarıyla bir zümrenin, bir devrin ya da bir şehrin ileri gelenlerini ifade eden “âyân” sözcüğü Arapça “ayn” kelimesinin çoğulu olup halkın gözünde soy sop ve itibarca önem kazanmış kimseleri ifade etmek için kullanılmıştır¹⁰⁵. En eski Osmanlı tarihlerinde âyânın bu anlamda kullanıldığı ancak XVI. yüzyıl ve sonrasında daha geniş bir manayı ifade ettiği görülmektedir. Âyânla kastedilen zümre; beylerbeyi, sancakbeyi, kadı, müderris, şeyh, imam, hatip, şehir kethüdası, mukataa emini veya mültezimleri, vakıf hizmetlileri, esnaf reisleri gibi şehir ve kasabanın hem mevki hem de servet bakımından önde gelenleridir. Şehir ve kasabalarda resmi görevlilerin dışında tüccarlar, emlak sahipleri, esnaf reisleri gibi servet bakımından bölgede etkili olabilecek güçte kimselerin de zamanla âyân statüsüne yükseldikleri görülmüştür¹⁰⁶.

XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar vesikalarda “âyân-ı memleket”, “âyân-ı vilayet”, “âyân-ı eşraf”, “âyân-ı belde” tabirlerinin kullanıldığı görülmektedir¹⁰⁷. Celâli isyanları sırasında Anadolu’ya gönderilen valilerin -kendilerinin beslemekle zorunlu oldukları sekban askerlerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere reayadan topladıkları tekâlif-i şâkka¹⁰⁸ vergileri karşısında halkın ayaklanması üzerine devlet, bu duruma müdahale etmesi için âyân-ı vilayetten serdarlar atamış ve köylerden yiğitbaşılar seçilmiştir. Bu dönemde âyân, “vilayetten yarar ve namdar ve müstakim ve mütemevvil ve halk arasında sözü ve kelimatı dinlenir kimesneler” olarak tanımlanmıştır¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, s.120; Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s.220; Özcan Mert, “Âyân”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 195; Özkaya, “*Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*”, s.8

¹⁰⁶ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s. 220-222; Özer Ergenç, “Osmanlı Klasik Dönemindeki “Eşraf ve Âyan” Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 03, S. 03, 1982, s.106

¹⁰⁷ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*, s.10

¹⁰⁸ Güç yetirilemeyecek kadar ağır vergiler anlamına gelmektedir. Genellikle memurların halktan topladıkları izinsiz vergiler olup, haklarında cevaz verilmemiş bilakis adaletnameler ve fermanlarla yasaklanmıştır. bkz. Ahmet Tabakoğlu, “Tekâlif”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, s. 337

¹⁰⁹ İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, s. 333

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'daki çiftçinin üzerindeki vergi yükünün ağırlığını ve halkın ekonomik zorluklar yaşıyor olmasını fırsat bilen ribahorların köylüye faizle borç para verdiği görülmektedir. Aldığı borcu ödeyemeyen köylü mallarını ve topraklarını ribahorlara terk etmek zorunda kalmıştır. Bu büyük ribahorların da reaya içerisinde türeyen ve memleket âyânı denilen kimseler olduğu bilinmektedir¹¹⁰.

Ağır vergi yükünden kurtulmak isteyen köylü halkın başvurduğu çarelerden biri de toprağını terk ederek başka yerlere yerleşmek olmuştur. Boş kalan bu araziler zengin ve nüfuzlu kimseler tarafından satın alınarak çiftlik haline getirilmiştir. Devlete ait boş timar ve has toprakların mukataaya verilmesi ile zengin ve nüfuzlu kimseler pek çok köy ve çiftliği kontrolleri altına almışlardır¹¹¹. Âyân ve eşrafın çoğunun timar ve zeametleri iltizam yoluyla ellerine geçirip ehl-i örf¹¹² aleyhine zenginleşerek güçlendikleri görülmüştür. Merkezden görevli olarak gönderilen ehl-i örf mensupları hatalı bir takım uygulamaları görüldüğü takdirde görevlerine son verilmekte ve malları müsadere olunmaktaydı. Bu durum bölgedeki âyân ve eşrafın zenginleşmesine aynı zamanda şehirde söz sahibi olmaya başlamalarıyla halk nezdinde önem kazanmalarına yol açmıştır¹¹³. Bu gelişmeler esnasında başıboş levendlerin ve suhtelerin zengin dirlik sahiplerine musallat oldukları ve halka zarar verdikleri görülmüştür. Saldırıların önüne geçebilmek için kadıların önyak olmasıyla “il erleri” adlı askeri birlikler kurulmuştur. Bu birlikler bir yandan halkı başıboş levend gruplarından korurken diğer yandan kendilerine kapı halkı istihdam ederek kuvvet kazanmakta olan ümeraya karşı bir denge unsuru olarak tesis edilmiştir¹¹⁴.

Görüldüğü üzere klasik dönemde nüfuzu kendi bulunduğu yerleşim yerinin sınırları dışına taşmamış olan âyânlar, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet düzenindeki aksaklıkların tesiriyle güçlerini arttırarak merkezi otoritenin aleyhine bir

¹¹⁰ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, s.11

¹¹¹ İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, s. 329-331

¹¹² *Daha çok kul menşei olan ve Enderun ya da acemioglanlar ocağında yetişerek sadrazamlığa kadar yükselebilen zümre, seyfiye ricali*. Bkz. Mehmet İpşirli, “Ehl-i Örf”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 10, TDV Yayınları İstanbul, 1994, s.519

¹¹³ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, s. 10

¹¹⁴ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s.226-227

gelişme göstermişlerdir. XVII. yüzyılda Anadolu'yu kasıp kavurmuş olan Celâli ayaklanmaları esnasında toprağını terk eden çiftçilerin âyânların himayesine sığınmaları ve boşalan timar arazilerinin âyân ve eşrafa iltizam olarak verilmesi bu zümrenin etkisinin artmasına neden olmuştur. Aynı zamanda yerli âyânların paşmaklık ve arpalık arazilere voyvoda ve muhassıl olarak tayin edilmeleri idari olarak güç kazanmalarına yol açmıştır. Böylece âyânlar sosyal, ekonomik ve askeri güçlerine idari yetkiler de katarak bölgelerinin merkezle olan irtibatında en yetkili kişiler konumuna gelmişlerdir¹¹⁵.

2.2. Âyânlık Müessesesinin Gelişerek Güçlenmesi

Anadolu'da meydana gelen bu yıkıcı hadiseler sonucu merkezi karakterini yavaş yavaş kaybetmekte olan Osmanlı Devleti'nde yeni gelişen ekonomik ve sosyal şartların oluşturduğu siyasi zemin üzerinde âyân-derebeylik rejimi doğal bir sonuç olarak belirmiştir. 1702'de devlet mukataalarının mâlikâne olarak mültezimlere verilmeye başlanması vergi toplama işini üstlenen mütegalibenin kendi bölgelerinde birer derebeyine dönüşmesine neden olmuştur. Diğer yandan 1726 yılında çıkarılan bir fermanla Enderunlu vali tayininden vazgeçilip her sancak ve vilayetin yerli ağaları arasından vali seçilmesi kararlaştırılmıştır. Bu durum geniş çiftliklere sahip, yüklü servet sahibi, kapısında sekban ve sarıcılardan oluşan kendi askeri birlikleri bulunan, gerektiğinde hükümete bile karşı durabilecek güce sahip, vali ve mültezim yetkileriyle adeta bir derebeyi vasfında köklü ailelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır¹¹⁶. Bu aileler âyânlıktan daha fazla getirisi olan mütesellimlik vazifesini ele geçirmek için mücadele etmişlerdir. Yerli aileler dışarıdan gelen mütesellimleri kendi bölgelerinde barındırmadıkları için sancaklara dışarıdan gönderilen mütesellim sayısı yok denecek kadar azdır. Bu şekilde mütesellimlik ve âyânlık elde eden aileler servetlerini ve nüfuzlarını genişletip babadan oğula aktarılan hakimiyetlerini asırlarca devam ettireceklerdir¹¹⁷.

¹¹⁵ Özcan Mert, "Âyan", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 195-196

¹¹⁶ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni ve Devri (1730-1789)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 14, 1963, s. 51

¹¹⁷ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, s.156

Âyânlığın gelişmesi ve güçlenmesi devlet memurlarının itibarının düşmesi ile orantılıdır. Bulunduğu bölgede güç ve servet sahibi olan kimseler devletin göndermiş olduğu memurlara karşı -yerli halktan olmaları sebebiyle daha başarılı olmuşlardır. Devletin göndermiş olduğu memurlar hem görev sürelerinin geçici olması hem de yerli hanedanlar kadar servet sahibi olamadıklarından dolayı yerli hanedanlarla mücadele etmek yerine onlarla uzlaşma yolunu tercih etmişlerdir¹¹⁸.

Âyânların buldukları bölgede meşrû olabilmeleri için seçilmiş ve bu seçimin resmi makamlarca onaylanmış olması gerekmektedir. Âyân seçimlerinin¹¹⁹ farklı bölgelerde ve farklı dönemlerde değişiklik arz ettiği bilinmekle beraber kadının ilamıyla tasdik olunmuş mahzarlarının olduğu ve kendilerine valiler tarafından âyânlık buyrulduğunun verildiği vesikalarda belirtilmektedir¹²⁰. Bilhassa XVIII. yüzyılın ikinci yarısında gelişip güçlenen ve bir mesele haline gelen âyânlar buldukları bölgede devlet otoritesinden kaçan kimseleri saklayarak kanun tanımazlar için açık bir kapı haline gelmişlerdir. Hatta bazen eşkıyalarla anlaşarak halkı soydukları bile görülmektedir. Halk bu durumu İstanbul'a şikayet etse bile çeşitli ihtiyaçlarının temini için âyânlara başvuran devlet bu konuda âyânlara nasihatte bulunmaktan öte bir şey yapamamıştır¹²¹. Uzun süren savaşlar nedeniyle asker ve paraya ihtiyaç duyan devlet bu ihtiyaçlarını âyânların yardımıyla sağladığı için kendilerine karşı sert bir tavır takınmamıştır. Bu durum âyânların devlet otoritesini sarsacak güce ulaşmalarını kolaylaştırmıştır¹²².

XVIII. yüzyıldan itibaren yeni bir anlam kazanmış olan âyânların gücünden istifade edebilmek amacıyla devlet, kendilerine bazı görevler vermiştir. Bunların

¹¹⁸ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, s.158

¹¹⁹ *Âyan-ı vilayet ve reis-i âyan kavramlarının birbirinden ayrılması gerektiğine vurgu yapan Özcan Mert, bir beldedeki tüm ileri gelenlerin âyan-ı vilayet olduğunu, buna karşın bunlar içerisinde yalnızca birinin seçim sonucunda diğerlerini geride bırakarak validen aldığı buyruldu ile vazifeye başlayan ve bu suretle devletle muhatap olan resmi âyan (reis-i âyan) olduğunu belirtir. Aynı zamanda gayrimüslim teba arasında âyanların benzeri sayılabilen kocabaşılar, çorbacılar, çiftlik ve köy sahibi Hristiyan beyler bulunmaktadır. Bkz. Özcan Mert, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları, Ankara, 1980, s. 16*

¹²⁰ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*, s.5; V.P. Mutaççieva, "XVIII. Yüzyılın Son On Yılında Ayanlık Müessesesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 0, S. 31, İstanbul, 1977, s. 168

¹²¹ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, s.156-159

¹²² Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*, s.6

başında hakim oldukları bölgede asayişin sağlanması gelmektedir. Devlete isyan eden ve karışıklık çıkararak valilerin yakalanması, eşkıyaların yakalanarak tedip edilmesi, karışıklıkların giderilerek düzen ve asayişin sağlanması gibi vazifelere ek olarak devletin isteklerini¹²³ yerine getirme konusunda aracı vazifesi görmekteydiler¹²⁴. Şehirdeki esnaf için gerekli malzemeleri sağlamak, İstanbul'a erzak ve koyun göndermek, orduya asker sağlamak ve bu askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak, gemi yapımında yardımcı olmak gibi vazifeleri olan âyânlar aynı zamanda bölgelerindeki verginin toplanması işini de üstlenmişlerdir¹²⁵. Bazı tarihçilerin "âyânlık düzeni"¹²⁶ olarak adlandırdıkları bu dönemde âyânlar, elde ettikleri hak ve yetkilerle kurumsal bir kimliğe bürünmüşlerdir¹²⁷.

2.3. Âyânlar ile Osmanlı Hükümeti Arasındaki İlişki ve Rumeli'de Önemli Âyânlar

Osmanlı hükümetinin âyânlara karşı tutumu sert ve kesin olamamıştır. Bu durumun başlıca sebebi merkezi otoritenin zayıflamış olmasıdır. Yerel gücü temsil etmekte olan âyânların buldukları bölgelerde askeri ve idari olarak elde ettikleri nüfuz, devletin bu bölgelerdeki etkisini azaltmıştır¹²⁸. Âyânların kendi aralarında meydana gelen kıyasıya mücadelelerde ise devlet âyânları cezalandırma yoluna gitmekteydi. Bu cezalar genellikle azledilme, sürgün veya idam cezası şeklinde olmaktadır¹²⁹. Âyânlar arası mücadelelerde devletin uyguladığı bir başka yöntem, âyânlardan birini el altından desteklemektir. Ancak yine de fırsatını bulduğunda bunların hakkından gelmek için konuyu takipsiz bırakmamaktaydı¹³⁰. Çoğu zaman da

¹²³ Devletin ihtiyacı olan zahire, kereste, güherçile, savaş malzemesi, araba gibi çeşitli ürünlerin temininde ayanlar aracılık yapmaktaydılar.

¹²⁴ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, s. 178

¹²⁵ Özcan Mert, "Âyan", TDV İslam Ansiklopedisi, C.4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 195-198

¹²⁶ Âyânlık müessesesine devrin hükümetlerinin vermek istediği düzen hakkında Konya kadı sicili, Ankara ve Karaman şeriye sicillerinden birer örnek sunan B. Sıtkı Baykal konuya açıklık getirmiştir. Bkz. Bekir Sıtkı Baykal, "Âyânlık Müessesesinin Düzeni Hakkında Belgeler", *Belgeler*, C. I, S. 2, s. 221-225

¹²⁷ V. P. Mutaççieva, "XVIII. Yüzyılın Son On Yılında Ayanlık Müessesesi", *Tarih Dergisi*, C. 0, S. 31, s. 168

¹²⁸ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*, s. 6

¹²⁹ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, s. 291-292

¹³⁰ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*, s. 7

isyan karşısında mutasarrıflık, sancakbeyliği ve mirahorluk gibi idari vazifeler vererek âyânların kontrolünü sağlamaya çalışmaktaydı¹³¹.

Âyânlık kurumunun ve âyânların Anadolu ve Balkan coğrafyasında farklılık arz ettiği göze çarpmaktadır. Özellikle kimlikleri, aile bağları ve servet kazanma yolları bakımından bu ayrılıklar dikkat çeker. Anadolu’da en başından beri âyânlar güçlü ve köklü Türk ve Müslüman ailelerden çıkmaktadır¹³². Anadolu’daki ünlü âyân ailelerine bakılacak olursa; Manisa ve çevresinde Karaosmanoğulları¹³³, Yozgat yöresinde Çapanoğulları¹³⁴, Rize ve çevresinde Tuzcuoğulları¹³⁵, Ankara’da Müderriszadeler¹³⁶, Samsun ve yöresinde Canikli Hacı Ali Paşa ve oğulları¹³⁷ Kayseri’de Zennecizadeler¹³⁸, Balıkesir’de Kanlızadeler¹³⁹ gibi hanedanlar görülür¹⁴⁰. Bu âyân ailelerinin dışında daha pek çok âyânın varlığı söz konusudur. Fakat

¹³¹ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Âyânlık*, s. 289

¹³² Nagihan Üstündağ Özdemir, “Ayanlık Kurumunun Gelişimi ve Anadolu ile Balkan Coğrafyasındaki Farklılıkları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Current Research in Social Science*, C. 4, S. 1, 2018, s. 34

¹³³ Bu konu hakkında Yuzo Nagata’nın müstakil bir eseri mevcuttur. Bkz. Yuzo Nagata, *Tarihte Ayanlar Karaosmanoğulları üzerine Bir İnceleme*, TTK Yayınları, Ankara, 1997

¹³⁴ Çapanoğulları hakkında bkz. Özcan Mert, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, TTK Yayınları, Ankara, 1980; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Çapanoğulları”, *Belleten*, XXXVIII, (150), 1974, s. 215-261; Özcan Mert, “Çapanoğulları”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, s.221-224

¹³⁵ Bkz. Mehmet Hacısalihoğlu, “Tuzcuoğulları”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 451-453; Münir Aktepe, “Tuzcu-oğulları İsyanı”, *Tarih Dergisi*, C. 3, S. 5-6, 1953, s. 21-52

¹³⁶ Ankara’daki ayanlık mücedeleleri için bkz. Mustafa Kaya, *18. Yüzyılda Ankara’da Ayanlık ve Ayan Aileleri*, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi) Ankara, 2008; Mustafa Kaya, “Yerel Yönetici olarak 18. Yüzyılda Ankara’lı Ayanlar”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 5, Ocak 2013, s. 141-162

¹³⁷ Caniklizadeler ile ilgili bkz. Abdullah Bay, *Trabzon Eyaletinde Müttegallibe Hareketleri ve Ayanlık (1750-1850)*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi) 2007; Özcan Mert, “Canikli Hacı Ali Paşa ve Ailesi”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 7, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, s. 151-154; İbrahim Serbestoğlu, “Trabzon valisi Canikli Tayyar Mahmut Paşa İsyanı ve Caniklizadelerin Sonu (1805-1808)”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.1, Sonbahar, 2006, s.89-104

¹³⁸ Bkz. Nejla Doğan, *18. Yüzyılda Merkez-Taşra İlişkileri Çerçevesinde Kayseri Ayanları*, (Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Karabük, 2020; Hamit Karasu, *Osmanlı Devleti’nde Ayanlık: Kayseri Sancağı Örneği (1730-1774)*, (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014

¹³⁹ Bkz. Mücteba İlgürel, “Balıkesir’de Ayanlık Mücadelesi”, *İ.Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.3, Ekim 1972, s. 63-74

¹⁴⁰ Mert, “Ayan”, 195-198

mütesellimlik, voyvodalık ve mültezimlik gibi görevleri ele geçirmeyi başaran nüfuz bakımından güçlü bu âyânların gerek kendi aralarındaki mücadeleler gerekse devletle aralarındaki münasebetler adlarından daha fazla söz edilmesine yol açmıştır.

Buna karşılık Balkanlarda ve Rumeli topraklarında âyânlık vazifesini elde edenlerin yönetici askeri zümreden geldikleri görülmektedir. Halkının büyük çoğunluğu gayrimüslimlerden oluşan Balkan coğrafyasında Anadolu’da olduğu gibi devletle halk arasında aracılık sağlayabilecek dini veya sosyal statü sahibi köklü ailelerin bulunmayışı bu durumun sebebi olarak görülebilir. Bu nedendir ki XVIII. yüzyılda Balkanlardaki âyânlar bazı tarihçiler tarafından “türediler” olarak adlandırılmışlardır. Balkanlar genelinde has toprakların, arpalık arazilerin ve mevât arazilerin Anadolu’ya nazaran daha fazla bulunması, iltizam ve mâlikâne uygulamalarının ülkede yerleştiği dönemde, geniş toprakların askeri zümre mensuplarına devredilmesine neden olmuştur. Kendilerine arpalık olarak tevcih edilen toprakların yönetimini mütesellimlere bırakan valiler bu bölgelerde güçlü âyânların ortaya çıkmasına zemin hazırlamışlardır. Bahsi geçen bu büyük âyânlar kendi idarelerinde bulunan kazaları daha küçük âyânlara iltizama vererek hem kendilerine bir kazanç kapısı sağlamış hem de kendilerini destekleyecek ve onlarla işbirliği yapacak bir âyân grubu oluşturmuşlardır. Böylece âyânlar arasında bir hiyerarşi söz konusu olmuştur. Hatta bazı Rumeli âyânlarının eşkıyalık geçmişinin olduğu da bilinmektedir. Görüldüğü üzere Anadolu’daki âyânlar arasında ailevi bağlar ve yakınlıklar dikkati çekerken Balkanlarda büyük mültezimler ve onların kapı halkının oluşturduğu hiyerarşik yapı göze çarpmaktadır ¹⁴¹.

Rumeli’deki âyânlar ve nüfuz sahalarına bakılacak olursa; Silistre ve Deliorman’da Yılıkoğlu Süleyman Ağa, Rusçuk ve Tırnova havalisinde Tirsiniklizade İsmail Ağa, Vidin’de Pazvantoğlu Osman Ağa, İbrail taraflarında Nazır Ahmet Ağa, Gümülcine ve civarında Tokatçıklı Süleyman Ağa, Serez’de Serezli İsmail Bey, Edirne’de Dağdevirenöğlü Mehmed Ağa’nın olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra

¹⁴¹ Nagihan Üstündağ Özdemir, “Ayanlık Kurumunun Gelişimi ve Anadolu ile Balkan Coğrafyasındaki Farklılıkları Üzerine Bir Değerlendirme”, s.34-35

Filibe, Edirne, Kırkkilise, Çorlu, Lüleburgaz, Tekirdağ havalisinde dağlı eşkıyaları ve bunlara destek veren âyânlar bulunmaktadır¹⁴².

XVIII. yüzyıl sonlarında Balkanlarda meydana gelen âyân mücadeleleri içinde en uzun süreli olanı Yılıkoğlu Süleyman ile Tirsiniklizade İsmail arasında gerçekleşmiştir¹⁴³. Tirsiniklizade İsmail Ağa'nın ölümünden sonra yerini en güvenilir adamı olan Alemdar Mustafa Paşa almıştır¹⁴⁴. Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakan en güçlü Rumeli âyânlarından biri de Vidin âyânı Pazvantoğlu Osman olmuştur¹⁴⁵. Rumeli'de yaşanan en yoğun âyânlık mücadeleleri adı geçen bu âyânlar arasında gerçekleşmiştir.

Âyânlığın gelişimindeki özelliklerin XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Rumeli'deki kazalarda benzerlik gösterdiğini ifade eden Mutafçieva, Bulgaristan coğrafyasına dair incelemelerine dayanarak bu dönemde âyânlığın kendisini hükümete zorla kabul ettirdiğini belirtmektedir. Âyân seçimleri ve âyânlar arasındaki mücadeleleri Razgrad örneği ile açıklayan Mutafçieva 1790 yılı itibarıyla devletin bölgeye en çok zarar veren Kırçalı şeflerinin o bölgenin âyânı seçilmesine destek vererek kendilerini resmen tanıdığını ifade etmektedir¹⁴⁶. Konuya dair bir başka örnek Vidin ayanı Pazvantoğlu Osman Ağa'nın âyânlık mücadelesidir. 1736-1739 Avusturya Savaşlarındaki başarısından dolayı kendisine Vidin yakınlarında iki köyün timarı tevcih edilen Ömer Ağa zamanla topraklarını genişleterek büyük âyânlardan biri olmuştur. Asi tavırlarından dolayı bölgedeki valilerle anlaşamayan Ömer Ağa'nın idamı üzerine oğlu Osman Arnavutuk'a kaçarak bir süre burada eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuştur. Daha sonra kendisine savaştaki yararlılığından dolayı Vidin'de babasına ait olan emlakın bir kısmı tevcih edilir. Kendisine verilenle yetinmeyen Pazvantoğlu Osman kanun dışı eylemlerde bulunan ve Kırçalı diye

¹⁴² Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından ...*, s. 3

¹⁴³ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından ...*, s.7; Ayrıca bkz. Kayapınar, Ayşe, " Razmiritsi v Severna Bılgariya. Borba za nadmoştie mejdu Tristenikoglu i Yılıkoglu (1800-1806)/ Unrest in Northern Bulgaria. The Struggle for Supremacy between Trasteniklioğlu and Yilikoğlu (1800–1806)", *İzvestiya na Tsentara za Stopansko İstoriçeski İzsledvania/Proceedings of CEHR*, vol. 4 (Varna 2019), s. 275-286.

¹⁴⁴ Meryem Kaçan Erdoğan, Meral Bayrak Ferilibaş, Kamil Çolak, *Tirsiniklizade İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806) Rusçuk Ayanı*, İstanbul, 2009, s.121

¹⁴⁵ Kemal Beydilli, "Pazvandoğlu Osman", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 34, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 208-210

¹⁴⁶ V. P. Mutafçieva, "XVIII. Yüzyılın Son On Yılında Ayanlık Müessesesi", s.168-170

adlandırılan eşkıya gruplarından kendine askeri bir kuvvet oluşturarak hükümet aleyhine hareketlerde bulunmaya ve bölgedeki diğer eşkıya gruplarını da kışkırtmaya başlamıştır. Kısa zamanda Vidin ve Sofya arasındaki bölgeyi ele geçiren Pazvantoğlu Osman bir taraftan da Nizam-ı Cedit karşıtı bir isyan başlatmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarının tek hakimi olmak gibi bir ideale sahip olan Pazvantoğlu Osman seksen bin kişilik ordusuyla Sofya ve Niş'i ele geçirip Eflak ve Belgrad'ı tehdit edince devlet kendisiyle bizzat görüşüp uzlaşmaya gitmek mecburiyetinde kalmıştır. Pazvantoğlu Osman'ın askeri yollarla kontrol altına alınamaması ve kendisine devlet kademelerinde idari rütbe verilmesi¹⁴⁷ eşkıyalığın ve asiliğin devlet nezdinde meşruluğunu ifade ettiğinden bu durumdan cesaret bulan diğer Rumeli âyanları – Tirsiniklizade İsmail, Yılıkoğlu Süleyman, Tepedelenli Ali Paşa, Gümülcine âyanı Tokatçıklı Süleyman Ağa'nın da isyankâr tavırlara girmesine neden olacaktır¹⁴⁸.

Bu bağlamda bir diğer Rumeli âyanı olan Tirsiniklizade İsmail Ağa'dan bahsetmek de yerinde olacaktır. 1792 yılına ait bir belgeden anlaşıldığı üzere Tirsinikli İsmail'in altmış kişilik bir eşkıya grubunun lideri olarak Plevne, Rusçuk ve Zıştovi civarında yaklaşık üç yıl boyunca eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu görülmüştür. Eflak voyvodası olan Aleksadr İpsilanti'nin ricasıyla affedilen ve Rusçuk'ta oturtulan Tirsinikli İsmail, kısa sürede güçlenerek Rusçuk âyanı olmuş, böylece Orta Bulgaristan'ın en güçlü âyanı haline gelmeyi başarmıştır¹⁴⁹. Rusçuk, Tırnova ve Zıştovi çevresi ile Balkanların kuzeyini ele geçirmek isteyen Pazvantoğlu Osman'ın desteklediği dağlı eşkıyası bölgeyi ele geçirince isyanının bastırılmasında devletin yanında yer alarak isyana müdahale eden¹⁵⁰ ve başarılı olan Tirsiniklizade İsmail

¹⁴⁷ BOA.C.DH 5-229 (Niğbolu Sancağı Vidin Sancağı'na dahil edilmiş ve bölgenin yönetimi kendisine aynı zamanda vezaret tevcih edilmiş olan Pasvantoğlu Osman Ağa'ya verilmiştir.)

¹⁴⁸ Beydilli, "Pazvandoğlu Osman", s. 208-210; Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s.120-121; Ali Yavuz, *Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman'ın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle İlişkileri*, (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon 2010, s. 18-26

¹⁴⁹ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*, s. 9-11; BOA.C.DH 27-1335 (Dağlı eşkıyasına yönelik yapılan mücadelede yararlılığı görülmüş olan Rusçuk ayanı Tirsiniklizade kapıcıbaşı İsmail Ağa'ya bir kontoş samur kürk hediye edilmiştir.)

¹⁵⁰ Dağlı eşkıyası Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin yakalanması meselesinde Tirsiniklizade İsmail Bey'in Osmanlı hükümetine destek verdiği bilinmektedir. Aynı zamanda eşkıyaya destek veren Rumeli ayanları ile de mücadele etmiştir. Bunlardan biri olan Tokatçıklı Süleyman Ağa'nın durumu ve dağlı eşkıyalarının Kızanlık, Berkofça, Sofya civarındaki hareketlerini hükümete bildiren şukkası için bkz. BOA.HAT 51-2385

Ağa'ya padişah III. Selim tarafından vezirliğe denk olan kapıcıbaşılık rütbesi verilmiştir. Ayrıca padişah kendisini “has kulum” sıfatı ile taltif etmiştir¹⁵¹. Esas amacı Karadeniz sahiline kadar olan bölgeleri ele geçirmek olan Tirsiniklizade İsmail Ağa, başarıları sayesinde yaygınlaştırdığı otoritesini kullanarak Silistre'ye kendisine bağlı bir âyân oturtmuştur. 1805 yılına gelindiğinde, Doğu Bulgaristan'ı ve Trakya'yı elinde tutmayı başaran Tirsiniklizade İsmail Ağa, Edirne ve İstanbul'u tehdit eder hale gelmiştir. Öyle ki; kendisi gibi yenilik karşıtı âyânlarla birleşerek Nizam-ı Cedit için Balkanlar'dan asker toplamaya gelen kadı Abdurrahman Paşa'nın ordusunun karşısında yer almış ve II. Edirne vakası olarak adlandırılan olayın gerçekleşmesinde rol oynamıştır¹⁵².

Osmanlı Devleti'nin kontrol altına almakta en çok zorlandığı bir diğer Rumeli âyânı Tepedelenli Ali Paşa olmuştur¹⁵³. Babası Tepedelen mütesellimi olan Ali Paşa'nın anne tarafından Arnavut beyleriyle akrabalığı bulunmaktadır. Askerlikten yetişmiş olup, ilk vazifesinde Delvine mutasarrıfının yerine mirmiran olarak atanan Ali Paşa, 1785'te Tırhala mutasarrıfı olmuştur. Dağlı eşkıyaları ile mücadelesi sonucu Yanya sancağını da elde etmiştir (1788)¹⁵⁴. Devletle işbirliği halinde olan Tepedelenli Ali Paşa, hem Pazvantoğlu isyanının bastırılmasında görev almış hem de Güney Arnavutluk'ta bulunan Epir bölgesindeki Suliyotların ayaklanmasını bastırarak imha hareketine girişmiştir¹⁵⁵. Bu başarılarının mükâfatı olarak Rumeli beylerbeyliğine getirilmiştir. Avlonya mutasarrıfı İbrahim Paşa'yı hapsederek sancağın idaresini ele geçirmek istemesi üzerine vezaret görevi kendisinden alınarak cezalandırılmasına karar verilmiştir¹⁵⁶. 1791 yılında Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve Rusya ile yaptığı savaşlar esnasında Rusya ile ilişkilerde bulunan Tepedelenli Ali Paşa, Yanya'da bir Rus konsolosluğu açılmasına izin vermiştir. Hatta Rus çarının koruması altında

¹⁵¹ Meryem Kaçan Erdoğan, *Rusçuk Ayarı*, s. 65-66

¹⁵² Kemal Beydilli, “Tirsiniklioğlu İsmail Ağa”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 204-205

¹⁵³ Bkz. Hamiyet Sezer Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018

¹⁵⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 110; Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II*, İlgi Kültür sanat yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 327; BOA.C.ADL 2-129 (Yanya Sancağı mutasarrıfı olan Tepedelenli Ali Paşa'nın elinden derbentler başbuğluğu alınmıştır. H.1204/M. 1789)

¹⁵⁵ Kemal Beydilli, “Tepedelenli Ali Paşa”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, s. 476-479; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III. Cilt 5. Kısım, Ankara, 1978, s. 536

¹⁵⁶ Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s.111

kendisinin müstakil bir hükümdar olarak tanınması şartıyla Rusya ile ittifak kurmayı teklif etmiştir. Venedik devletinin ortadan kalkmasıyla kendisine Preveze, Butrinto, Voçina ve Parga (Nevahir-i Erbaa)'nın zaptı vazifesi verilmiş olan Tepedelenli Ali Paşa, Adriyatik kıyıları ve Venedik Denizi'ndeki bazı adalara göz dikmiş olmasının verdiği hırsla bir deniz gücü oluşturarak Butrinto'yu zapt etmiştir. Bu başarısından dolayı kendisine vezaret rütbesi verilmiştir. 1802 yılında dağlı eşkıyaları ile mücadeleleri sonucunda Rumeli valiliği vazifesini elde etmişse de sert tutumundan dolayı azledilmiştir¹⁵⁷. Yabancı devletlerle, bilhassa Napolyon Fransa'sı ile işbirliğine girişmiş olan Ali Paşa, Adriyatik Denizi'ne açılan önemli bir bölgeye hakim olup burada bir derebeylik kurarak bağımsız bir prens gibi hüküm sürmeye başlamıştır. Rumeli'de ortaya çıkan Etnik-i Eteryaya isyanına başlangıçta engel olmuşsa da sonraları iş birliği içinde olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Tepedelenli Ali Paşa'nın ayaklanması Osmanlı Devleti'ne çok pahalıya mâl olmuştur¹⁵⁸.

Balkanların kuzeyindeki önemli âyânlardan biri de Deliorman âyânı olan Yılıkoğlu Süleyman'dır¹⁵⁹. 1800 yılında Pazvantoğlu isyanını bastırmak üzere Tirsiniklizade İsmail ile birlikte hareket etmişler ancak, Tirsiniklizade'nin adamlarından Battal Ağa'nın Silistre valiliğinden alınarak yerine Yılıkoğlu Süleyman'ın getirilmesi üzerine aralarında husumet başlamıştır. İlerleyen zamanda Tirsiniklizade İsmail Ağa, Yılıkoğlu Süleyman'ın elinde bulunan bölgelerin tamamına yakını ele geçirmiş; Yılıkoğlu'nun hakimiyet sahası Silistre ve Deliorman'ın bazı köylerinden ibaret kalmıştır. Tirsiniklizade'ye karşı gücünün yetmeyeceğini bilen Yılıkoğlu, hükümet taraftarı bir tavır takınmıştır. Osmanlı hükümeti de bölgede hakimiyetinin güçlenmesinden endişe duyduğu Tirsiniklizade'ye karşı Yılıkoğlu'nu desteklemişse de kendisine karşı tedbirli davranmıştır¹⁶⁰.

Görüldüğü gibi Rumeli'de öne çıkmış olan âyânlardan bazıları eşkıyalıktan âyânlığa yükselmiş yani kendisini zorla kabul ettirmiş, bazıları ise askerî zümre mensubu olup âyânlık vazifesini elde etmiştir. Bu âyânların kendi aralarında nüfuz mücadeleleri olduğu gibi, ortak düşmana karşı birlikte hareket edebilmişlerdir. Dağlı

¹⁵⁷ Beydilli, "Tepedelenli Ali Paşa", s. 476-479

¹⁵⁸ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III. 5. Kısım, Ankara, 1978, s. 538

¹⁵⁹ Kayapınar-Kayapınar, *a.g.m.*, ss. 275-286

¹⁶⁰ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*, s. 33-37

eşkîyalarıyla mücadelede devlete yardımcı oldukları görülmüştür. Fakat diğer taraftan birçoğunun dağlı eşkîyalarıyla ortak hareketleri de söz konusudur. Devlet, bu âyânların isyanlarını bastırabilmek için çoğu zaman taraflardan birini desteklemiştir. Bu sayede hem isyanın bastırılmasında kendi kuvvetlerinin yetersizliğini telafi etmiş hem de âyânların buldukları bölgedeki gücünü kırmayı hedeflemiştir. Bazılarının bağımsız olma gibi yüksek ideallerinin bulunması ve devleti zor duruma sokması neticesinde kontrolünün sağlanabilmesi adına kendilerine vezirliğe kadar varan devlet görevlerinin verildiği dahi görülmüştür.

Rumeli’de cereyan eden âyânlık mücadeleleri esnasında “dağlı eşkîyaları” veya “Kırcaali eşkîyaları” olarak adlandırılan eşkîya gruplarının varlığı görülmektedir. Rumeli topraklarında XVIII. yüzyılın son çeyreğinde varlıkları görülmeye başlayan dağlı eşkîyalarının gelişimi şüphesiz Rumeli’deki âyânlık mücadeleleri ile alakalıdır. Bu durumu açıklığa kavuşturabilmek için “dağlı eşkîyaları” ya da “Kırcaali eşkîyaları” olarak adlandırılmış olan bu grupların ortaya çıkışını ele almak gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DAĞLI EŞKIYASI VE BİR DAĞLI EŞKIYASI OLARAK BERGOSLU DELİ KADRİ

3.1. Dağlı Eşkiası

Osmanlı Devleti'nin 1768-1774 yılları arasında Rusya ile ve 1787-1792 yılları arasında Avusturya ve Rusya ile yapmış olduğu savaşlar devleti her yönden sarsıntıya uğratmıştır. Bu savaşlar bilhassa Rumeli topraklarının zarar görmesine ve başıboş bir halde kalmasına neden olmuştur. İdari, askeri ve sosyal anlamda bölgede meydana gelen asayişsizlik eşkıyaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Rumeli'nin Kırcaali ve Deliorman bölgesinde ortaya çıkmış bir hareket olmasından dolayı "Kırcaali eşkıyaları" olarak da adlandırılan bu faaliyetler Balkanlarda büyük bir kaosu yaşanmasına neden olmuştur. İsyân ve eşkıyalık olayları, Rumeli taraflarında Serez, Tekirdağ'ın İncik Köyü, Kırcaali ve Hasköy civarında ortaya çıkarak gelişmiştir¹⁶¹.

Bu konudaki yaklaşımlardan biri 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Rumeli'de türeyen eşkıyaların sekban askeri olarak bölgedeki âyanların hizmetine girmiş olabilecekleri yönündedir¹⁶². 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması öncesinde (1773) Ruslar'ın, Rusçuk, Silistre ve Hacıoğlu üzerinden üç koldan başlattıkları taarruz önlenmiş olsa da Dobruca'yı işgalleri ve Varna'ya saldırıları önlenememiştir¹⁶³. Küçük Kaynarca Anlaşması sonucunda Kırım'ın bağımsız hale geldiği ve devam eden süreçte bir iç savaşın yaşandığı, Kırım'dan çok sayıda üst rütbeden yöneticinin, askerinin ve halktan kimselerin Osmanlı ülkesine iltica etmesine neden olduğu bilinmektedir. Yani bölgenin asayiş ve güvenliğinin bozulduğu muhakkaktır.

¹⁶¹Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C.III 5. Kısım, Ankara, 1978, s. 502; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyânları*, Ankara, 2020, s. 1-2 ; Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s.113-115; Zeynep Zafer, "Rumeli'de Kırcaali Faaliyeti ve A.S. Puşkin'in "Kırcaali" Adlı Öyküsü", *Türk Dünyası Edebiyat Dergisi*, S. 13, 2002; s. 1; Meryem Kaçan Erdoğan, Meral Bayrak Ferlibaş, Kamil Çolak, *Rusçuk Ayanı*, s. 63; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmet Paşa", *Türkiyat Mecmuası*, C. 6, 1939, s. 181

¹⁶² Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyânları*, s. 2

¹⁶³ Hilal Yavuz, *Tarih-i Sefer-i Rusya'ya Göre 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2012, s. 52

Buna ek olarak Tatar hanlarından Devlet Giray'ın 1768-1774 Savaşından da önce Kırım'dan kaçarak, maiyetiyle birlikte Doğu Trakya bölgesine geldikleri bilinmektedir. Bölgedeki diğer militarize gruplara katılarak kasaba ve köyleri yağmalamaya başlayan bu gruplardan korkan bölge halkı Meriç nehri kıyısındaki kasaba ve köylere, özellikle de Balkan ve Rodop Dağları civarındaki Kırcaali bölgesine sığınmışlardır¹⁶⁴.

Vera Mutafçieva'ya göre ise Bulgar tarihindeki çalışmalar dikkate alındığında dağlı eşkıyalığının 1770'ler veya 1780'lerde başlamış olma ihtimali söz konusudur¹⁶⁵.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı "Vezir Hakkı Mehmet Paşa" adlı makalesinde dağlı eşkıyasının, Osmanlı ordusunun 1792 yılında Rus ve Avusturya seferinden dönüşünde Kırcaali ve Hasköy civarında Rumeli âyânlarının başıboş bıraktıkları kuvvetlerden ortaya çıkmış olduğunu belirtmektedir¹⁶⁶.

Yücel Özkaya aynı konuda 1791 yılının Haziran ayına ait bir vesikada dağlı eşkıyalarına karşı sefer düzenlendiğinin belirtildiğini öne sürerek bu isyanların çıkış yılının bu tarihten önce olabileceğini kabul etmektedir¹⁶⁷.

Nicolae Jorga, "işsiz kalan asker kökenli maceraperestler" olarak nitelendirdiği¹⁶⁸ Kırcaali eşkıya çetelerinin Bulgaristan ve Trakya'yı dolaşmakta olduğunu 1793 yılına ait bir bilgi olarak nakletmiştir. Dağlı ahaliden oluşan bu grubun çok geçmeden kazanç getiren faaliyetlere başladığını ve 1796 yılına kadar Yanbolu, Karınabad, Eski Zağra ve Aydos'ta yağmacılık faaliyetlerinde bulduklarını söyler¹⁶⁹.

Osmanlı müverrihlerinden Ahmet Cevdet Paşa H. 1200 (M.1786) yılı olaylarından bahsinde Osmanlı Devleti'nin gözbebeği mesabesine olan Rumeli'nin devletin düşmanları tarafından ele geçirilmekte olduğunu nakletmektedir. Devlet bir

¹⁶⁴ Erol Ozan Yılmaz, *Militarization of Ottoman Rumelia: The Mountain Bandits (1785-1808)*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016, s. 42

¹⁶⁵ Yılmaz, *Militarization of Ottoman Rumelia: The Mountain Bandits (1785-1808)*, s. 42-43

¹⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmet Paşa", *Türkiyat Mecmuası*, C. 6, İstanbul, 1939, s. 181

¹⁶⁷ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları*, s. 18

¹⁶⁸ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. Nilüfer Epçeli), C. 5, İstanbul, 2005, s.104

¹⁶⁹ Nicolae Jorga, *a.g.e.*, s.114

yandan ihtilal halinde olan Arnavutluk, diğer yandan Eflak ve Boğdan ile ilgilenmek zorundadır. Topraklarına oranla nüfusun fazla olduğu ve bu nenenle sık sık isyan ettikleri görülen Arnavutların etrafa zarar verdikleri muhakkaktır. Fakat devlet merkezine uzaklığı nedeniyle kontrolleri zor olmaktadır¹⁷⁰. Rumeli'nin karışıklık içinde bulunduğu bu dönemde hem asker bakımından yetersiz olan Osmanlı Devleti hem de Rumeli'deki âyânlar Arnavut sekbanları kendi emrinde kullanmaya başlamışlardır. Güvenilmezlikleriyle tanınan Arnavut sekbanların bu derece geçerli ve talep edilir hale gelmeleri eşkıyalık faaliyetlerinin önlenmesini de zorlaştırmıştır¹⁷¹. Bu konuda devlet bir önlem alabilmek adına Yanya Sancağı Mutasarrıfı Tepedelenli Ali Paşa'ya bir ferman göndermiştir. Arnavut halkından olanların kendi memleketleri dışında herhangi bir bölgeye gitmemeleri, bilhassa Rumeli ve dağlı eşkıyasının bulunduğu bölgelere gidenler olursa hem kendilerinin hem de akrabalarının cezalandırılacağı bildirilmiştir¹⁷².

Tarafımızca Başbakanlık Devlet Arşivleri'nde yapılan araştırma sonucunda H.1200 (M.1785) yılına ait bir belgede Rumeli'deki Dağlı eşkıyasından bahsedildiği görülmüştür¹⁷³. Yine H.1201 (M.1787) yılına ait bir belge dağlı eşkıyasının Tırnova'yı zapt ettiği ve Niğbolu ile Selvi üzerine saldırımları ihtimaline karşı önlem alınması gerektiği konusunda bilgi vermektedir¹⁷⁴. Aynı tarihteki bir başka belgede ise Edirne ve Karaağaç civarındaki kasaba ve nahiyelerde görülen eşkıyanın yakalanması için Edirne bostancıbaşısının görevlendirildiği bilgisi yer almaktadır¹⁷⁵. H.1203 (M. 1789) yılında eşkıya ile mücadelenin devam ettiğini ve devletin bu mücadelede başarılı olduğunu anlamaktayız¹⁷⁶. Görüldüğü gibi 1785 yılından itibaren dağlı eşkıyası meselesi devleti meşgul eden meselelerden biri olmuştur.

¹⁷⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, 2001, s. 229

¹⁷¹ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyancıları*, s. 15

¹⁷² BOA.AE.SSLM.III 260-150153

¹⁷³ BOA.C.DH 309-15409 (Dağlı eşkıyasından Hacı İbrahimoglu ve Akkabak ve Kıvırcıklı Halil ve Ak Osman ve eşkıya-yı sairenin yakalanması ve ele geçirilenlerin Edirne Bostancıbaşısına gönderilmesine dair bilgi vermektedir.)

¹⁷⁴ BOA.HAT 66-2846-E (Dağlı eşkıyasının Vidinli Pasbanoğlu ile eski Selvi voyvodasının ittifak etmeleri sonucunda eşkıyaların Tırnova kazasından çıktıkları ve Niğbolu sancağı havalisi ile Selvi kazalarını zapt ettiklerinden bahisle bu konuda alınması gereken önlemler üzerinde durulmuştur.)

¹⁷⁵ BOA.C.DH 97-4803

¹⁷⁶ BOA.HAT 183-8466 (Lofça kazasına hücum eden eşkıyayı Vidin muhafızı Mehmet Paşa büyük ölçüde etkisiz hale getirmeyi başarmıştır. Fakat Plevne serdarının yardım etmesi üzerine yeniden güç

Dağlı eşkıyasının H.1204 (M.1790) yılında Trakya havâlisinde faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Dağlı eşkıyası sergerdelerinden Kıvırcıklı Halil, Silivri civarına kadar gelmiştir¹⁷⁷. Yine aynı yıl Gelibolu’da Deli Hafız adında bir şahıs etrafına topladığı dağlı eşkıyaları ile baruthane çalışanlarının evlerini basmış ve bölgeye zarar vermiştir¹⁷⁸. H.1208 (M.1794) tarihinde dağlı eşkıyası Meriç Nehrinin beri tarafına geçerek bir köy ve bir çiftliği basmış, bölge halkından bazı kimseleri kaçırmıştır¹⁷⁹. Ortaya çıktıkları bölge Kırcaali ve civarı olmasına rağmen dağlı eşkıyası Rumeli’nin farklı bölgelerinde ve Trakya’da faaliyet göstermiştir.

1798 yılına gelindiğinde dağlı eşkıyası Rumeli’yi bir harabeye çevirmiş, eşkıya reislerinden biri olan Pazvantoğlu Osman’ın Vidin’de isyan etmesi bir yandan isyankar tavırlara sahip serhad yamaklarının kendisine katılmasına diğer yandan kendisi gibi başka âyânların da isyan etmesine sebep olmuştur¹⁸⁰.

Dağlı eşkıyalarının bir sorun olarak görülmeye başladığı ve adlarının daha çok zikredildiği dönem Vidin âyânı olan Pazvantoğlu Osman’ın Belgrad yamaklarının isyanına destek olarak kendisinin de devlete isyan etmesiyle başlar (1794). Bu dönemde Pazvantoğlu Osman, yeni kurulmakta olan Nizam-ı Cedit ordusuna muhalif olanlar tarafından desteklenmiştir. Özellikle bölgedeki yeniçeriler ve İrad-ı Cedit hazinesi için kendilerinden toplanan vergileri protesto eden halk silahlanarak dağlı eşkıyasına dahil olmuşlardır. Böylece hem dağlı eşkıyaları gücünü arttırmış hem de Pazvantoğlu Osman’a verdikleri destekle isyanın boyutlarının genişlemesine neden olmuşlardır¹⁸¹.

III. Selim tarafından 1802 yılında Paris’e elçi olarak gönderilmiş olan Halet Efendi’nin sefaretnamesinden anlaşıldığı üzere dağlı eşkıyaları meselesi Fransız basınında da yer almıştır. Halet Efendi’nin “Débat” ve “Püblisis” adlı Fransız gazetelerinden yaptığı çeviride; “Rumeli tarafında olan eşkıyanın Tekfurdağı

kazanan eşkıyaya karşı Lofça halkı zafiyet göstermeye başlamıştır. Eşkıya ile yapılan mücadelede birçoğu ölü ele geçirilirken bir kısmı da sağ olarak yakalanmıştır.)

¹⁷⁷ BOA.C.AS 258-10738

¹⁷⁸ BOA.C.AS 534-22342

¹⁷⁹ BOA.C.ZB 11-548

¹⁸⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, s. 415

¹⁸¹ Beyhan, *Cabi Tarihi*, s. 64-70; Mütercim Ahmet Asım, *Asım Efendi Tarihi*, (Haz. Ziya Yılmaz), C. 1, İstanbul, 2015, s. 703-710

tarafına gelmiş olup üzerlerine gönderilen Osmanlı askeri tarafından bir tabur eşkıyanın ele geçirilerek cezalandırıldığı” ve “Rumeli’de olan eşkıyanın tamamen ortadan kaldırılarak, bölgeye yeniden bir nizam vermek için Arnavutluk’ta olan paşaya sekiz bin neferle Rumeli’ye gelmesinin ferman buyurulduğu, başkentten de üç bin asker ile vezirin gönderileceği” yazmaktadır¹⁸².

3.2. Dağlı EşkİYalarının Ortaya Çıktığı Coğrafya ve EşkİYaların Özellikleri

Bu bağlamda öncelikle bahsi geçen coğrafyanın tanımını yapmakta fayda vardır. Balkanlar denildiğinde tarihsel ve kültürel değişkenlerin dışında olarak coğrafi terim özelliği ağır basan bir tabir akla gelirken, Rumeli denildiğinde; ilgili sahanın tarihsel süreçte el değiştirmeleri sebebiyle kastedilen saha için daralmalar ya da genişlemeler dikkati çekmektedir. Buna göre Rumeli sahasının sınırları, araştırılan yüzyıla göre dikkate alınmalıdır. Rumeli sahası, Osmanlı askeri ve idari kuvvetinin bölgedeki yapılanmasına göre yüzyıllar içinde değişkenlik gösterdiği gibi XVIII. yüzyıldan itibaren yaşanan toprak kayıpları neticesinde gittikçe daralan bir sahanın adı olmuştur. Bizim araştırmamız XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın başını içermesi bakımından bu dönemdeki Rumeli tabiri “Şarki Rumeli Eyaleti” idari birimini ifade eder. Bu bakımdan incelememizde dönemin idari taksimatı dikkate alınacaktır. Araştırmaya konu olan belgelerde yer alan “Balkan’ın öte tarafı” ve “Balkan’ın beri tarafı” tabirleri ile Bulgaristan’ın kuzeyi ile güneyi kastedilmektedir. Ülkede doğu-batı doğrultusunda uzanan dağ silsilesi kuzey bölgelerle güney bölgeler arasındaki bağlantıyı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle dağlık bölgenin güneyindeki saha Balkan’ın beri tarafı, kuzeyi ise Balkan’ın öte tarafı olarak ifade edilmiştir. Daha çok güney kesimde faaliyetleri görülen eşkıyaların dağlarda bulunan geçitleri kullanarak kuzeye geçme ihtimalleri bulunduğundan, bu durum önlenmeye çalışılmıştır.

Dağlı eşkıyalarının ilk faaliyet sahası olan Kırcaali, bugünkü Bulgaristan’ın güneyinde Rodop Dağları’nın bulunduğu bölgededir. Dağlı eşkıyalarının faaliyetlerine

¹⁸² Enver Ziya Karal, “Halet Efendi’nin Paris Büyükelçiliği”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri XI*, İ.Ü. Yayınları, 1940, s. 36-37

dair eldeki ilk belgelerde¹⁸³ İslimye, Filibe, Çırpan, Zağra-yı Atik, Dimetoka, Sultanyeri, Gümülcine, Zağra-yı Cedid, Akçakızanlık, Uzuncaabad, Hasköy, Çirmen, Edirne gibi yerlerin belirtilmiş olması eşkıyalık faaliyetlerinin görüldüğü coğrafyayı anlamamıza yardımcı olmaktadır¹⁸⁴. Kuzeyde Balkan Dağları ile sınırlanan bölgenin doğudaki doğal sınırı Istranca Dağları ve Karadeniz, güneydoğusunda ise bugünkü Trakya topraklarını kapsayacak şekildedir. Bölgenin güneyinde Rodop Dağları yer almaktadır.

Eşkıyaların ihtiyaçları ve faaliyetleri yüzünden mevcut ekonomik düzenle ilişki halinde oldukları göz önüne alındığında; varlıklarını sürdürebilmek için yiyecek, silah ve cephaneye ihtiyaç duymaları nedeniyle işlek ticaret yollarının bulunduğu bölgelerde faaliyet gösterdikleri görülecektir¹⁸⁵. Rumeli’de faaliyet gösteren dağlı eşkıyalarının etkili oldukları sahaya dikkat edildiğinde buraların Osmanlı Devleti’nin askeri ve ticari anlamda büyük öneme sahip güzergahlar olduğu görülmektedir. Bölgede ticari faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı pazarlar ve panayırların mevcudiyeti bilinmektedir. Aynı zamanda ticaret kervanlarının da güzergahı durumundadır. Osmanlı Devleti’nin Balkanlar üzerinden Avrupa’ya yaptığı askeri hareketler ve ticari faaliyetler için kullanmış olduğu üç ana güzergâh bulunmaktadır. Romalıların da kullanmış olduğu Via Egnatia olarak bilinen Canib-i Yesar yani sol kol, İstanbul’dan Trakya, Makedonya ve Arnavutluk’a giden ana yol olarak kullanılmıştır. Bu yolun bir diğer özelliği Avrupa ülkelerine tahıl, kumaş, deri gibi malların sevk edilmesinde önemli bir ticaret yolu olmasıdır. Orta kol olarak adlandırılan güzergah; Çirmen, Zağra, Filibe üzerinden devamla iki kola ayrılmaktaydı. İlki, Sofya üzerinden Niş ve Belgrad’a, ikincisi de Köstendil üzerinden Üsküp’e varmaktaydı. Sağ kol, Trakya’dan başlayarak Kırklareli üzerinden kuzeye devam etmekte ve Istrancalar ve Balkan Dağlarını geçerek Karadeniz’e paralel bir şekilde Tuna’ya kadar ulaşmaktaydı. Askeri öneminin yanı sıra İstanbul’un iâşesinin sağlandığı ticari yol olma özelliği ile ön plana çıkan bu güzergah sayesinde bilhassa buğday ve kesimlik hayvanlar kara ve deniz yoluyla Köstence,

¹⁸³ Bu konuda İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1792 yılını işaret etmektedir. Bkz. Uzunçarşılı, “Vezir Hakkı Mehmet Paşa”, s. 181; Buna karşın Yücel Özkaya, 1791 yılının Haziran ayına ait bir belgenin dağlı eşkıyalarının tedibine dair hüküm içerdiğini belirtmektedir. Bkz. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyancıları*, s. 18; Ayrıca bkz. BOA.AE.SSLM.III 260-150153

¹⁸⁴ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyancıları*, s. 18

¹⁸⁵ Hobsbawm, *Sosyal İsyancılar*, s. 71-74

Varna, Burgaz ve Mesembria gibi limanlardan İstanbul'a ulaştırılmaktaydı¹⁸⁶. Bu açıdan bakıldığında eşkıyaların yağmaladıkları ve saldırdıkları yerlerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak bakımından önem arz ettiği söylenebilir. Örneğin, dağlı eşkıyalarının saldırılarının 1794'te Gelibolu'ya kadar uzandığı görülmektedir. Bu durumun Gelibolu'daki halkı ve idarecileri tedirgin etmesindeki en önemli faktör Gelibolu'da peksimethane ve baruthanenin bulunmasıdır¹⁸⁷.

Bu eşkıya gruplarının en bilindik özellikleri köyleri basarak yağma faaliyetlerinde bulunmaları, baskın düzenledikleri köylerin etrafını ateşe vermeleri, korkusuz bir şekilde savaşıyor olmalarıdır¹⁸⁸. Hatta Malkara ve Keşan üzerine gelmiş olan Kara Ahmed adlı eşkıyanın askerlerinden birinin anlattığına göre; eşkıyalar, musallat oldukları kaza ve köylerdeki kadınlara tecavüz etmekte, çocukları annelerinin gözleri önünde ateşe atıp gülererek seyretmekte, çocukların annelerinden feryat eden olursa onu da ateşe atmaktaydılar¹⁸⁹.

Kamu düzenini hiçe sayarak halkın canına ve malına silah veya zor kullanarak zarar veren eşkıyaların İslam hukukuna göre cezası, suçun mahiyetine göre; öldürülme, asılma, sürgün edilme veya ellerinin ve ayaklarının çapraz bir şekilde kesilmesi olarak verilmektedir. Cezaların bu denli ağır olma sebebi eşkıyalık suçlarının toplum aleyhine işlenmiş olması ve birkaç suçu birden içeren karma bir suç olarak değerlendirilmesidir¹⁹⁰.

3.3. Dağlı Eşkıyalığının Çıkış Nedenleri

Eşkıyalık faaliyetlerinin en çok görüldüğü dönemler; ekonomik krizin olduğu, halkın çok yoksul düştüğü, toplum düzeninin bozulduğu ve devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerdir¹⁹¹. Bu bağlamda dağlı isyanlarının görüldüğü Rumeli

¹⁸⁶ Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, *Osmanlı Yer Adları I Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 2013 s. 12-14

¹⁸⁷ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları*, s. 24

¹⁸⁸ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları*, s. 18

¹⁸⁹ Beyhan, *Cabi Ömer Efendi Tarihi*, s. 71

¹⁹⁰ Ali Bardakoğlu, "Eşkıya", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, s. 463-466

¹⁹¹ Eric Hobsbawm, *Sosyal İsyancılar*, (Çev. Necati Doğru), İstanbul, 1995, s. 16

coğrafyasına bakılacak olursa bölgenin uzun yıllar boyunca savaşlar nedeniyle zarar gördüğü ve devlet tarafından ihmal edildiği görülecektir¹⁹².

Osmanlı Devleti'nin girişmiş olduğu savaşlar dolayısıyla bu savaşlarda görev almak üzere pek çok vezir tayin edilmiş fakat bu vezirlerin tayininde kanunnamelere riayet edilmemiştir. Bu durum devletin otoritesini temsil eden kötü bir vezir tipini ortaya çıkarmıştır. Tayin edilen bu vezirlerin maaşlarını karşılamak için halktan topladığı vergilerin ağırlığı, kendi menfaatini koruyabilmek için İstanbul'daki hamilerine göndereceği hediyelerin parasının halka yüklenmesi halkın ezilmesine ve zulüm görmesine neden olmuştur. Bu vezirlerin halkın gözünde itibarı olmadığı gibi bölgedeki âyânlar da kendilerine saygı göstermemektedirler. Hatta âyânlar ayaklanarak vezirlere karşı isyan etmeye ve onlarla savaşmaya başlamışlardır. Vezirler halkın, askerinin ve âyânların gözünde itibar kaybedince bu boşluğu doldurarak kendi itibarını arttıran âyânlar aracısız bir şekilde doğrudan İstanbul'a başvurur hale gelmişlerdir¹⁹³. Devletin koruyucu ve düzenleyici otoritesinden mahrum kalan Rumeli'de âyânların kendi aralarındaki güç mücadeleleri yüzünden bölge halkı huzursuz olmuş ve zarar görmüştür¹⁹⁴. Askeri olarak güçlenmek isteyen âyânlar kendi ordularını oluşturmak için sekban askeri adıyla pek çok kişiyi hizmetlerine almışlardır. Bu kimselerden bazıları savaş sonrası bölgede kalan askerlerden bazıları da kendi işini bırakarak âyânların askeri gücüne dahil olmayı seçen bölge halkından oluşmaktaydı¹⁹⁵. Aynı zamanda Kırcaali dağları, Tuna yaylası ve Arnavutluk

¹⁹² Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları*, s.11

¹⁹³ Karal, *Selim III ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 114-115

¹⁹⁴ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III. Cilt 5. Kısım (1793-1908), Ankara, 1978, s. 503

¹⁹⁵ *Osmanlı Devleti'nde halkın silahlanması daha XVII. yy. da kırsal kesimdeki en büyük dönüşüm olmuştur. Köylüler üst düzey yöneticiler tarafından ayarılıp ya orduya kaydediliyor ya da kendilerinin maiyeti haline geliyorlardı. Bu durumda halk, toprağını terk ederek askeri uğraşlara kaymaktaydı. Koçi Bey bu durumu risalesinde bir uyarı mahiyetinde ele alarak; "köyünü ve toprağını terk eden köylünün atı ve silahı aklını başından aldığı için bir daha geri dönmeyeceğini ve askeri statüye layık olmadıkları için de eşkıyalığa kayacaklarını" ileri sürmüştür. Devam eden süreçte ironik bir durum söz konusudur. Devlet adamlarının asker olarak besledikleri bu işsiz güçsüz taifenin sayıları arttıkça giydirmek, beslemek ve silahlandırmak için gereken masrafın yine köylülere yükleniyor olması demektir. Üstelik, kapı halkının büyüklüğü köylülere daha fazla zorbalık yapılması anlamına gelmekteydi. Yani toprağını terk ederek, yüksek rütbeli devlet memurlarının hizmetine giren bu kimseler kendi köylerini bile yağmalayabilecek haydutlara dönüşmekteydiler. Herhangi bir resmi statüleri olmadığı için bağlı oldukları devlet memurunun görevinin değişmesi bu kimselerin işsiz kalmasına yol açmaktaydı. Bu durumda eşkıyalık ve haydutluk yolunu tercih ettikleri veya ayaklanan liderlere destek oldukları görülmektedir. Bkz. Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (Çev. Zeynep Altok), İstanbul, 2011, s. 169-170*

halkından eşkıyaları da bu âyânlar hizmetlerine almışlardır. Âyânlar tarafından kendilerine ulûfe verilen sekban askerlerinin maaşlarının ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması bölge halkına yüklenmiştir. Askeri, idari ve sosyal alanlarda göze çarpan bu asayişsizlik devlete ve devleti temsil eden yetkililere olan güven ve itibarı da zedelemiştir. Devlet görevlilerinin yolsuzluklarının artması, rüşvetin yaygınlaşması, taşradaki ilmiye sınıfının bir yandan cahil kimseler tarafından temsil edilirken diğer taraftan hukuki hakların derebey ve âyânların eline geçmesi halkın yerini yurdunu terk ederek eşkıyalığa başlamasına yol açmıştır¹⁹⁶. Eşkıyalığın bir yönüyle toplum düzeninin bozulmasına ve yeni toplumsal grupların ortaya çıkışına gösterilen tepki¹⁹⁷ olduğu düşünüldüğünde Rumeli’de meydana gelen idari ve sosyal değişimin muhtemel sonuçlarından biri olarak düşünülmelidir.

Devletin taşraya gönderdiği görevliler, bölge ileri gelenlerinden kendisine iltifat ve saygı gösterenlerden merkeze övgüyle bahsetmiş, kendisine ikramda bulunmayanları ise kötülemişlerdir. Bu durumda halk kendisini bir tarafa ait hissetme duygusuyla birinin yanına sığınma ihtiyacıdadır. Kendisine devlet tarafında bir kapı bulamayanlar zorbalara sığınmak durumunda kalmışlardır. Bu durum halkın iki gruba ayrılmasına yol açmıştır¹⁹⁸.

Dağlı eşkıyalarının saldırılarının görüldüğü bölgelerde halk, can ve mal emniyetini sağlayabilmek için ya eşkıya tarafına geçmiş ya da eşkıyaya meyl etmiş gibi davranmak zorunda kalmıştır. Rumeli’de baş gösteren kıtlık sorununa bölgedeki valilerin aç gözlülüğü de eklenip halktan toplanan vergiler artınca halkın eşkıyalığa yönelmesi kaçınılmaz olmuştur¹⁹⁹.

Âyânlar arasındaki mücadeleler dağlı eşkıyalarının artmasına ve önü alınamaz bir hale gelmesine neden olmuştur. Âyânların hizmetinde olup savaş sonrası serbest kalan eşkıyalar, kasaba ve köyleri soymaya başlamışlardır. Sonraları farklı zümrelerden kimselerin kendilerine katılımıyla da güçlenmişlerdir. Rumeli’deki

¹⁹⁶ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Dağlı İsyancıları*, s. 11-13

¹⁹⁷ Hobsbawm, *Sosyal İsyancılar*, s. 17

¹⁹⁸ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Dağlı İsyancıları*, s. 14

¹⁹⁹ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Dağlı İsyancıları*, s. 21-23

âyânlar tarafından el altından destekleniyor olmaları ve zamanla âyânlara bağlı güçler haline gelmeleri meselenin çözümlenmesini zorlaştırmıştır²⁰⁰.

Dağlı isyanlarının tüm Rumeli'ye yayılmasında etkili olan faktörlerden biri şüphesiz Macar Ali, Gavur İmam gibi eşkıyaları koruyarak kendi emrinde görevlendiren ve devlete karşı isyan eden Pazvantoğlu Osman Ağa'dır. Arnavut, Boşnak ve Bulgar eşkıya gruplarının başında olan Pazvantoğlu ilk kez 1795 yılında isyan etmiştir²⁰¹. Osmanlı-Avusturya Savaşı (1792) sonrası işsiz ve topraksız kalan yamakların²⁰² kendisine sığınmaları sonucunda askeri gücünü arttıran Pazvantoğlu Osman, Belgrad üzerine yürüyen yamaklarla birlikte hareket ederek kendilerine askeri destek sağlamıştır. Belgrad'a bu sayede girmeyi başaran yamaklar Osmanlı kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratılınca tekrar Pazvantoğlu Osman Ağa'ya sığınmışlardır. 1796 yılında Belgrad yamaklarına yardım etmeyerek devlete itaat edeceğine söz vermesi üzerine, hem asilerle bağlantısının kesilmesi hem de isyancıların gücünün kırılması düşünülerek Pazvantoğlu Osman affedilmiştir. Ancak bu durum kendisinin bölgede daha da güçlenmesine yol açmıştır²⁰³. 1797 yılında Niğbolu, Selvi ve Silistre sancaklarının âyânları ile Boşnak grupların kendisine tâbi olmasıyla Pazvantoğlu Osman, Orşova, Zıstovi ve Niğbolu'yu ele geçirmiştir²⁰⁴. Bölge halkına yaptığı zulümlerin İstanbul'a bildirilmesi üzerine hakkında "yok edilmesi" kararı alınmıştır. Rusçuk, Varna ve Belgrad'ı kontrol altına almak isteyen Pazvantoğlu, Sofya ve Niş taraflarını zapt ederek Eflak'a kadar gelmiştir. Rusçuk'un kendilerine teslim edilmesini isteyen Pazvantoğlu'na karşı Tirsiniklizade İsmail Ağa Rusçuk halkı ile birlikte bölgeyi savunmuştur. Dağlı eşkıyasının büyük bir bölümünü kontrol etmekte

²⁰⁰ Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmet Paşa", s. 179

²⁰¹ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları*, s.30-33

²⁰² 1792 Osmanlı-Avusturya savaşında Avusturya'ya karşı direnmeyerek Belgrad kalesini teslim etmiş olan yamaklar Belgrad'a dönüşleri yasaklanarak toprakları ellerinden alınmış ve büyük çiftliklere dönüştürülen bu topraklar miri arazi haline getirilmiştir. Kendilerine karşı bu denli sert yaptırımlar uygulanan yamaklar eski bir yamak reisi olan Pazvantoğlu Osman'a sığınmışlardır. Bkz. Selim Aslantaş, "Sırp İsyanı'na Giden Yol (1788-1804)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, S. 3, 2005, s. 123-124

²⁰³ Selim Aslantaş, "Sırp İsyancılarına Giden Yol (1788-1804)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, S. 3, 2005, s. 123-129

²⁰⁴ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, s. 114; BOA.HAT 73-3054 (Vidinli Pasbanzade Osman Ağa, sayıları iki bin kişiye yakın olan ustalarla bir süreden beri Vidin Kalesinin hendeklerini, duvarlarını ve tabyalarını tahkim etmektedir. Aynı zamanda emrinde istihdam ettiği dağlı eşkıyasının sayısı da gün geçtikçe artmaktadır.)

olan Pazvantoğlu Osman'ın Vidin'deki isyanını bastırmak için Osmanlı Devleti büyük çaba harcamıştır. Devletin eşkıya üzerine görevlendirdikleri: Köstendil ve Tırhala sancakları mutasarrıfı Kürd Seyyid Osman Paşa, Rumeli valisi Mustafa Paşa, Karşlı Ali Ağa, Çirmen mutasarrıfı Silahtar Hüseyin Paşa, Silistre valisi Gürcü Osman Paşa, Tirsiniklioğlu İsmail, Edirne'de bulunan Adana mutasarrıfı Yusuf Paşa, Anadolu valisi Alo Paşa, Şehirköy voyvodası Hasan Ağa, Şumnu âyanı Yılık Çavuşzade, Yılıkoğlu, Hazergrad âyanı Hacı Ömeroğlu, Varna voyvodası, Lofça âyanı Hacı İsmail, Filibeli Abdurrahman, Palaslı Mehmed Paşa'dır. Eşkıya tarafında yer alanlar ise: Pazvantoğlu, Macar Ali, Pazacık âyanı Sarıklıoğlu, Gavur İmam, Kozlucalı Manavoğlu, Remo Bayrakdar, Pravadi Âyanı Hacı Mazlum, Berkofçalı Çelebi Ağa, Plevne âyanı Topuz Ağa, Niğbolu muhafızı Otuzbiroğlu Deli Mustafa, Emincik idi²⁰⁵. Vidin kalesini tahkim ederek etrafına hendekler kazan Pazvantoğlu'nun on iki bin askeri ve kendilerine iki yıl yetecek kadar erzak ve cephanesi bulunmaktaydı. Kaptan-ı derya Küçük Hüseyin Paşa'nın serasker olarak komuta ettiği Osmanlı kuvvetleri Vidin'i hem karadan hem de nehir tarafından kuşatmıştır. Uzun süren mücadeleler esnasında Pazvantoğlu birçok kez affını istemişse de kabul edilmemiştir. Fakat Napolyon'un Mısır'ı işgali dolayısıyla serasker Hüseyin Paşa'nın İstanbul'a çağırılması üzerine kuşatmanın şiddeti azaldığından Pazvantoğlu yeniden güçlenmiştir. Rumeli'de ayaklanmalar tekrar başlamış ve Vidin tamamen Pazvantoğlu'nun eline geçmiştir. Devletten affını isteyen Pazvantoğlu, yanındaki eşkıyaları dağıtması koşuluyla affedilerek kendisine kapıcıbaşılık ve vezirlik rütbeleri verilmiştir. Bu durum ayaklanmaları ve eşkıyalığı teşvik edici bir örnek olmuştur²⁰⁶.

1800 yılında emri altında bulunan yamakları Belgrad'a gönderen Pazvantoğlu, Pozorofca, Cupria ve Semendire'yi ele geçirir. Şumnu civarında isyan etmiş olan Kırım Hanı Mehmet Giray ile işbirliği yaparak Karadeniz'e kadar olan yerleri ele geçirmek ister. Başarılı oldukları takdirde saltanatı ele geçirmek ve Mehmet Giray'ın padişah, Pazvantoğlu'nun da sadrazam olmayı planladıkları rivayetler arasındadır. Bu teşebbüsleri Vidin muhafızlığı görevini kaybetmesine neden olmuştur. Bu durumun ardından Belgrad'da bulunan yeniçeriler Pazvantoğlu ile birleşip bir ayaklanma

²⁰⁵ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları*, s. 47-50

²⁰⁶ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III 5. Kısım, s. 508-509

başlatarak şehre egemen oldular. Belgrad'da "dayılar dönemi"ni başlatan bu olayla bağlantısından dolayı Pazvantoğlu'nun vezirlik görevine de son verilmiştir²⁰⁷. Fakat araya yabancı ülke konsoloslarını da koyarak tekrar tekrar af dilemesi neticesinde 1802'de vezirliği kendisine iade edilmiştir. Bu dönemden sonra Pazvantoğlu Osman devlete hizmet eder vaziyette olacaktır²⁰⁸.

Pazvantoğlu örneğinde de görüldüğü üzere eşkıyalık faaliyetlerinde bulunanlar kendilerinden önce isyan etmiş olanlara devletin göstermiş olduğu muamelelere bakarak isyan hareketlerinde ısrar etmişlerdir. Çünkü devlet otoritesinin zayıf olduğu durumlarda devletin başa çıkamadığı güçlü gruplarla uzlaşma eğiliminde olduğu görülmektedir²⁰⁹. Osmanlı Devleti de etkisiz hale getiremediği isyancıları birer kazaya tayin ederek kendilerine âyânlık vermekteydi. Dağlı eşkıyaları ve isyancılar kendilerine âyânlık verilmesi ümidiyle isyanlarını devam ettirmişlerdir²¹⁰.

3.4. Osmanlı Devleti'nin Merkeze Uzak Eyaletlerinin Durumu ve Bu Durumun Dağlı Eşkıyalığının Gelişmesine Etkileri

III. Selim'in saltanatının başlangıcına denk gelen bir dönemde ortaya çıktığı görülen dağlı eşkıyalığı meselesi Osmanlı Devleti'nin aynı dönemde ilgilenmek mecburiyetinde olduğu başka meselelerin varlığıyla önü alınamaz bir hal almıştır. Öncelikle 1791 yılında Zıştovi ve 1792 yılında yapılan Yaş Anlaşmalarının sağladığı barış döneminde Osmanlı Devleti "Nizam-ı Cedit" adıyla bilinen ıslahat çalışmaları ile meşgul olmuştur. 1798 yılına kadar Fransız desteği ile yürütülen çalışmalar esnasında her iki tarafın dostane ilişkiler içinde olduğu görülmesine rağmen beklenmedik bir gelişme olarak Fransa'nın Mısır'ı işgali gündeme gelecektir.

1798 yılında İngiltere'ye savaş hazırlığı yapıyormuş gibi görünen Napolyon Bonaparte büyük bir deniz gücü ile Malta'yı işgal eder. Durumla ilgili Osmanlı Devleti'ne verdiği bilgide ise Akdeniz'de faaliyet gösteren korsanları temizlemek

²⁰⁷ BOA.HAT 61-2709 (Vidin muhafızı Pasbanzade Osman Ağa'nın eşkıyaya yardımda bulunduğu görünmesi üzerine vezaretinin alınması hakkındadır.)

²⁰⁸ Nagehan Üstündağ Özdemir, *18. Yüzyılda Vidin Şehrinin Sosyo-Ekonomik Panoraması (1790-1808)*, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi), 2014, s. 281-285

²⁰⁹ Hobsbawm, *Sosyal İsyancılar*, s.44

²¹⁰ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları*, s. 14

üzere hareket ettiğini belirtmektedir. İskenderiye'ye gelerek Mısır'ı ele geçiren Bonaparte'ın asıl amacının anlaşılması üzerine Osmanlı hükümeti bölgedeki yetkililerine Fransızlara karşı mücadele etmelerini emreden yazılar göndererek Fransızların bölgeden çıkarılması için gayret edilmesini emreder²¹¹. Fransa'nın bu beklenmedik saldırısı karşısında Osmanlı Devleti İngiltere ile anlaşma yoluna giderek İngiltere'nin Doğu Akdeniz limanlarından erzak ve su ihtiyaçlarını temin etmelerine müsaade ettiğini belirtir. Böylece İngiliz donanmasının Mısır'ın etrafını sürekli olarak kontrol etmesi sağlanacaktır²¹². Ağustos 1798'de İngiliz donanması Fransızları ağır bir yenilgiye uğrattınca Osmanlı Devleti de Fransa'ya karşı savaş ilan etmiştir²¹³. İlerleyen dönemde Rusya ile ittifak eden Osmanlı Devleti Avrupa'da Fransa'ya karşı yeni bir koalisyonun kurulmasını sağlamıştır. İngiltere ve Rusya donanmaları ile Osmanlı Devleti de Sadrazam Yusuf Paşa komutasındaki kara ordusu ile Mısır üzerine gidecektir. Bu meseleyle ilgili Osmanlı Devleti'ni endişelendiren bir durum söz konusudur. O da Cezzar Ahmed Paşa meselesidir²¹⁴.

Aslen Bosnalı olduğu bilinen Cezzar Ahmed Paşa, Bosna valisi Ali Paşa'nın hizmetine girerek 1756 yılında kendisiyle birlikte Mısır'a gitmiş ve bölgenin sosyal ve idari yapısını yakından tanıma imkanı bulmuştur²¹⁵. Hareketli bir siyasi hayatı olan Cezzar Ahmed Paşa'nın Mısır'dan sonra Suriye'de Şam muhafızı Osman Paşa'nın maiyetine geçtiği görülür. Beyrut ve Şam'da yapmış olduğu işlerin mükafatı olarak kendisine Rumeli beylerbeyliği ve Karahisar mutasarrıflığı verilir. 1775 yılında Suriye'de devleti zor durumda bırakan Zahir Ömer isyanını bastırması üzerine vezirlik rütbesi ve Sayda valiliği de kendisine tevcih edilir. Bu bakımdan Cezzar Ahmed Paşa'nın serüveni devletin diğer bölgelerindeki yerel güçlerle benzerlik göstermektedir: “askeri bir kimlik ve âyânlık”. Bulduğu bölgede âsi aşiretlerle, nüfuzlu yerli beylerle hatta valilerle mücadele eden Cezzar Ahmed Paşa, bir yandan kendi otoritesini kabul ettirmeye diğer yandan da merkeze sadakatini göstermeye

²¹¹ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, s. 118-120

²¹² Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 50-52

²¹³ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 56

²¹⁴ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 61

²¹⁵ Feridun Emecen, “Cezzâr Ahmed Paşa”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 7, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, s. 516

çalışmaktadır²¹⁶. 1786 yılında tekrar Sayda valisi olduktan sonra hükümet merkezine karşı müstakil hareketlerde bulunmaya ve uygun gördüğü cezaları bile merkeze danışmadan tatbik etmeye başlaması endişe yaratmıştır. Çünkü bulunduğu bölgedeki âyânları etkisiz hale getirerek vilayeti mütesellimlerle idare ediyor oluşu akla bağımsızlık peşinde olduğu düşüncesini getirmektedir. Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi üzerine Suriye, Mısır ve Irak halkına Napolyon'un aleyhinde beyannameler dağıtan Cezzar Ahmed Paşa ile Napolyon çok kez anlaşma teşebbüsünde bulunmuşsa da Cezzar Ahmed Paşa bu teklifleri kabul etmemiştir. Diğer yandan hükümet merkezine; kendisine Mısır seraskerliği ile bir miktar borç para verildiği takdirde Napolyon'u Mısır'dan çıkarabileceğini belirtmiştir. Her ne kadar yapılan meşverette kendisinin Mısır'a girdiği takdirde bir daha devletin Onu buradan çıkaramama endişesi hasıl olmuşsa da bir süre sonra Emaret-i Hac ve Şam mülhakatı, Trablus eyaletleriyle Kudüs ve Nablus sancakları ve Mısır seraskerliği kendisine tevcih edilmiştir²¹⁷. Aralık 1798'de Mısır'dan Suriye'ye hareket eden Napolyon ordusunun El Ariş, Yafa ve Gaze'yi ele geçirerek Akka'yı kuşatması üzerine şehri başarılı bir şekilde savunan Cezzar Ahmed Paşa, Napolyon'a ilk yenilgisini yaşatmıştır²¹⁸. Bu başarısı sonrasında yine söz dinlemez tavırlarda bulunan Cezzar Ahmed Paşa'nın hakkındaki şikayetler de göz önüne alınca Sadrazam Yusuf Paşa ordusu ile üzerine giderek tedip etmeye karar vermişse de Mekke ve Medine'de baş gösteren Vehhabi ayaklanmalarının bastırılmasında yardımına ihtiyaç duyulduğu için vaz geçmiştir²¹⁹. Çünkü Vehhabilik meselesi Osmanlı Devleti'ni uzun süre meşgul eden ve zor durumda bırakan bir meseledir.

Dini bir mezhep olarak ortaya çıkan Vehhabiliğin kurucusu Muhammed b. Abdilvehhab'dır²²⁰. İslami geleneğe aykırı ve alışılmamış bazı fikirlere sahip olan Abdilvehhab 1737'den itibaren bu fikirleri yayma çabasına girişmiştir. Özellikle

²¹⁶ Selda Güner, "Cezzâr Ahmed Paşa (Ö. 1804) Hakkında Bir Takrir Münasebetiyle Suriye'de İktidar Oyunları", *Belleten*, 2015, C. 79, S. 284, s. 164-166

²¹⁷ Karal, *Selim III ün Hat-tı Hümayunları*, s. 131-134

²¹⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. V, s.39-41

²¹⁹ Karal, *Selim III ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 134-135

²²⁰ Zekeriya Kurşun, *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı*, TTK Yayınları, Ankara, 1998, s. 17

doğum yeri olan Uneyne ve Necid²²¹ bölgesinde faaliyet göstermiştir. Bedavet ve vahşet içinde bir hayatın yaşandığı Necid aynı zamanda İslam tarihi boyunca en aşırı fikirlerin ortaya çıktığı yer olmasıyla bilinir²²². 1745 yılında Dir'iyye'ye gelerek Muhammed b. Suud ile ittifak kuran Abdilvehhab programlı bir şekilde propagandacılar yetiştirmeye başlamıştır. Bu aşamadan sonra aktif olarak saldırgan bir politikaya girişen Vehhabiler, bölgedeki kabileleri kendi kurdukları dine davet etmeye ve kabul etmeyenlere saldırmaya başladılar. Bölgede Osmanlı Devleti adına hükmeden Mekke şerifleri, Vehhabiler tarafından kâfirlikle itham edilince bunun devamında saldırıların başlamasından endişe duymaya başladılar²²³. 1770'lerde Vehhabi baskınları nedeniyle Hac yollarının güvenliği kalmamıştı. Vehhabilerin Hicaz ve çevresine saldırmaları üzerine Şerif Surûr Babî'î'ye müracaat ederek Vehhabilerin tenkilini istedi²²⁴. Osmanlı hükümeti uğraşmak zorunda olduğu diğer gailer nedeniyle konuyla ilgi ciddi tedbirler almakta biraz gecikmiştir. Vehhabilerin Taif'i ele geçirerek Mekke'yi tehdit etmeleri üzerine²²⁵ 1802 yılında Cezzar Ahmed Paşa, Şam ve Hicaz seraskeri olarak Bağdat valisiyle birlikte Vehhabilerin üzerine gitmekle görevlendirildi²²⁶. 1803 yılının sonlarına doğru Cezzar Ahmed Paşa vefat etti²²⁷. Ancak Vehhabilik hareketi artarak devam etmektedir.1806 yılında Mekke'yi istila

²²¹ Bölgede meydana gelen siyasi oluşum ve gelişmelere bağlı olarak siyasi coğrafyası değişim gösteren Necid'in en önemli parçası Ahsa'dır. Osmanlı Devleti'nin Necid üzerindeki hakimiyeti Hicaz, Yemen, Bağdat ve Şam bölgelerini ele geçirincede kesinleşmiştir. Osmanlı klasik döneminde genel-karakteristik bir özellik olarak fethedilen bölgelerde camilerde Osmanlı padişahı adına hutbe okunması ve yıllık verginin ödenmesi koşuluyla hükümlerinin kabul edilmesi karşılığında bölgedeki eski sistemin aynen devamına müsaade edilmekteydi. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde pek mahzurlu olmayan bu durum, otoritenin zayıflamasıyla birlikte bir probleme dönüşmüştür. Güçlenme imkanı bulan mahalli idareler zamanla Osmanlı'nın bölgedeki hakimiyetinin mevcudiyetini ve meşruiyetini tartışılır hale getirmişlerdir. Şah Abbas ve Nadir Şah gibi İran şahlarının gayretleriyle bölgede yaşanan karışıklıklar neticesinde bazı güçlü emirlikler ortaya çıkmış, 1779-1780 yıllarında idareyi Bağdat'taki Kölemen valileri ele geçirmiştir. Bkz. Zekeriya Kurşun, Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı, Ankara, 1998, s. 4

²²² Kurşun, Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı, s. 19

²²³ Kurşun, Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı, s. 24-25

²²⁴ Kurşun, Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı, s. 26-27

²²⁵ Ahmet Cevdet Paşa, C. 2, s. 54

²²⁶ Kurşun, Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı, s. 40

²²⁷ Karal, Selim III ün Hatt-ı Hümayunları, s. 141

eden Vehhabiler hutbelerde Osmanlı sultanının adının okunmasını yasaklamışlardır. Osmanlı Devleti tarafından atanmış olan kadı vb. memurları azlederek yerlerine kendi adamlarını tayin etmişler ve vergiler konusunda değişiklikler yapmışlardır. Devam eden süreçte faaliyet sahalarını Basra Körfezi'ne kadar genişletmiş olan Vehhabiler, Fransızlar ve İngilizlerle de ilişki içine girmişlerdir²²⁸. Ülkede yaşanan iç karışıklıklar ve III. Selim'in ölümü üzerine Babiâli'nin taşra ile ilgilenmesi imkansız bir hal aldığından Vehhabi ayaklanmaları ile ilgilenme vazifesi Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'ya tevcih edilmiştir. Mehmed Ali Paşa bir yandan Vehhabilere karşı başarılı mücadeleler verirken diğer yandan Mısır'daki varlığını meşru hale getirmek ve nüfuzunu arttırmak için çalışacaktır²²⁹.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin merkeze uzak olan yarı özerk veya imtiyazlı tabir edilen eyaletleri, merkezi otoritenin zayıflamasıyla birlikte bağımsız yerel güçlere dönüşme eğilimindedirler. Bir yandan merkeze uzak olmaları nedeniyle devletin olaylara müdahalesinin gecikmesi diğer yandan bölgenin iyi tanınmamasından dolayı takip edilecek politikada kararsız kalınması bu durumu hızlandıran sebepler olmuştur. Bu bölgelerde görevlendirilecek devlet adamlarının güvenilirliği öncelikli bir şart olarak aranırken birçoğunun âyânlık ya da bağımsızlık emelinde olduğu dikkat çekmektedir. Osmanlı idari birimlerindeki bu statü farklılığı; merkezi otoritenin sarsılması, yaygınlaşan mâlikâne sistemi ve âyânlık idaresi sonucunda Osmanlı Devleti'nden kopmalarını netice verecektir.

3.5. Dağlı Eşkıyaları ve Âyânlar Arasındaki Bağlantı

Zaman zaman devlet bir âyândan veya vezirden memnun olmadığında bu kimseleri fetva ve hatt-ı hümayunlarla fermanlı²³⁰ ilan ederek üzerine asker sevk etmekteydi. Devlet bunlarla mücadeleyi kazanamadığı takdirde isyancıları af yoluna

²²⁸ Kurşun, *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı*, s. 46-47

²²⁹ Kurşun, *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı*, s. 49-50

²³⁰ “Hükümet aleyhindeki isyan tarzı hareketlerinden dolayı cezalandırılmaları amacıyla haklarında ferman çıkmış olanlar için kullanılan tabiridir. Ferman padişah tarafından yazdırıldığı için bu tabir kullanılmaktadır. (Askeri anlamda binbaşından yukarıdaki görevlilere vazifeleri için verilen fermanla karıştırılmamalıdır.” (Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1993, s. 608)

gider veya kendilerine mir-miranlık ya da vezirlik gibi rütbelere vererek itaat altına almaya çalışırdı. Bu genel anarşi durumu ehl-i irzdan olanları eşkıya çetesi kurmaya veya eşkıya çetelerinden birine dahil olmaya sevk etmekteydi. Bu eşkıya çetelerinin de bir kısmının mütegalibe ve âyânlar hesabına eşkıyalık yaptıkları görülmektedir²³¹.

1796 yılında Osmanlı hükümeti dağlı eşkıyalarını kendi hesabına kullanan ve onlarla işbirliği yapan âyânları tespit etmiştir. Bunlardan ilki Gümülcine âyânı olan Mestan Ağa'dır²³². Hakkında verilen bilgilere göre; istediği zaman üç beş yüz adamını dağa çıkararak dilediği köy veya kazaya saldırılar düzenleyebilecek güçtedir. Kendisinin emrinde bulunan ve eski dağlı eşkıyalarından biri olan Tokatçıklı Süleyman Ağa'nın Sultanyeri'ne âyân olmasını sağlamıştır. Görünüşte devlete itaat etmiş olan Tokatçıklı Süleyman Ağa'nın istediği takdirde eşkıya çıkarabilecek kuvvet ve karakterde olduğu belirtilmektedir. Mestan Ağa'ya tabi olan bir diğer âyân, Dimetoka âyânı Veysi oğlu Halil ustadır. Aslen Edirne bostancılarından olup ustalığı elinden alınmıştır. Kendisine tabi olan dağlı eşkıyaları; eski eşkıyalardan biri olarak bilinen Ejderoğlu, Kılıoğlu, Dimetoka civarından Kara Ömer ve eski hırsızlardan Çolak adıyla tanınan eşkıyalardır²³³.

Ferecik âyânı olan Ahmet Haseki, aynı zamanda Edirne Bostancı ağası olan Ahmet Ağadır. Ali Molla Ağa isminde birini kendi yerine bırakarak kendisini İstanbul'a haseki olarak tayin ettirmiştir. Kendisinin dağlı eşkıyalarına yakınlığı bilinmektedir. Edirne Bostancıbaşı²³⁴ hizmetinde bulunan Koca İbrahim'in de dağlı

²³¹ Karal, *Selim III ün Hatt-ı Hümayunları*, s.115.

²³² BOA.AE.SSLM.III 427-18999 (Gümülcine ayanı olan Mestan Ağa'nın dağlı eşkıyası ile ittifak halinde olduğunun tespit edilmesi üzerine mal varlığının zapt olunmasına ve kaza ve köy halkının uhdelinde kalan zimmetinin de acilen tahsil olunmasına hükmedilmiştir.)

²³³ Karal, *Selim III ün Hatt-ı Hümayunları*, s.115-117

²³⁴ *Edirne Bostancıbaşıları, İstanbul'daki Bostancı ocağından bağımsız olarak Edirne'de ikamet etmekte ve aynı zamanda Bostancı ocağının neferatının sevk ve idaresinden sorumlu tutulmaktadır. Tüm Çirmen sancağı dahilinde vazifelendirildikleri görüldüğü gibi, Çirmen sancağına mütesellimlik yaptıkları da olmuştur. Ehl-i örf taifesi arasında Edirne'de en yüksek yetki ve mevkiye sahiptiler. Bu yönüyle bir nevi vali gibi iş görmekteydiler. Göreve atamaları hatt-ı hümayunla yapılan Edirne Bostancıbaşılarına pek çok görev yüklenmiştir. Bunların başında bölgedeki ahalinin can ve mal güvenliğinin sağlanması ile İstanbul-Edirne arasındaki yolun güvenliğinin sağlanması gelmektedir. Edirne Bostancı ocağı Edirne başta olmak üzere civardaki toplam 48 kazanın güvenlik ve asayişinden sorumluydu. Bu kazalar: Ahiçelebi, Ahiyolu (Ahyolu), Akçakızanlık, Aydos, Baba-yı Atik, Bergos, Cısr-i Ergene, Cısr-i Mustafapaşa, Çatalca, Çırpan, Çirmen, Çorlu, Dimetoka, Ereğli, Evreşe, Eynecik (İnecik), Ferecik, Filibe, Gelibolu, Gümülcine, Hasköy, Hatunili, Hayrabolu, İnöz (Enez), İpsala, İslimye, Karinâbad, Keşan, Kırkkilise, Kızılağaç, Mahmudpaşa, Malkara, Mekri, Midye, Misivri, Pınarhisar, Rusikarası, Saray, Silivri, Sultanyeri, Şarköy, Tekfurdağı (Tekirdağ), Terkos, Uzuncaabad,*

eşkîyalarından Kıranlar'a yakınlığı bilinmektedir. Edirne âyânı olan Eyüp Ağa'nın da fesat ehlinden olduğu hükümet tarafından malumdur²³⁵.

Devletin baş edemeyerek, ihanetinden çekindiği için kendisine mecburen Hasköy'de mütesellimlik verdiği Emin Ağa da dağlı eşkîyalarıyla işbirliği yapan âyânlardan biridir. Arabacıoğlu adlı dağlı eşkîyası Emin Ağa'ya tabidir²³⁶.

Çirmen âyânı Osman usta yine Çirmen kazasında meşhur olan ve Devocioğlu olarak bilinen dağlı eşkîyası ile işbirliği içindedir. Yine aynı bölgedeki yeni eşkîya olmuş Yoğurtçuoğlu ve Hacı İbrahimoğlu adlarıyla tanınan eşkîyalar da Osman ustaya tabidirler. Bu eşkîyalar görünüşte devlete itaat etmiş olmalarına rağmen güven vermemektedirler²³⁷.

Serez âyânı olan Serezli İsmail Bey'in yirmi yıldır devleti uğraştırmakta olup, Sinap adıyla bilinen dağlı eşkîyasının kendisine ve Drama nazırı Mehmet Halil Ağa'ya tabi olduğu bilinmektedir. Ancak Serezli İsmail Ağa'nın eşkîya takibi konusunda zaman zaman devletle işbirliği halinde olduğu da görülmektedir²³⁸.

Aynı dönemde bahsi geçen diğer dağlı eşkîyaları Hacı Manav, Kel Ömeroğlu, Kara Feyzi gibi şahıslardır. İlerleyen zamanda bunlara yenileri²³⁹ de dahil olmuştur. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki devlete sadakat gösteren âyânlar, hem dağlı eşkîyalarının üzerine gitmiş, hem de asi âyânlarla mücadele etmişlerdir. Bunun yanı sıra etrafa zarar vermekte olan ve bölge halkına zulmeden bazı devlet görevlilerinin yakalanmasında da âyânların etkili rol oynadıkları bilinmektedir²⁴⁰.

Vize, Zağra-yı atik, Zağra-yı Cedit'tir. Bu bölge; Edirne merkezi ve Çirmen sancağına bağlı kazaların birçoğunu kapsamakta olup, doğuda İstanbul sınırıyla birleşmekteydi. Batıda ise kabaca; güneyden kuzeye doğru, Gümülcine, Zağra, İslimye ve Burgaz'ın dahil olduğu bir kavşin içinde yer almaktadır. Bkz. Sadık Emre Karakuş, Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ, 2008, s.223-225; Ayrıca bkz. BOA.HAT 1403-56725 (Dağlı eşkîyası ile işbirliği içinde olan Edirne bostancıbaşı Serbestzade azledilerek yerine Ahmet Haseki getirilmiştir.)

²³⁵ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyenları*, s. 29

²³⁶ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s.116-117

²³⁷ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s.116

²³⁸ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyenları*, s. 29; BOA.C.DH 200-9966 (Siroz ayanı olan İsmail Bey'in dağlı eşkîyası meselesinde görevli olmasından dolayı kendisine gönderilen toplar için araba ve hayvan verilmesi hakkındadır.)

²³⁹ Çalışmamızın konusu olan ve Bergoslu Deli Kadri adıyla bilinen dağlı eşkîyası bunlar arasındadır.

²⁴⁰ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyenları*, s. 29-30

3.6. Dağlı Eşkîyaları ile Mücadelede Görevlendirilen Osmanlı İdarecileri

Rumeli'yi kasıp kavuran eşkıyalık olaylarının kontrol altına alınabilmesi için dönemin padişahı III. Selim'in meselenin üzerine ciddiyetle eğildiği bilinmektedir. Dirayetli ve kuvvetli bir vezirin bu işi halledebileceği inancında olan III. Selim'in uygun gördüğü kişi vezir Hakkı Mehmet Paşa'dır²⁴¹.

Vezir Hakkı Mehmet Paşa bu göreve getirilmeden önce aynı vazife devlet ricalinden başka kimselere de tevdi edilmiştir. İlk olarak dağlı eşkıyası üzerine görevlendirilen Çirmen Mutasarrıfı Tahir Paşa olmuştur. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Yaş Anlaşmasını (1792) müteakiben Osmanlı askerinin sekiz aylığına terhis edilmesi üzerine Çirmen Mutasarrıfı Tahir Paşa'ya beylerbeyi unvanı verilerek Edirne ve civarında faal olan ve Balkana kaçan dağlı eşkıyalarının kontrol altına alınması görevi verilmiştir²⁴². Fakat bölgedeki âyânlarla iyi geçinemediği için âyânlar kendisinin yerine Damat Alaaddin Paşa'yı istemişlerdir²⁴³. Alaaddin Paşa da halka zulmettiği için bu görevden azledilmiştir. 1792 yılında Hamamizâde Ahmed Paşa'ya vezirlik rütbesi verilerek dağlı eşkıyasının takibiyle görevlendirilmiştir. 1793 yılında Zihneli Hasan Paşa aynı göreve tayin olunmuş ve Gümülcine ile Ferecik arasında bulunan Karakaya köyünde dağlı eşkıyası ile giriştiği mücadelede Sinab²⁴⁴ adlı eşkıya reisini yaralamıştır. Bu başarıları yeterli görülmeyerek görevden alınan Zihneli Hasan Paşa'nın yerine Seyyid Ali Paşa tayin edilmiştir²⁴⁵. Çirmen mutasarrıfı olan Ali Paşa bölgede etkili çalışmalar yapmıştır. Ancak Rumeli'nin merkezi durumunda olan Manastır'da görülen kıtlık, Edirne Bostancıbaşısının dağlı eşkıyalarıyla mücadele konusundaki başarısızlıkları ve eşkıya baskısından dolayı yerini yurdunu terk eden halkla ilgilenmenin lüzumu gibi meselelerden dolayı hedeflenen başarı sağlanamamıştır. Bunun üzerine Edirne Bostancıbaşısı olan Mehmet Ağa azledilerek yerine Ahmet Haseki tayin olunmuştur. Ali Paşa görevde bulunduğu

²⁴¹ Karal, *Selim III'ün hatt-ı Hümayunları*, s. 117

²⁴² Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları*, s. 18-19

²⁴³ Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmed Paşa", s. 181

²⁴⁴ BOA.HAT 1386-55006 (Dağlı eşkıyalarının ve bu eşkıyaların lideri durumundaki Sinab adlı eşkıyanın bölge ayanları tarafından cezalandırıldıkları bilgisini vermektedir.)

²⁴⁵ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları*, s. 19-22

süre zarfında pek çok eşkıya grubuyla savaşmış ve bu çarpışmalar esnasında yaralanmıştır²⁴⁶. Dağlı eşkıyalarının af dilemiş olması Ali Paşa'ya meselenin hallolduğu izlenimini verse de eşkıyaların zaman kazanmak ve kötü bir sondan kurtulmak için bu çareye başvurdukları muhakkaktı²⁴⁷. Osmanlı hükümeti bu durumu bildiğinden dağlı eşkıyalarının üzerine Çirmen mutasarrıfı Hacı Abdi Paşa'yı görevlendirmiştir (1795)²⁴⁸. Âyânların vermiş olduğu destek dolayısıyla bölgede etkinliği artan dağlı eşkıyaları ile mücadele edilerek Balkan Dağının beri tarafında eşkıyanın gücü kırılmıştır. Ancak eşkıyalar bu kez boş kalan Edirne ve civarında faaliyete başlamışlardır. Osmanlı kuvvetlerinin dağlı eşkıyaları ile mücadele ettikleri bu dönemde Vidin ve Belgrad civarında Pazvantoğlu Osman'ın isyanı baş gösterecektir²⁴⁹. Rumeli'deki bu durumdan ziyadesiyle rahatsız olan padişah III. Selim ancak kudretli bir vezirin bu işi halledebileceği kanaatindedir. Fakat devlet ricali arasında bu özellikte bir vezir bulunmamaktadır. Bu nedenle Rikab-ı hümayun defterdarlığı, nişancılık, ordu-yu hümayunda reisülküttap vekilliği ve sadaret kethüdalığı vazifelerinde bulunmuş olan Hakkı Paşa'ya vezaret rütbesi vererek kendisini dağlı eşkıyalarını tediple vazifelendirmiştir²⁵⁰. 1796 yılında tam yetki ile Rumeli'deki dağlı eşkıyaları üzerine gönderilen vezir Hakkı Mehmet Paşa dürüstlüğü ve cesareti ile tanınmaktadır. Bu nedenle kendisinin Rumeli valiliğine tayinini duyan asi ve serseri davranışlar gösteren âyân ve idareciler tedirgin olmuşlardır. Hakkı Paşa Edirne'ye gelir gelmez Rumeli'ye güçlü ve kudretli beylerbeyiler tayin ettirmiş, bölgedeki âyânların durumunu tetkik ve tahkik edebilmek için İstanbul'dan hasekiler göndermiştir. Rumeli'nin tüm kazalarında tezkere ile seyahat edilme mecburiyeti getirerek Rumeli'de sükûneti sağlamıştır. Diğer yandan medreseleri denetleyerek serseri takımından olan kimselerin buralara alınmasını yasaklamıştır. Bölgede eşkıyaya yardım eden âyân ve mütegalibeyi tespit ederek bunları ortadan kaldırmıştır²⁵¹. Hakkı Paşa'nın elde ettiği bu başarılar padişahı memnun ederken

²⁴⁶ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları*, s. 24-25

²⁴⁷ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III 5. Kısım, s. 504

²⁴⁸ Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmed Paşa", s. 182

²⁴⁹ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları*, s. 30

²⁵⁰ Karal, "Selim III ün Hatt-ı Hümayunları", s. 117-118

²⁵¹ Dimetoka âyanı Veysoğlu Halil, Yeni Zağra âyanı Halil, İştîp âyanı Torkulluoğlu Mehmed, Edirne âyanı Eyüb, Gümülcine âyanı Mestan, Samakov âyanı Emin, Hasköy âyanı Emin Ağa, Eski Zağra'daki Yeniçeri ustası ile eşkıyalardan Hacı Manav ve Sinab'ın başları kesilerek İstanbul'a gönderilmiştir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmet Paşa", s. 183-184

kendisine rakip olan devlet adamlarını endişelendirmiştir. Rumeli'deki âyânların başkentteki hâmileleri Hakkı Paşa'nın bu başarısının sadrazamlıkla ödüllendirilmesinden korktukları için Paşa hakkında dedikodular çıkararak şikayette bulunurlar. Çünkü adil ve cesur Hakkı Paşa sadrazam olduğu takdirde sıranın kendilerine geleceğini bilmektedirler. Normalde birbirleri ile anlaşamayan bölge âyânları vezir Hakkı Paşa'yı İstanbul'a şikayet etme konusunda iş birliği içindedirler. Gerek âyânların şikayetleri gerekse başkentteki devlet adamlarının aleyhteki faaliyetleri sonucunda vezir Hakkı Paşa görevden azledilerek Anadolu'ya vali olarak görevlendirilmiştir. Rumeli valiliği görevi Belgrad muhafızı Mustafa Paşa'ya, dağlı eşkıyasının takibi görevi de Anadolu valisi Alo Paşa'ya verilmiştir²⁵².

Rumeli valiliğine getirilen Mustafa Paşa vakit kaybetmeden dağlı eşkıyasını ortadan kaldırmak için çalışmalara başlamıştır. Sadarete gönderdiği 1797 tarihli yazısında eşkıyadan Kara Feyzi ve adamlarını hezimete uğrattığını ifade etmiştir²⁵³. Ancak Pazvantoğlu'nun ikinci kez devlete isyan etmesi durumu zorlaştıracaktır. Daha önce de ifade edildiği gibi Pazvantoğlu Osman dağlı eşkıyalarını desteklemekte ve kontrol etmektedir. Bir yandan Pazvantoğlu etrafında toplanarak isyan başlatan Belgrad yamakları diğer yandan Pazvantoğlu'nun yönlendirmesi ile civar kazalara saldıran dağlı eşkıyalarının²⁵⁴ faaliyetlerini durdurmak oldukça zordur. Bölgedeki yayılmacı faaliyetlerini hızlandıran Pazvantoğlu, adamlarından bir kısmını Eflak'ı kuşatmaları için görevlendirmiş, Rusçuk, Varna, Belgrad, Sofya ve Niş'i ele geçirmek üzere harekete geçmiştir. Kendisine bağlı olan eşkıyalar, Macar Ali, Aliş, Rami Bayrakdar, Poriçeli, Çanak Veli, Muslu ve Kara Mustafa da Rusçuk'u kuşatmıştır²⁵⁵. Bu durum Rusçuk âyanı Tirsiniklizade İsmail Ağa ile Pazvantoğlu'nu karşı karşıya getirmiş, hakimiyet bölgesini kaptırmak istemeyen Tirsiniklizade bölgeyi başarılı bir şekilde savunmuştur. Pazvantoğlu'nun idaresindeki eşkıya gruplarının²⁵⁶ kanlı

²⁵² Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmed Paşa", s. 183-186

²⁵³ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları*, s. 45

²⁵⁴ *Dağlı eşkıyalarından Macar Ali önce Tırnova'ya daha sonra Niğbolu'ya saldırmıştır. Otuzbiroğlu adıyla tanınan dağlı eşkıyasını da Pazvantoğlu Niğbolu'ya mütesellim olarak tayin etmiştir. Pazvantoğlu ve adamları bir sonraki hamlelerinde Selvi, Rusçuk, Şumnu ve Tuna boylarındaki kasabalara yoğun bir şekilde saldırı düzenlemişlerdir.* (bkz. Özkaya, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları", s. 46)

²⁵⁵ Nagehan Üstündağ Özdemir, "18. Yüzyılda Vidin Şehri", s. 270-271

²⁵⁶ *Bu saldırılar ve işgaller sırasında Pazvantoğlu'nun en büyük destekçileri Gavur İmam, Macar Ali, Emincik, Koca Mehmet ve Pazarcık âyanı Sarıkıoğlu idi. Bu nedenle devlet bu kimseler hakkında da*

savaşlar sonucu ele geçirdikleri Niğbolu'nun ardından Zıştovi ve Rusçuk üzerinden Karadeniz kıyılarına ulaşması, Niş ve Sofya'ya da kendi idaresini kabul ettirmesi üzerine Osmanlı hükümeti esaslı tedbirler alma gereği duymuştur²⁵⁷. Hem dağlı eşkıyasının bertaraf edilmesi hem de Pazvantoğlu'nun itaat altına alınması bölgeye çok sayıda asker gönderilmesini gerektirdiğinden, Anadolu ve Rumeli'den görevlendirilen askeri birliklerin yanı sıra âyânların da yardımını gerekli kılmıştır. Hatta kaptan-ı derya Küçük Hüseyin Paşa serasker olarak tayin edilmiş ve donanma ile Tuna nehrinden Vidin'e gönderilmiştir²⁵⁸. Durumun ciddiyetine binaen yapılan bir diğer atama Anadolu Valisi Seyyid Ali Paşa²⁵⁹'nın Rumeli valisi olarak tayin edilmesidir²⁶⁰. Bu mücadeleler esnasında Plevne ve Niğbolu eşkıyadan temizlenmiştir²⁶¹. Aynı zamanda eşkıya reislerinden Otuzbiroğlu Emir Ağa, Macar Ali ve Gavur İmam öldürülmüştür²⁶². Fakat tüm bu mücadelelere rağmen Pazvantoğlu yok edilemediği gibi Vidin'den de çıkarılamamıştır. O sırada devletin Mısır meselesi ile ilgilenmek mecburiyetinde olması Pazvantoğlu'nun affedilmesini gerekli kılmıştır. Pazvantoğlu'nun isyanında başarılı olması bölgedeki âyânlık mücadelelerini körüklediği gibi dağlı eşkıyalarının hareketlerinin de artmasına neden olmuştur. Fakat başka bir açıdan bakıldığında Pazvantoğlu ile uğraşmak zorunda olmayan devlet, enerjisini dağlı eşkıyalarıyla mücadelede kullanabilecektir.

ortadan kaldırılmaları ile ilgili hüküm vermektedir. Bkz. Ali Yavuz, "Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman'ın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle İlişkileri", (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) Afyonkarahisar, 2010, s. 38

²⁵⁷ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III. 5. Kısım, s. 507

²⁵⁸ Özkaya, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyamları", s. 50-51

²⁵⁹ Anadolu valisi Ali Paşa hakkında kaynaklarda birden fazla unvanının olduğu tespit edilmiştir. Hakkında Alo Paşa, Alev Paşa ve Seyyid Ali Paşa lakaplarının kullanıldığı ancak bunlar içerisinde en çok Seyyid Ali Paşa lakabının kullanıldığı görülmüştür. Esasen Kürt kökenli olan paşanın vakfiye kayıtlarında babasının adı ile birlikte Kürt Esseyid Süleyman Ağa bin Ali olarak görülmektedir. Bkz. Mustafa İngenç, "Anadolu Valisi Seyyid Ali Paşa Asi miydi?", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya Özel Sayı Kasım 2014, s. 41

²⁶⁰ BOA.AE.SSLM III 4-194 (Anadolu valisi Seyyid Ali Paşa'nın Vidin'de isyan eden Pazvantoğlu Osman üzerine gönderilecek orduya katılmak üzere asker toplayarak Rumeli'ye geçmesi için görevlendirildiğine dair belgedir.); BOA.AE.SSLM III 4-196 (Anadolu valisi Seyyid Ali Paşa'nın Rumeli'deki dağlı eşkıyasını bastırmak üzere görevlendirildiğine dair belgedir.)

²⁶¹ Mustafa İngenç, "Anadolu Valisi Seyyid Ali Paşa Asi miydi?", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya Özel Sayı Kasım 2014, s.

²⁶² Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyamları*, s. 53-54

1799 yılında eşkıyaların²⁶³ Edirne yakınlarındaki Selimiye Panayırından dönen tüccarların kervanlarını yağmalamaları üzerine Edirne ağaları ve Gümülcine âyanı Süleyman Ağa duruma müdahale etmişlerdir. Kaçan eşkıyalardan Manav İbrahim, Filibeli Mustafa ile Hızır Bergos iskelesine gelerek yağmacılığa başlamışlar; Kara Feyzi, İsaoglu ve Cenkçioğlu Kırkkilise'ye doğru yönelmişlerdir. Eşküyayı bölgeden çıkarmak isteyen âyân kuvvetleri ve Edirne Bostancıbaşı Yusuf Paşaya bağlı askerlerle eşkıya arasında büyük bir savaş meydana gelmiştir. Birçok eşkıya öldürülürken birçoğu da kaçmayı başarmıştır. Ancak eşkıyalar kaçarken geçtikleri yerlere zarar vererek harap etmişlerdir²⁶⁴. 1799-1800 yıllarında dağlı eşkıyalarına karşı yapılan hücumlar sıklaştırılmıştır. Eşküyalar kaçmaktadır ancak etraftaki kazalara girerek çevreye zarar vermelerinin de önlenmesi gerekmektedir. Diğer taraftan geçtiği bölgelerdeki halktan kendilerine katılanlarla sayıları yeniden artış gösteren eşkıyaya Cengiz Mehmet Giray²⁶⁵'in destek olduğu tespit edilmiştir. Tirsiniklizade ile birleşen Cengiz Mehmet Giray'ın amacı Şumnu ve Hezargrad'ı ele geçirmektir. Silistre valisi vezir Seyyid Musa Paşa civardaki kazaların âyânları ile birleşerek üzerlerine yürüyünce kendisine karşı koyamayan Mehmet Giray ve beraberindeki eşkıyalar kaçmışlardır. Dağlı eşkıyalarının Bergos ve Vize'ye doğru ilerlemeleri üzerine Edirne Bostancıbaşı ve Keşan âyanı harekete geçmiştir²⁶⁶. 1800 yılı Mayıs ayında yazılmış olan hatt-ı hümayun gereğince dağlı eşkıyası üzerine Palaslı Mehmet Paşa tayin edilmiştir. Tırnova'daki eşkıyayı bozguna uğratarak burayı kurtarmasına rağmen eşkıyanın etrafa dağılıp Plevne ve Niğbolu'nun kasaba ve köylerini yağmalamasına engel olamamıştır. Bu sırada üçüncü kez isyan eden Pazvantoğlu Osman kendisine sığınan dağlı sergerdelerini ve eşkıyaları himaye ederek Cengiz Giray'a da destek vermeye başlamıştır. Durumun giderek zor bir hal alması üzerine Rumeli Valisi

²⁶³Bahsi geçen eşkıyalar Kara Feyzi, Manav İbrahim, Filibeli Mustafa ve Hızır, Manavoğlu, İsaoglu, Mestan Ağaoglu İbrahim'dir.

²⁶⁴ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları*, s.62-63

²⁶⁵ *Kanuni Sultan Süleyman devrinde Saâdet Giray'dan itibaren hanın kardeşlerinden birinin rehine olarak İstanbul'a gönderilmesi adet haline getirilmiştir. Bu uygulamanın sebebi hanların itaat ve bağlılığının sağlanmasıdır. Han tahta geçtiğinde rehine ve ailenin tehlikede olan diğer üyeleri Rumeli'de İslimye, Yanbolu, Tekirdağ ve Çatalca gibi yerlerde çiftliklere yerleştirilerek kendilerine salyane, has ve zemet tahsis edilmekteydi.*(Bkz. Halil İncılık, "Giray", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 14, TDV Yayınları İstanbul, 1996, s. 76-78); Ayrıca bkz. BOA.C.ZB 83-4117 (Cengiz Mehmet Giray, bu tarihte Vize'de oturmakta olup dağlı eşkıyası ile birleşerek Hacıoğlupazarı civarındaki halka zarar vermektedir.)

²⁶⁶ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları*, s. 65-66

Osman Paşa'nın emrine Serez âyânı İsmail, Menlik âyânı Osman, İvranyalı Mehmet Paşa ve Üsküp Nazırı Ali Bey tayin edilerek dağlı eşkıyası ile mücadele için görevlendirilmiştir. Dağlı eşkıyası ile yapılan mücadelelerden istenilen sonucun alınamaması ve eşkıyanın Edirne'ye kadar faaliyet gösterir hale gelmesi İstanbul'u endişelendirdiği için Tayyar Mahmut Paşa²⁶⁷ Manastır'a kaymakam olarak atanmıştır. Askeri ile Edirne'ye gelen Tayyar Mahmut Paşa'nın çalışmalarıyla Ciğercioğlu adıyla bilinen eşkıya reisi öldürülmüş, eşkıyaların teslim olması sağlanmış, ihaneti görülen Edirne âyânı da idam edilmiştir²⁶⁸. Bu sırada başarılı görülmeyen Tırhala Mutasarrıfı Palaslı Mehmet Paşa'nın vezirliği alınarak yerine Tepedelenli Ali Paşa tayin edilmiştir. Tepedelenli Ali Paşa 1801 yılında eşkıya üzerine Rumeli seraskeri olarak görevlendirildi. Sertliği dolayısıyla şöhret bulmuş olan Ali Paşa'dan çekinen eşkıyalar af dilemiş ve kendilerine gösterilen yerlerde oturacaklarına söz vermişlerdir. Elbette bu durum dağlı eşkıyalığının çözümünde kesin bir sonuç vermeyecektir. Bölgedeki âyânlar kendisinin sert ve acımasız uygulamalarından dolayı kendisinden şikayetçi olunca hükümet kendisini görevden almak durumunda kalmıştır²⁶⁹. Aynı dönemde Rumeli valisi olan Gürcü Osman Paşa²⁷⁰ Tirsiniklizade İsmail Ağa ile birlikte Plevne ve Tırnova civarındaki eşkıyanın Vidin ve Berkofça tarafından beslendiğini ileri sürerek yardımın kesilmesi için Berkofça üzerine asker gönderilmesini önermiştir. Berkofça'ya gönderilen Osman Paşa Pazvantoğlu'nun buraya düzenlemiş olduğu

²⁶⁷ XVIII. yy Anadolu âyan ailelerinden biri olan ve Kuzey Anadolu'da hüküm süren Caniklizadeler 1765 yılında Hacı Ali Paşa zamanında Canik muhassıllığını elde etmiştir. Orta Anadolu'da hakim olan Çarparzadeler ile aralarında Sivas ve Amasya sancaklarının hakimiyeti için bir rekabet söz konusuydu. Hükümetin bu mücadelede tuttuğu taraf Çarparzadelerdi. Osmanlı Devleti'nin aralarında anlaşmazlık olan taraflara yönelik uyguladığı politika genellikle birinin tarafını tutmaktı. Rumeli'deki dağlı eşkıyası üzerine görevlendirilen Caniklizade Tayyar Mahmut Paşa kendisine karşı Çarparzadeleri destekleyen hükümete bahaneler sunarak isteksizliğini ifade etmek istemiştir. Bkz. İbrahim Serbestoğlu, "Trabzon Valisi Canikli Tayyar Mahmut Paşa İsyanı ve Caniklizadelerin Sonu (1805-1808)", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Trabzon, Yıl 1, S. 1, 2006, s. 90-92

²⁶⁸ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyamları*, s. 67-75; Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.2., s. 38

²⁶⁹ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 122-123

²⁷⁰ Gürcü Osman Paşa Osmanlı Devleti'nin 1787'de Ruslarla yapmış olduğu savaşta gösterdiği başarılarından dolayı 1789-1792'de vezir olmuştur. 1795-1796 yıllarında Vidin muhafızı olan Gürcü Osman Paşa kısa süre sonra Silistre valiliğine getirilmiştir. 1797 yılında dağlı eşkıyasının Niğbolu'yu ele geçirerek Rusçuk'u tehdit etmesi üzerine kendisini Niğbolu'nun eşkıyadan temizlenmesi vazifesi verilmiştir. Tirsiniklizade İsmail Ağa ile birlikte Rusçuk'u eşkıyadan kurtarması üzerine *Dergah-ı Âli Kapıcıbaşılığına* yükseltilmiştir. 1799 yılında önce Bosna, ardından Selanik ve sonra da Rumeli valiliğine getirilmiştir. Devlete karşı itaatsizliğinden dolayı 1803 yılında Anadolu'da görevlendirilmiş ve Tayyar Mahmut Paşa kendisini öldürmekle vazifelenmiştir. Bkz. Meryem Kaçan Erdoğan, M.B. Ferlibaş, K.Çolak, *Rusçuk Ayanı*, s. 110-111

baskını önleyemediği için geri dönmesi istenmiştir. Bu olaydan sonra devlete karşı itaatsiz tavırlar sergilemeye başlayan ve askeriyle birlikte geçtiği bölgelere zarar veren Osman Paşa'nın elinden vezirliği alınmıştır²⁷¹. Olayların çözümsüz kalması üzerine vezir Hakkı Mehmet Paşa ikinci kez Rumeli valiliğine atanmıştır. Hakkı Paşa'nın görevi hem dağlı eşkıyalarının ortadan kaldırılması hem de devlete itaat etmeyen Gürcü Osman Paşa'nın hareketlerine engel olmaktır. Esasen Hakkı Paşa'nın tam yetki ile ikinci kez getirildiği bu görevde bu kez eşkıyadan ziyade hükümet ricali ile uğraşmak zorunda kalmıştır²⁷². Bir yandan Gürcü Osman Paşa ile uğraşan Hakkı Paşa diğer yandan eşkıyadan Cenkçioğlu, İsaoglu ve Kara Feyzi ile uğraşmış, Sarıoğlu'nu ve Hasköy âyânı Raşid'i ortadan kaldırmıştır²⁷³. Hakkı Mehmet Paşa âyânların bölgedeki nüfuzunun farkında olduğundan bölgedeki hareketlerinde Tirsiniklizade İsmail Ağa ile birlikte hareket etmiştir. Beş yıllığına tam yetki ile ikinci kez Rumeli valiliğine getirilen Hakkı Mehmet Paşa bu görevde sadece beş-altı ay kadar kalabilmiştir. Yerine kendi kethüdası olan Filibe âyânı Ömer Ağa tayin edilmişse de²⁷⁴ görevi kısa sürmüş kendisinin yerine emrinde çok sayıda askeri bulunan ve iktidarına güvenilen Tepedelenli Ali Paşa Rumeli eyaletine serasker olarak tayin edilmiştir²⁷⁵.

Tepedelenli Ali Paşa öncelikle Rumeli halkını eşkıyaya karşı koruyacak ve bölgedeki beylerbeyi ve sancakbeylerinin idaresindeki Arnavutların vilayetlerine geri dönmelerini sağlayacaktı. Ali Paşa'dan çekinen dağlı eşkıyaları iskân olunmayı kabul ettiklerini belirterek sözlerindeki samimiyeti ifade için üç yüz kişiyi kendisine rehin olarak göndermişlerdir. Ancak bu süreçte Gürcü Osman Paşa'nın isyanı, Pazvantoğlu'na bağlı eşkıyaların Tuna Yalısı ve Eflak yöresine saldırımları ve Tokatçıklı Süleyman Ağa'nın zulmü ile eşkıyanın yeniden harekete geçmesi gibi nedenlerle Tepedelenli Ali Paşa'nın eşkıya ile mücadelesi çıkmaza girecektir. Devletin Serezli İsmail Bey ve bölgedeki diğer âyânlara Ali Paşa'ya itaat etmelerini emreden yazılar göndermesi üzerine yapılan mücadele sonucu Kara Feyzi ve Cenkçioğlu

²⁷¹ Meryem Kaçan Erdoğan, *Rusçuk Ayarı*, s. 110-113

²⁷² Hakkı Paşa merkeze yazmış olduğu bir tahriratında; "Devlet-i Aliyye Rumeli'yi bilmeyerek eşkıya eline bırakmıştır. Ama vüzerâ diye tayin ettikleri Mustafa Paşa, Alo Paşa, Gürcü Paşa ve Palashı Mehmet Paşa'nın halka verdiği zarar eşkıyadan daha fazladır" demiştir. Bkz. Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmet Paşa", s. 219

²⁷³ Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmet Paşa", s. 194

²⁷⁴ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları*, s.84-85

²⁷⁵ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 122

Hasköy’de, Kara Mustafa da Filibe’de oturtulmayı kabul etmişlerdir²⁷⁶. Tepedelenli Ali Paşa’nın sertliğinden ve zalimliğinden, askerlerinin de hunharlığından şikayetçi olan bölge âyânlarının, başka bir vali atanmadığı sürece eşkıya takibinde bulunmayacaklarını belirtmeleri üzerine Ali Paşa valilikten alınarak yerine Vanî Mehmet Paşa tayin edilmiştir (1803)²⁷⁷. Bu dönemde devleti en çok meşgul eden hadise Manav İbrahim meselesi olmuştur.

Pazvantoğlu Osman’ın emriyle eşkıyadan Manav İbrahim, Celiloğlu İsmail ve Koşancalı Halil’in Zıştovi ve Niğbolu çevresine ciddi zarar vermektedir. Balkan Dağları’nın kuzey tarafını elde etmek isteyen Tirsiniklizade İsmail Manav İbrahim’i kendi yanına çekmek istemişse de Manav İbrahim bunu kabul etmemiştir. Diğer yandan Tirsiniklizade’ye karşı koymak isteyen Yılıkoğlu Süleyman Ağa Manav İbrahim’i kendi yanına çekerek Tirsiniklizade’nin elinde bulunan Rusçuk, Hazergrad, Eskicuma ve Şumnu’yu yağmalatmıştır. Bu olay Tirsiniklizade ile Yılıkoğlu’nun aralarının açılmasına sebep olduğu gibi bölgedeki asayişin de bozulması anlamına geliyordu. Tutrakan’a çekilen Manav İbrahim Tirsiniklizade’nin hassa silahşorlarından Mustafa Alemdar tarafından kuşatıldığı sırada Yılıkoğlu Süleyman Manav İbrahim’i hükümet yanlısı olmaya ikna etmeye çalışmaktaydı. Manav İbrahim’in emrindeki Arnavut askerlerin Yılıkoğlu’na teslim olmak istememesi ve Tirsiniklizade’nin de gayretleriyle Manav İbrahim Tirsiniklizade tarafına geçmiştir. Bu durum üzerine Pazvantoğlu’nun adamlarından Koşancalı Halil de Tirsiniklizade tarafına geçmiştir. Kendisine teslim olan bu eşkıyaları muhtelif bölgelere yerleştiren Tirsiniklizade bu eşkıyaların bölgede yağmacılık yapmasından şikayetçi olduğunu duyar duymaz Manav İbrahim’i öldürmüştür. Alemdar Mustafa Paşa’yı da Celiloğlu’nu öldürmekle görevlendirmiştir. Böylece Manav meselesi halledilmiştir²⁷⁸.

Dağlı eşkıyası ile ilgili hükümet Anadolu âyânlarından da yardım talebinde bulunmuştur. Çarparzade Süleyman Paşa’ya gönderilen fermanda kendisinin Rumeli Valisi Vanlı Mehmet Paşa’nın maiyetinde olarak, dağlı eşkıyasının tenkili için yedi-sekiz bin kişilik piyade ve süvari ile bizzat iştirak etmesi istenmekteydi²⁷⁹. 1803 yılı

²⁷⁶ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Dağlı İsyanları*, s. 87-90

²⁷⁷ Karal, *Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları*

²⁷⁸ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından ...*, s.18-21

²⁷⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Çapan Oğulları”, *Belleten*, C. XXXVIII, S. 150, Nisan 1974, s.236

Haziran ayında Tokatçıklı Süleyman Ağa ile Rumeli âyânlarının birleşmesi istenmiş ancak gerçekleşmemiştir²⁸⁰. Bu fırsatı değerlendiren eşkıya İstanbul'a yakın bölgelere kadar ilerlemiştir. Bu arada Rumeli valiliği İşkodra Mutasarrıfı İbrahim Paşa'ya tevcih edilmiştir²⁸¹.

Serezli İsmail Bey ve Tokatçıklı Süleyman Ağa'nın mücadeleleri sonucunda eşkıyalar yenilgiye uğrayarak dağılsa da bilhassa eşkıyadan Ali Molla'nın kaçmış olması isyanların devam edeceği anlamına gelmektedir²⁸². 1804 yılına kadar Rumeli'de görülen eşkıyalık faaliyetleri daha ziyade Müslüman çetelerin eşkıyalığı şeklindeydi. Fakat bu tarihten sonra Sırp reayasının öncelikle bölgedeki Yeniçeri dayılarına sonra da devlete karşı isyanı ve başkaldırması görülecektir²⁸³. Bu duruma müdahale edebilmek amacıyla Kadı Abdurrahman Paşa komutasında yirmi beş bin kişilik Nizam-ı Cedit ordusu Edirne'ye doğru yola çıkmıştır. Kadı Abdurrahman Paşa'nın Rumeli'ye gönderilmesindeki asıl amaç daha önce Balkan Dağlarının kuzeyinde faaliyet göstermekte olan dağlı eşkıyasının İstanbul'a yakın Edirne ile Çatalca arasına yayılmış olmalarıdır. Abdurrahman Paşa'nın Konya meselesi ile ilgilenmek zorunda olması dolayısıyla Rumeli'ye hareketi on bir ay gecikmiş ve bu durum dağlı eşkıyasının faaliyet sahasının genişlemesine neden olmuştur. 1804 yılının Haziran ayında Üsküdar'a gelen Abdurrahman Paşa buradan Davutpaşa, Küçükçekmece ve Çorlu'ya geçerek burada bulunan Nizam-ı Cedit askerinin komutasını ele almıştır. Temmuz 1804'te dağlı eşkıyasının bulunduğu Malkara kazasına gelen Abdurrahman Paşa burayı muhasara etmiştir. Dağlı eşkıyası kendisine karşı koyarak kayıplar vermiş ancak birçoğu Balkan Dağlarına doğru kaçmayı başarmıştır. Bu sırada Filibe'den Edirne'ye gelmekte olan Rumeli Valisi İbrahim Paşa firar eden eşkıyaları takibe almışsa da eşkıya Balkan Dağlarını aşarak Tirsiniklizade İsmail Ağa'nın nüfuz bölgesi olan Tırnova'ya geçmiştir. Bir karışıklığa mahal verilmemesi için İbrahim Paşa eşkıyanın takip ve tedibini Tirsiniklizade İsmail Ağa'ya havale etmiştir. Bu durumun ardından Abdurrahman Paşa emrindeki Nizam-ı Cedit süvarilerini Çorlu'da piyadelerini de Tekirdağ'da bırakarak verilen emir üzerine

²⁸⁰ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyamları*, s. 95

²⁸¹ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 123-124

²⁸² Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyamları*, s. 96-97

²⁸³ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 125

İstanbul'a dönmüştür. Hem Abdurrahman Paşa'nın eşkıyaya galebesi hem de eşkıyaya destek veren Gümülcine âyânı Tokatçıklı Süleyman Ağa'nın ölümü üzerine Trakya'da dağlı eşkıyasının etkisi azalmıştır.

Nizam-ı Cedit'in Rumeli'de uygulanmasını sağlamak ve Sırp isyanını bastırmakla görevi Rumeli Valisi İbrahim Paşa'nın maiyetine yardımcı olması için Abdurrahman Paşa Rumeli'ye memur edilmiştir²⁸⁴. Bu durum karşısında dağlı eşkıyasının ortadan kaldırılmasından sonra sıranın kendisine geleceğini düşünen Nizam-ı Cedit aleyhtarı Tirsiniklizade İsmail Ağa; Edirne âyânı Dağdevirenoğlu Mehmet Ağa, Tepedelenli Ali Paşa ve Yılıkzade Süleyman Ağa ile anlaşmıştır. Kendilerine sadrazam Hafız İsmail Paşa da destek vermiştir. Hükümet tarafından Kadı Abdurrahman Paşa ve ordusunun Sırp isyanını bastırmak üzere Rumeli'ye gönderildiğinin²⁸⁵ belirtilmesine rağmen âyânlar buna inanmayarak isyan başlatmışlardır. Edirne âyânı Dağdevirenoğlu Nizam-ı Cedit birliklerine saldırmış fakat bir sonuç alamamıştır. Olaylar esnasında devletle yazışmalarında ikili oynadığı görülen sadrazam Hafız İsmail Paşa isyanın başlamasında esas sorumlunun Tirsiniklizade olduğunu belirtmesi üzerine Tirsiniklizade İsmail Ağa'nın öldürülmesine karar verilmiştir²⁸⁶.

Tirsiniklizade'nin ölümünden sonra kendisinin maiyetinde yetişmiş olan Alemdar Mustafa Paşa Rusçuk âyânı ilan edilmiştir (1806). Âyânlık rütbesine ek olarak kendisine kapıcıbaşılık ve mirahur-u evvel pâyeleri de verilen Alemdar Mustafa Paşa, âyânı olduğu bölgelerde tarıma elverişli alanlarda yaptığı düzenlemelerle halktan toplanan angarya ve gayri meşru vergileri kaldırması sonucunda toprağını terk eden halkın memleketine dönmesini ve asayişin yeniden tesis edilmesini sağlayarak hem halkı hem devleti memnun etmiştir. Fakat aynı zamanda Osmanlı-Rus Savaşı başlamış

²⁸⁴ Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", s.262-265

²⁸⁵ İstanbul'da başlamış olan Nizam-ı Cedit ordusunun talimleri Maslak civarında Levent Çiftliğinde ve Üsküdar'da Selimiye kışlasında yapılmaktadır. Nizam-ı Cedit ordusu için Anadolu'da Bozok ve havalisinin âyânı Çarparzade Süleyman Bey'in, Konya Beylerbeyi Kadı Abdurrahman Paşa'nın ve Bolu Voyvodası Hacı Ahmedoğlu'nun yardım ve gayretleriyle kışlalar yaptırılmıştır. Nizam-ı Cedit'in Sırp isyanını bastırmak üzere Rumeli'ye gelişini kendileri için bir tehdit olarak gören Rumeli âyanlarının isyanı daha önce de bahsi geçmiş olduğu üzere II. Edirne Vakası olarak tarihe geçmiştir.

²⁸⁶ Meryem Kaçan Erdoğan, *Rusçuk Ayamı*, s. 115-118

olup Sırp isyanı²⁸⁷ devam etmektedir. Ruslarla Sırp'ların birleşmesi ihtimali baş gösterince Rusçuk âyanı Alemdar Mustafa Paşa Ruslara vurduğu darbe ile bu durumu engellemeyi başarmıştır. Bu esnada Vidin muhafızı Pazvantoğlu Osman'ın ölümü ile Tuna havalisinin boş kalması üzerine III. Selim'in isteğiyle Alemdar Mustafa Paşa'ya Silistre valiliği ve Tuna seraskerliği verilmiştir²⁸⁸.

Devletin uğraşmakla meşgul olduğu meselelerden biri de III. Selim'in kurduğu Nizam-ı Cedit uygulamalarına karşı oluşturulan cephe ile mücadeledir. Önce Kadı Abdurrahman Paşa'nın Nizam-ı Cedit askeri ile Rumeli'ye geçmesini kendilerine karşı bir tehdit olarak algılayan Rumeli âyanlarının Nizam-ı Cedit ordusuna karşı koyması, ardından bu olayın verdiği cesaretle isyan eden Boğaz yamaklarının başlattığı karışıklık, tarihte "Kabakçı Mustafa İsyanı" olarak adlandırılan ve padişah III. Selim'in tahttan indirilmesi ile sonuçlanan isyanın başlamasına sebep olmuştur²⁸⁹. Nizam-ı Cedit karşıtı isyancılar, Et Meydanı'nda toplanarak Nizam-ı Cedit ordusu ve İrad-ı Cedit hazinesinin kaldırılmasını talep etmişler ardından ellerindeki listede olan devlet adamlarının kendilerine teslim edilmesini istemişlerdir. Devlet adamlarını vahşice katleden isyancılar bununla da yetinmeyerek padişahın tahttan çekilip yerine IV. Mustafa'nın geçmesini istemişlerdir²⁹⁰.

"Rusçuk Yaranı" olarak bilinen ve Nizam-ı Cedit taraftarı olan Behiç, Ramiz ve Tahsin Efendiler Alemdar Mustafa Paşa'yı hem İstanbul'da karışıklık çıkarıcıları cezalandırmak hem de III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak üzere İstanbul'a gitmesi

²⁸⁷ Osmanlı hakimiyetindeki Sırp'lar dil ve din hürriyetleri bulunan ve kendi geleneklerine göre idare olunmalarına müsaade edilen unsurlardandı. XVIII. yüzyıla kadar Türk idaresinden memnun olan Sırp'lar bu tarihten sonra sorun olmaya başlamışlardır. Bunun en önemli sebebi Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya ile yapmış olduğu savaşlarda Sırp topraklarının ve halkının zarar görmüş olmasıdır. İlerleyen dönemde Avusturya ve Rusya ajanlarının Sırp'lar arasında milliyetçilik ve bağımsızlık fikirleri yaymaya başlamışlardır. Bu sırada Rumeli'de âyan ve eşkıyaların padişaha başkaldırması ve Rumeli'nin âyan ve eşkıya tahakkümü altında bulunması Sırp'ların ayaklanması için örnek teşkil etmiştir. Sırbistan'da Osmanlı Devleti'nin kanunnameleri ile kurulmuş olan adil düzen bozulmuş, Sırp'lar kalelerde oturan yeniçeri dayılarının keyfi muamelelerine maruz kalmışlardır. 1801 yılında yeniçeriler, Sırp'lar arasında saygı duyulan Hacı Mustafa Paşa'yı öldürerek Pazvantoğlu'ndan aldıkları destekle bir isyan başlattılar. Bu durum Sırp isyanının yakın sebebinin teşkil eder. İsyanın başında bulunan Kara Yorgi, bu isyanın padişaha karşı değil yeniçerilere karşı olduğunu belirtmiştir. Fakat daha sonra isyanın rengi ve boyutu değişecektir. Bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, Ankara, 2017, s. 102-104

²⁸⁸ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından ...*, s. 55-57

²⁸⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi* V. Cilt, s. 80-82

²⁹⁰ Özgür Erbulut, *Alemdar Mustafa Paşa ve Hayatı*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2009, s. 18-20

gerektiğine ikna ederler. Edirne'den hareket eden serdar-ı ekremin ordusuna kendi askerleri ile birlikte dahil olan Alemdar Mustafa Paşa, öncelikle Pınarhisar âyânı Hacı Ali Ağa'ya Kabakçı Mustafa'nın ortadan kaldırılması görevini verir ve İstanbul'a gelmesinin ardından sadrazam ile birlikte hareket ederek Kabakçı Mustafa olayında dahli olanların ortadan kaldırılması veya azledilmesi işine girişir. Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a geliş sebebinin III. Selim'in yeniden tahta geçirilmesini sağlamak olduğunun anlaşılması üzerine durum padişah IV. Mustafa'ya bildirilir²⁹¹. Padişahın durumdan haberdar olduğunu öğrenen Rusçuk Yaranı tarafından uyarılan Alemdar, Bâb-ı âli'ye bir baskın düzenleyerek sadrazamdan mührünü alıp şeyhülislamı da padişahın huzuruna göndererek tahttan çekilmesi talebini iletmesini ister. Bunun üzerine padişah IV. Mustafa derhal III. Selim ve II. Mahmud'un katline karar vererek tatbikini emreder. Bu esnada III. Selim'i tahta geçirmek niyetiyle sarayda bulunan Alemdar Mustafa Paşa padişahın ölüm haberini alır. Bu durumdan derin bir üzüntü duyan Alemdar şeyhülislamın da fetva ve desteğini alarak IV. Mustafa'nın tahttan indirilerek yerine II. Mahmud'un padişah olmasını sağlar²⁹². II. Mahmud padişah olunca Alemdar Mustafa Paşa'ya sadrazamlık vazifesini tevcih etmiştir. Göreve geldikten sonra ilk iş olarak III. Selim'in katledilmesine sebep olanları ortadan kaldıran Alemdar Mustafa Paşa devlet erkânında değişiklikler yaparak birlikte çalışacağı ekibi kurmuş böylece yeniden yenilik taraftarlarının iktidarda olmasını sağlamıştır. Boğaz yamakları ocağını ortadan kaldırarak âsi yeniçerileri öldürtmüş, İstanbul'da asayişini sağlamıştır²⁹³.

Osmanlı Devleti'nin 1806 yılında Rusya ile girmiş olduğu savaş devam ettiği sırada devlet içerisinde birliği sağlamak, merkeze otoritesini iade etmek ve yeni bir ordu tesis etmek zaruretini hisseden Alemdar Mustafa Paşa, ülkedeki vali ve âyânların payitahtta bir meşveret-i âmme yapmaları gerektiğine inanmaktadır²⁹⁴. Ülkede sükûnetin sağlanabilmesi için âyânlarla hükümetin karşılıklı görüşerek hareket etmeleri gerektiğinin farkında olan Alemdar Anadolu'da ve Rumeli'de bulunan

²⁹¹ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III. Cilt 5. Kısım, s. 522-524

²⁹² Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*, s. 123-132

²⁹³ Mehmet Alkan, *Alemdar Mustafa Paşa'nın Devlet Hayatı*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2011, s. 91-92

²⁹⁴ Halil İnalçık, "Sened-i İttifak Ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", *Bellekten*, C. XXXI, S. 124, 1967, s. 604

âyânları İstanbul'a davet etmiştir²⁹⁵. Tepedelenli Ali Paşa ve Bulgaristan âyânı dışında tüm Rumeli âyânlarının ve Anadolu'dan da Çarparzadeler ve Karaosmanoğulları gibi büyük hanedanların katıldığı bu meşveretten "Sened-i İttifak"²⁹⁶ adı verilen belge doğmuştur (1808)²⁹⁷. Öncelikle Alemdar Mustafa Paşa meşverete katılan âyân ve ümeraya hitaben yaptığı konuşmasında bilhassa başkentte meydana gelen hadiselerin askerin nizamının ne kadar bozulmuş olduğunu gösterdiğine değinerek özellikle yeniçerilerle ilgili bir düzenleme yapılmasının gerekliliğini vurgulamıştır²⁹⁸. Sadrazamın da bu konuda yapılması gerekenleri bildirmesi üzerine toplantıda bulunanlar bu fikirleri kabul etmişlerdir. Alemdar Mustafa Paşa'nın öncülüğünde âyânlar ile hükümet arasında kurulacak olan ilişkinin şekli de belirlenmiştir²⁹⁹. Âyân ve hanedanların padişah ve saltanat makamına sadakati sağlanmıştır. Âyânların kendi bölgelerindeki halka hakkaniyetli davranmaları ve birbirlerinin mntıklarına tecavüz etmemeleri taahhüt edilmiştir³⁰⁰. Devletin kendi mevcudiyetini tek başına koruyamayacağını anlaşılması ve âyânlara olan ihtiyacının belirtilmiş olması

²⁹⁵ Ali Akyıldız, "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 1998, s. 210

²⁹⁶ *Sened-i İttifak, ne bir ferman ne de hatt-ı hümayundur. Padişahın dışında yapılmış bir anlaşma olan Sened-i İttifak'ın taraflarından biri olmayan padişah, yalnızca yürütülmesine nezaret etmesi bakımından bir yükümlülüğe sahip olup hatt-ı hümayunu ile belgeyi onaylamıştır. Diğer yandan bu belge bir kişiye ya da gruba verilen bir imtiyaz olmayıp karşılıklı hakların tanındığı bir sözleşme niteliğindedir.* Bkz. Ali Akyıldız, "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. , 1998, s. 211-212

²⁹⁷ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, İstanbul, 2016, s. 98

²⁹⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 91

²⁹⁹ *Sened-i İttifak gereğince: Padişah otoritesi devletin dayandığı temel olarak kabul edilmiş olup padişahın vekili olan sadrazamın emirleri hükümdar emri gibi sayılacaktır. Âyanlar kendi bölgelerinden asker toplanmasına karşı gelmeyecekler ve hazine gelirleri devletin koymuş olduğu kanun ve hükümlere göre toplanacaktır. İstanbul'daki askeri ocaklardan vesaireden fesat çıkaran olursa âyanlar emir beklemezsizin İstanbul'a gelerek isyan eden ocağı kaldıracaktır. Âyanlardan birinin anlaşma esaslarına karşı gelmesi durumunda bütün âyanlar birleşerek onun hakkından gelecektir. Saydığımız bu maddelerin yer aldığı Sened-i İttifak şekil bakımından Şer'i bir belge olup misak şeklinde kaleme alınmıştır. Bu misakin süresinin belirtilmemiş olması onu süresiz bir zaman için uygulanmakta olduğunu gösterir. Sadrazamın değişmesi halinde yeni gelen sadrazamın yeminle bu belgeye bağlı kalması kendisini sadece padişahın mutlak vekili olmaktan çıkardığı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu durumun padişahın mutlak otoritesini de sınırlandırdığı anlamına ulaşılabilir. Diğer yandan anlaşmanın âyanlara yönelik bir maddesi gereği âyanların kendilerine ait küçük âyanlıklar üzerindeki hakimiyetlerinin onaylanıyor, kendi yönetim bölgelerinde maddi manevi dokunulmazlıklara sahip oluyor ve bu hakların babadan oğula geçmesi garanti altına alınıyordu. Bu durum hanedanların feodal durumlarına kalıcı bir hukuki nitelik getirme amacı taşımaktaydı. Ancak Sened-i İttifak dönemin gereklerinin bir ürünü olup yeni bir devlet düzeni kurma amacı gütmemekteydi.* Bkz. Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye IV*, İstanbul, 2016, s. 98-102

³⁰⁰ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından ...*, s. 142-143

bakımından Sened-i İttifak, âyânların devlet nezdinde tanınarak resmiyet kazanmalarına yol açmıştır³⁰¹.

Âyânların İstanbul'dan kendi memleketlerine dönmelerinin ardından Alemdar Mustafa Paşa askeri ıslahatlara girişmiştir. Nizam-ı Cedit'e karşı duyulan nefreti bildiğinden yeni kurduğu orduya "Sekban-ı Cedit" adını vermiştir. Diğer yandan âyânlarla yapmış oldukları meşveretten çıkan karar neticesine yeniçerilerle ilgili de birtakım düzenlemeler yapmıştır³⁰². Ancak yaptığı uygulamalardan memnun olmayan zümrenin de düşmanlığını kazanmıştır. Kendisini ortadan kaldırmak isteyen yeniçerilerin düzenlemiş olduğu suikast sonucunda hayatını kaybetmiştir (1808)³⁰³.

Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümü Sened-i İttifak'ı hükümsüz bir belge haline getirmiştir. Sened-i İttifak'a konan şartların uygulanması âyânın birlikte hareket etmesine bağlıydı. Âyânın bu birliği koruyamamış olması merkezi hükümetin zamanla ileri gelen âyânları merkeze itaatsizlik, reayayı soyma ve baskı yapma gibi gerekçelerle kendilerine azil veya müsadere gibi cezalar verip birer birer ortadan kaldırmasını netice verecektir³⁰⁴. Merkezi otoriteyi sarsan âyânlığın kaldırılması konusunu II. Mahmud ilk hedef olarak belirlemiştir³⁰⁵. Hükümet, otoritesini ülkenin her yerinde geçerli kılmak amacıyla âyânlara karşı esaslı bir hareket başlatmıştır. Bir kısmı öldürülmüş bir kısmı da sürülmüştür. Ancak Tepedelenli Ali Paşa ve Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa gibi devlete kafa tutan âyânlar yüzünden iç savaşlar meydana gelmiştir. Hatta Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanı Yunan isyanlarının da başlamasına zemin hazırlayacaktır. Hem Anadolu'da hem de Rumeli'de görülen bu ayaklanmalar ve isyanlar bastırılabilmiş ve devletin otoritesini yeniden kurmak mümkün olmuştur. Bu aşamadan sonra II. Mahmud devlet idaresinde yeni bir düzen kurma çabasına girecektir³⁰⁶. Dolayısıyla âyânların gücünün kırılması ve ortadan kaldırılmaları destek vererek güçlendirmiş oldukları dağlı eşkıyalarının da sonunu getirecektir.

³⁰¹ Mehmet Alkan, *a.g.t.* s. 96

³⁰² Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 94

³⁰³ *Yeniçeriler bir gece paşakapısını basarak Alemdar Mustafa Paşa'yı öldürmek isterler. Paşa önce direnerek mücadeleye eder fakat gelenlerin sayılarının çok fazla olduğunu anlayınca kendisiyle birlikte kendisini öldürmeye gelen 500 kadar yeniçerinin de bulunduğu kuleyi havaya uçurarak hayatına son verir.* Bkz. Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından ...*, s. 154-162

³⁰⁴ İnalçık, *Devlet-i Aliyye IV*, s.103

³⁰⁵ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, s. 365

³⁰⁶ Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 154

Muhtemeldir ki Alemdar Mustafa Paşa zamanında Rumeli’de sağlanan sükûn sebebiyle ve sonrasında II. Mahmud tarafından devlete karşı gelen âyân ve eşkıyaların teker teker ortadan kaldırılması sonucu 1807 yılından itibaren hem belgelerde hem de vekâyi-namelerde dağlı isyanlarından pek söz edilmemektedir. Hatta belli başlı dağlı reislerinin ve âyânların Osmanlı-Rus savaşına katılarak Osmanlı ordusuna destek verdikleri görülmüştür. Bazılarının da Sırp isyanında Osmanlı Devleti’ne destek oldukları bilinmektedir³⁰⁷.

3.7. Bir Dağlı Eşkiası Olarak Bergoslu Deli Kadri

Kendisi hakkında bilgilerimizin oldukça sınırlı olduğu “Bergoslu Deli Kadri”³⁰⁸ namıyla tanınan dağlı eşkıyasının aslen Bergos sakinlerinden Benli Mehmed’in oğlu³⁰⁹ olduğunu ve gerçek isminin Abdülkadir³¹⁰ olduğunu bilmekteyiz. 1800 yılında kendisinin arkadaşları olan dağlı eşkıyasından Kanber ve Tekirdağlı Yahya namındaki eşkıyalarla birlikte Bergos kazasında eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu görülmüştür³¹¹. Bazı kimselerin Deli Kadri hakkında şikayette bulunmaları üzerine Hayrabolu, Malkara ve Cısr-i Ergene kazalarının mahkemelerine giderek kendisine haksızlık edildiğini beyan etmesi üzerine bu üç kazanın hakimleri Kadri hakkında olumlu karar vererek affedilmesi talebinde bulunmuşlardır³¹². 1802 yılına ait bir belgede ise kendisinden “*aslen Kırım ahalisinden olup bundan akdem Bergos derununda mutavattın olan Abdülkadir*” olarak bahsedilmektedir³¹³. Aynı belgede Abdülkadir’in birkaç yıldan beri etrafta sekbanlık yaparak gezinmekte olduğu ve delil bölükbaşısı üvanıyla başına elli altmış kadar adam topladığı belirtilmektedir. Abdülkadir yanına aldığı bu eşkıya grubu ile Bergos’un Çengerli (Çengelli) köyünü basarak halkın mal ve eşyalarını gasp etmiş aynı zamanda köy halkından elhac Süleyman adında birini kaçıırarak Hayrabolu’ya bağlı Alacaoğlu köyü sınırında

³⁰⁷ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Dağlı İsyancıları*, s.112-113

³⁰⁸ Kendisinin Bergos’ta iskan edilmesi hususunda Kadri’ye hitaben “*kendisi ile hemşehri oldukları ve mukteza-yı maslahat cümlesi kendüden hoşnutluk sureti izhar eyledikleri*” ifadesinde geçen “*hemşehri*” tabirinden Deli Kadri’nin Lüleburgaz’lı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bkz. BOA.HAT 58-2627-C

³⁰⁹ BOA.C.DH.303-15123; BOA.C.ZB. 25-1215

³¹⁰ BOA.HAT.58-2627; BOA.C.ZB. 25-1215

³¹¹ BOA.C.DH.303-15123 (H. 29.09.1214/M. 24 Şubat 1800); BOA.C.ZB 25-1215

³¹² BOA.C.ZB 25-1215

³¹³ BOA.C.ZB 26-1268

vurarak katletmiştir. Bundan sonra da Baba-yı Atik (Babaeski) kazasına kaçmıştır³¹⁴. Bergos kazasının iki köyüne musallat olan Deli Kadri bazen eşkıya ile ittifak etmiş bazen de vüzeraya ve âyânlara intisap etmiştir. Kendisinin kazasında ikameti için ferman yayınlanmış olmasına rağmen Edirne Bostancıbaşısı Bergoslu Osman Ağa bu emri uygulamadığı için Deli Kadri o zamandan beri eşkıyalık yapmaya başlamıştır³¹⁵. Bergos âyânı ile anlaşmazlıkları yüzünden Bergos'tan çıkarılan³¹⁶ Deli Kadri bundan sonra başına topladığı eşkıyaların liderliğini üstlenerek adından çokça söz edilen bir eşkıya reisi olacaktır. Fakat 1804 yılına ait bir belgede kendisinden “*sabıkan Bergos âyânı*” olarak bahsedilmesi Abdülkadir'in daha önceki bir dönemde Bergos'un âyânlığı vazifesinde bulunmuş olabileceğini düşündürmektedir³¹⁷. Dolayısıyla Kadri'nin isyanı ve mücadelesi konusunda, kaybetmiş olduğu âyânlığını geri almak amacıyla yapılmış bir mücadele olabileceği ihtimali de düşünülebilir.

Burada üzerinde durmamız gereken bir diğer mesele Bergos'un neresi olduğu meselesidir. Çünkü bölgede birbirine oldukça yakın konumda Bergos³¹⁸ olarak adlandırılmış iki yerleşim yeri bulunmaktadır. Bunlardan ilki günümüzde Kırklareli iline bağlı ve “Lüleburgaz” olarak adlandırılmış olan Bergos'tur. Padişah için bir “hümâyun” yol özelliğinde olan askeri ve ticari öneme sahip Edirne-İstanbul yolu üzerindeki merkezlerden biri Lüleburgaz'dır³¹⁹. Ele aldığımız olayın geçtiği tarihlerde Lüleburgaz Edirne vilayetine bağlı bir kaza merkezi durumundadır³²⁰. Tekirdağ (Rodosçuk)'dan gelip Edirne üzerinden geçerek Filibe'ye giden karayolunun yakınında bulunan Lüleburgaz'da bir araba pazarı bulunmaktaydı³²¹. “Araba Burgazı” olarak da adlandırılan Bergos'un Edirne yolu üzerinde bulunmasından dolayı Sokullu

³¹⁴ BOA.C.ZB 26-1268

³¹⁵ BOA.HAT 63-2772

³¹⁶ MŞH.ŞSC.d. 7427/136-1

³¹⁷ BOA.HAT 216-11836-B

³¹⁸ Eski Yunancada “*pyrgos*”; kule, özellikle savunma kulesi, burç anlamlarına gelmektedir. Fransızca da “*bourg*”; kale, surlarla çevrili kent anlamı taşır. Dolayısıyla herhangi bir alanda önemi olan kentlere veya yerleşim birimlerine önemini ihtiva eden ismine Burgaz kelimesi eklenerek kullanıldığı çok sık görülmektedir. Bergos, Burgaz, Birgos gibi çeşitli şekillerde yazımı görülmektedir.

³¹⁹ Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul II. Cilt*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), TTK Yayınları, Ankara, 1990, s. 82

³²⁰ Ramazan Özey, “19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 6, Temmuz 2002, İstanbul, s. 27

³²¹ Suraiya Faroqhi, “İstanbul'un İaşesi ve Tekirdağ-Rodosçuk Limanı (16.-17. Yüzyıllar)”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1979-1980 Özel Sayı, Ankara, s. 141

Mehmet Paşa'nın burada cami, imaret ve yolculara mahsus günde iki kez yemek verilen bir kervansaray yaptırdığı bilinmektedir³²². XVII. yüzyılda Kırkkilise (Kırklareli) Sancağına bağlı bir kadılık durumunda olan Lüleburgaz bir kaza merkezi ve kervan durağı olarak önemini korumaktaydı. 1799-1800 yıllarında ise dağlı eşkıyası Kara Feyzi'nin baskınına uğraması sonucu harap olmuştur³²³.

Bölgede Bergos olarak adlandırılmış olan diğer bir yerleşim yeri bugünkü Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan ve büyük bir liman şehri olan Burgaz'dır. Burgaz, Osmanlı Devleti'nde ilk kapsamlı nüfus sayımının yapıldığı 1831-1832 yıllarında Silistre Eyaleti'nin Varna Livası'nın Ahyolu Kazası'na bağlı bir köy durumundadır. Fakat küçük bir köy olmayıp kasaba büyüklüğünde olan Bergos "İskele-i Bergos" olarak da adlandırılmıştır³²⁴. Bazı belgelerde Ahyolu Burgazı olarak ta geçmektedir³²⁵. Bunun sebebi Ahyolu kazasının bir köyü olmasıdır. 1861-1862 (1278) tarihli devlet salnâmesinde Burgaz ilk kez kaza merkezi olarak kaydedilmiştir³²⁶. Burgaz'ın bu dönemde önem kazanmasının sebebi İslimye'yi Karadeniz'e bağlayan yolun Karınabad ve Aydos üzerinden Burgaz iskelesine kadar uzanıyor olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yapmakta olduğu savaşlar nedeniyle bu yol önem kazanmıştır³²⁷. 1800 yılına ait bir belgede Bergos (Burgaz)'dan "İstanbul'un kileri" benzetmesi yapılarak bahsedilmiştir³²⁸.

Bergos konusunda coğrafi olarak hatalı bir tespit ya da ihtilaf sözkonusudur. Eyyub Şimşek bu konuda Bergos'un bugün Bulgaristan sınırları içinde yer alan ve

³²² P.L. İncicyan, H.D. Andreasyan, "Osmanlı Rumelisinin Tarih ve Coğrafyası", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C. 0, S. 2-3, 2012, s. 36

³²³ Machiel Kiel, "Lüleburgaz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, TDV Yayınları, Ankara, 2013, s. 255-256;

³²⁴ Neriman Ersoy Hacısalıhoğlu, "19. Yüzyıl'da Burgaz Kasabasının Gelişimi ve Karadeniz Ticaretindeki Önemi", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S. 24, Bahar 2018, s. 371

³²⁵ Şarki Rumeli Vilayeti salnamesine göre 1881-1888 yılları arasında İslimye'ye bağlı sancak ve kaza merkezi durumundadır. Bkz. Tahir Sezen, "Osmanlı Yer Adları", Ankara, 2017, s. 15

³²⁶ Burgaz kazasının bu tarihte İslimye livasına bağlı olduğu görülmektedir. 1530 tarihli tapu tahrir defterine göre İslimye, Rumeli Vilayeti'nin Silistre Livası'nın Yanbolu kazasına bağlı büyük bir köydür. 1620 yılı avarız defterinden anlaşıldığına göre Silistre Livası'nın bir kazası durumuna gelmiştir. 1861-1862 yılı devlet salnamesine göre İslimye bir liva merkezi olmuş Burgaz da İslimye'ye bağlı bir kaza merkezi haline gelmiştir. İslimye'nin gelişiminde rol oynayan sebep 17. yy. sonlarından itibaren Rusya ile yapılmakta olan savaşlar nedeniyle Edirne üzerinden kuzeye giden yolun önem kazanmasıdır. Bkz. Mehmet Hacısalıhoğlu, *Doğu Rumeli'de Kayıp Köyler*, Ankara, 2008, s. 67-71

³²⁷ Mehmet Hacısalıhoğlu, *Doğu Rumeli'de Kayıp Köyler*, Ankara, 2008, s. 70

³²⁸ BOA.C.AS 192-8280

Karadeniz sahilindeki Burgaz limanı olduğunu, XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başlarında Edirne vilayetine tabi Tekfurdağı kazasının bir kasabası olduğunu belirtmektedir³²⁹. Aynı ada sahip bu iki yerleşim merkezinin farklı yerler olduğu tarafımızca açıklanmıştır. Bergoslu Deli Kadri hakkında bilgi veren arşiv belgeleri incelendiğinde, ayanlığını elde etmek için mücadele verdiği Bergos'un günümüzde Kırklareli iline bağlı Lüleburgaz olduğu görülmektedir³³⁰.

Bu bölgede olmamasına rağmen araştırma konumuz olan eşkıyaların dolaştıkları bölgede yer alan bir diğer Bergos ise belgelerde "Çatal Bergos" olarak geçen Umurbey'dir. Bugün Çanakkale ile Lapseki arasında yer alan Umurbey'in XIV. yüzyılda Osmanlı hakimiyetine geçmiş olduğu ve XVI. yüzyıla ait muhasebe defterlerinde "Çatal Bergos" olarak geçtiği bilinmektedir³³¹.

Görüldüğü üzere Kırkkilise'ye bağlı Bergos XVI. yüzyıldan itibaren kaza merkezi durumundayken³³² Ahyolu Kazası'nın bir köyü durumunda olan Bergos 1861-1862'de bir kaza merkezi haline gelebilmiştir³³³.

3.8. Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin Ortak Hareket Etmeye Başlamaları

Dağlı eşkıyası Deli Kadri'nin faaliyetlerinin yer aldığı belgelerin birçoğunda dağlı eşkıyası Kara Feyzi'nin de adı zikredilmektedir. Uzuncaabad-ı Hasköy eşkıyalarından olan ve eskiden bir sekban olduğu bilinen Kara Feyzi'nin³³⁴ Deli Kadri'den daha önce eşkıyalık yapmaya başladığı sanılmaktadır³³⁵. 1796 yılında Osmanlı Hükümeti'nin dağlı eşkıyası ve bunlara destek veren âyânları tespit etmek üzere hazırlattığı bir belgede Kara Feyzi yeni eşkıya olarak değerlendirilmiştir³³⁶. 23 Haziran 1799'da Kara Feyzi'nin, Manav İbrahim, İsaoğlu, Filibeli Mustafa gibi dağlı eşkıyaları ile birlikte Edirne yakınındaki Selimiye panayırından dönen tüccarlara

³²⁹ Bkz. Eyyub Şimşek, "Merkezi Otorite Karşısında Bir Dağlı Eşkıyası: Deli Kadri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*, S.44, 2018, s. 270

³³⁰ BOA.HAT 58-2627-C

³³¹ Ali Osman Uysal, "Lapseki'nin Umurbey Beldesinde Osmanlı Devri Yapıları", *Sanat Tarihi Dergisi*, C.1, S. 21, 2012, s. 129

³³² Machiel Kiel, "Lüleburgaz", s. 815

³³³ Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, *a.g.m.* s. 375

³³⁴ BOA. CZB 28-1365

³³⁵ Tolga U. Esmer, "Economies of Violence, Banditry and Governance in The Ottoman Empire Around 1800", *Past & Present*, No. 224, (AUGUST 2014), pp. 163-199

³³⁶ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s.117

saldırdıkları görülmüştür. Gümülcine âyânı Süleyman Ağa'nın üzerlerine yürümesi sonucunda iki kola ayrılmış olan eşkıyalardan Kara Feyzi, İsaoğlu ve Cenkçioğlu ile birlikte Kırkkilise üzerine yönelmişlerdir. Gümülcine âyânının birlikleri ile eşkıya arasında yapılan savaşta pek çok eşkıya öldürülmüş olmasına rağmen Kara Feyzi kaçmayı başarmıştır.³³⁷ Kara Feyzi ve Manav İbrahim'in 20 Temmuz 1799'da Ruskasrı ve Aydos civarında saldırılar düzenledikleri de bilinmektedir³³⁸. 1800 yılında ise Kara Feyzi'nin Kara Mustafa ve Cenkçioğlu ile birlikte dağlı eşkıyalarını koruduğu bilinen Cengiz Mehmet Girayla buluşmak üzere hareketleri tespit edilmiştir³³⁹. Deli Kadri ile Kara Feyzi'nin yollarının kesişmesi 1803 yılına rastlar. Osmanlı askerleri tarafından kuşatılmış olan Kara Feyzi'nin teslim olmak üzere iken yardımına gelen Deli Kadri sayesinde kaçmayı başarması bu iki eşkıyanın ilerleyen zamanda birlikte hareket etmelerine yol açacaktır.

Yüz elli kadar adamı ile Balkanın öte tarafından yenik bir halde gelmiş olan Kara Feyzi çaresiz kalarak Kızanlık'ta oturtulmasına rıza göstermek üzere iken Bergoslu Deli Kadri ve Gümüştene adlı eşkıya ile beraber yaklaşık yedi sekiz yüz kadar askeriyle Kızanlık kazasına gelerek Kara Feyzi'ye dahil olurlar. Bu sayede yeniden güç kazanan Kara Feyzi anlaşmadan vazgeçerek gelen eşkıyalarla birlikte Çırpan'a kaçır³⁴⁰. Kara Feyzi ve Deli Kadri'nin Çırpan'a hareket etmeleri üzerine Rumeli Valisi Mehmet Paşa yakalanmaları için görevlendirilir. Başta Serez âyânı İsmail Bey olmak üzere Filibe Âyânı Hüseyin Ağa, Samakov Nazırı Mehmed Seyyid Ağa, Üsküp Nazırı Ali Ağa, Menlik âyânı İbrahim Ağa gibi bölge âyân ve nazırlarına Samakov ve Çırpan taraflarına doğru hareket etmiş olan Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin izalesinin bizzat matlub-u padişahi olduğu bildirilmiştir³⁴¹. Buna karşılık Serez âyânı İsmail Bey ve sair âyân adına sunulmuş olan arizada, eşkıyanın takip edilerek sığındıkları yerin muhasara edilmesi halinde teslim olabilecekleri ancak birkaç aydan beri eşkıyanın peşinde olan askerinin yorgun düştüğü belirtilmiştir. Bu nedenle askerinin memleketlerine gönderilmesi için izin talep ederek kış mevsiminde eşkıyanın takibinin

³³⁷ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyamları*, s. 62-63

³³⁸ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyamları*, s. 64

³³⁹ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyamları*, s. 65

³⁴⁰ BOA.HAT 53-2485

³⁴¹ BOA.HAT 218-12000

devam edebilmesi için bin beş yüz kadar askerin seçilerek Çirmen mutasarrıfının emrine verilmesi uygun görülmüştür³⁴². Serez âyânı İsmail Bey'in Dersaadette olan Menlik âyânı Osman Bey'e yazmış olduğu kaimesinde ise eşkıya takibinde olan askerlerin kış mevsiminin gelmesinden dolayı metrislerde duramayarak etraftaki köylere dağıldıklarını halkın eşkıyadan ziyade askerden şikayetçi olduğunu belirtmiştir. Askerin yiyeceğinin bulunmamasının büyük sıkıntı yarattığını ifade ederek bu duruma bir an evvel bir çare bulunmasını talep etmiştir. Böylece eşkıyanın bölgedeki yerel güçlerin bir araya gelerek yok edilmesi işi bahar mevsimine ertelenmiştir³⁴³.

Kara Feyzi'nin Kızanlık'ta sıkıştırılmış olduğu esnada Ali Molla da kendisine yarım saat mesafede bir başka köyde ve bu kez Osmanlı kuvvetlerinin tarafında bulunmaktadır. Kızanlık âyânı Mustafa Ağa'nın bildirdiğine göre eğer Ali Molla o sırada çaresiz bir şekilde kalmış olan Kara Feyzi'nin üzerine yürümüş olsaydı eşkıyanın iki seçeneği olacaktı. Bunlardan biri aman dileyip teslim olmak diğeri ise Balkanın ötesine geçerek başka bir âyân ya da eşkıyanın emrine girmekti³⁴⁴. Eşkıyanın bölgeden ayrılması üzerine Ali Molla da Şhirköyü, Hayrabolu ve Bergos istikametinde Uzunköprü civarındaki bazı köylerde ikamet etmeye başlamıştır. Meriç nehrini geçmeyeceğini belirtmesi üzerine kendisinin tayinatının Uzunköprü'den sağlanacağı bildirilmiştir³⁴⁵. Edirne Bostancıbaşı da yazmış olduğu kaimesinde Ali Molla'nın ikamet ettirilmiş olduğu yerde bulunduğunu fakat eşkıya reisleri Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin Edirne'ye yakın Demir köyünde bulduklarını bildirmiştir³⁴⁶. Aynı tarihte Hayrabolu kadısı yazmış olduğu ilamında bunu doğrulamaktadır. Kara Feyzi ve Deli Kadri başındaki eşkıya topluluğuyla birlikte Havlıobası (Avluobası), Karakarlı, Dambaslar, ve Çene köylerinin arabalarına saldırıp yağmalamışlardır. Geceyi Çene köyünde geçirdikten sonra buradan ayrılan eşkıyanın nereye gidecekleri malum değildir³⁴⁷.

³⁴² BOA.HAT 53-2485

³⁴³ BOA.HAT 52-2456

³⁴⁴ BOA.HAT 52-2456

³⁴⁵ BOA.HAT 57-2618-A

³⁴⁶ BOA. HAT 57-2618-E

³⁴⁷ BOA.HAT 57-2618-B

3.9. Dağlı Eşkiası Deli Kadri'nin Tekirdağ ve Malkara'ya Hareketi

Eşkiasının Tekirdağ'a geeme ihtimaline binaen Padişah III. Selim Sadrazam Osman Paşa'dan konunun üzerine dikkatle eğilmesini istemiştir. Yaz mevsiminin asker toplamakla geçtiğini bu sırada eşkıyaların bildiği gibi hareket ettiklerinden duyduğu rahatsızlığı ifade eden padişah bir an önce askerin hazır edilmesini emretmiştir. Tepedelenli Ali Paşa'nın eşkıya üzerine gitmekle vazifelendirildiği bilgisini de vermiştir. Buna cevaben Sadrazam Osman Paşa Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin Babaeski'ye bağlı Kuleli köyünde olduklarını, kendisinin de Edirne'ye gitmeyerek Bergos'ta ikamet edeceğini ve maiyetine  yüz kadar Nizam- Cedit askeri verilmesinin meclis tarafından müzakere edildiğini ifade etmiştir. Fakat eşkıya kuvvetlerinin iki bin kişi civarında olduğu görülünce talep edilen üç yüz süvarinin eşkıya gücü karşısında yetersiz kalacağından dolayı bu sayının beş yüz süvari ve beş yüz de piyade olması gerektiği dřnlmřtr³⁴⁸. Kuleli köyündeki eşkıya Karahalil köyü havalisinden geçerken Güvençli denilen mahalde bulunan çobanların koyunlarını ve paralarını almışlardır. Bu sırada Hayrabolu kazasına bağlı Havlıobası (Avluobası) köyüne, Büyükkarakarlı ve Kkkarakarlı köylerine, çene köyü ile Tekirdağ'a bağlı Işıklar gibi büyük köylere saldırmışlardır. Amaçlarının Evreşe'ye gitmek olduğu sanılmaktadır. Geçtikleri yerlerdeki binaları ateşe vererek arabaları da yađmalamıřlardır³⁴⁹. Eşkıyaların Babaeski'den hareketle Tekirdağ ve İncik tarafına gelmiş olması Evreşe'ye geçecekleri izlenimini uyandırmışsa da Malkara'ya doğru ilerlemeye başladıkları grlmřtr³⁵⁰. Hayrabolu'dan kalkıp etrafı yakıp yıkarak ilerleyen eşkıyalar çene köyünde hayvanları için yem ektirdikten sonra saat beşe buradan ayrılmışlar ve sabaha Malkara'ya varmışlardır. Malkara ynı Ahmet Ağa Malkara halkı ile birlikte şehre girmek isteyen eşkıyaya karşı yaklaşık beş saat mücadele verdikten sonra başarılı olamayarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Kasabaya girmeyi başaran eşkıya bazı mahalleri de ateşe vermiřtir³⁵¹. Bu esnada Hayrabolu'dan esir almış oldukları şahıslardan bazıları eşkıyanın elinden kurtularak

³⁴⁸ BOA.HAT 57-2618

³⁴⁹ BOA.HAT 57-2618-D

³⁵⁰ BOA.HAT 54-2502

³⁵¹ BOA.HAT 57-2615-A; Bu sırada Abdurrahman Paşa kendi birliklerine orlu'daki Nizam-ı Cedit askerlerini de dahil ederek Malkara'da bulunan dağlı eşkıyasının üzerine hareket etmiştir. Bkz. "Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", s. 263

kaçmayı başarmışlardır³⁵². Eşkîyanın bunu öğrenerek Hayrabolu'ya gelmesinden korkan Hayrabolu mutasarrıfı, Osman Paşa'dan şehri koruyabilmek için asker talebinde bulunmuştur³⁵³. Malkara âyânı Ahmet Haseki'yi esir alan eşkıya kendisinden kırk bin kuruş fidye talep etmiştir. Bu miktarın on beş bin kuruşunu peşin olarak ödeyen Ahmet Haseki kalan yirmi beş bin kuruş için kayınbiraderini rehin olarak verir. Eşkîya Hayrabolu kazasına gönderdiği kağıt ile hem yirmi beş bin kuruş talep etmekte hem de buna ek olarak elli vukiyye kahve, bol miktarda nal ve beş adet at talep eder. İsteklerinin verilmemesi durumunda ise “göndermezlerse kendileri bilir” diyerek tehdit ederler. Bu sırada Osman Paşa Edirne'den Babaeski'ye dört yüz asker celp ederek Hayrabolu üzerinden Malkara'ya gitmeleri ve mümkünse diğer kazalardan da askerlerin bu birliğe dahil olmaları için çabalamıştır. Fakat her kazanın kendi savunması için askere ihtiyaç duymasından dolayı bölgeden asker toplamak mümkün olmamıştır. Eşkîyalar Malkara'dan sonra Şhirköyü'ne (Şarköy) tabi Ballı köyüne yönelmişlerdir³⁵⁴.

Osman Paşa eşkıyanın Evreşe'ye yöneleceğini düşündüğünden buna göre tedbirler almaya başlamıştır. Fakat öncelikle Malkara'da bulunan eşkıyayı buradan çıkarabilmek için Edirne'den asker göndererek bunlara Babaeski ve Hayrabolu'dan da askerinin dahil olmasını istemiştir. Yetişebilirlerse eşkıya Malkara'da iken üzerine varılması eğer eşkıya Malkara'dan ayrılmışsa civarda girmesi muhtemel kazaların korunması vazifesini vermiştir. Eşkîyanın Tekirdağ'a gelme ihtimaline binaen burada bir miktar süvarinin bulundurulmasına karar verilmiştir³⁵⁵.

Osmanlı Devleti'nin başkentine bu kadar yakın bir bölgede bir grup eşkıyanın yağmalar yaparak dolaşması padişahı ziyadesiyle rahatsız etmektedir. Bu durumun sebeplerinden biri ordudaki bozulmalar ve yeni kurulmakta olan Nizam-ı Cedit ordusunun henüz sahaya çıkarılmak için yeterli görülmemesidir. Buna rağmen devletin düzensiz yağmacı çapulcular olan bu eşkıyaları ortadan kaldıramaması şüphesiz bir başarısızlıktır.

³⁵² BOA.HAT 57-2615-B

³⁵³ BOA.HAT 57-2615-C

³⁵⁴ BOA.HAT 54-2502-C

³⁵⁵ BOA.HAT 54-2502; A.DVN.MHMd. 219/52

Eşkîyanın Tekirdağ'a yaklaşmakta olduğunun haber alınması ve sayılarının iki bine yakın olduğunun duyulması üzerine padişah eşkıyanın tenkili için istenen beş yüz askerini yeterli olamayacağından endişe duyarak ve bu konuda devleti mahcup duruma düşürecek bir sonuç istemediğini belirtmiştir. Padişahın bu isteğine binaen Levent çiftliğinden beş yüz nefer süvari ile iki kıta top tedarik edilerek eksik olan hayvanların ikmal olunması kararı alınmıştır. Buna ek olarak Kocaeli mutasarrıfı Abdurrahman Paşa³⁵⁶ ve Kütahya valisi Alaaddin Paşa'dan asker talep edildiği, Edirne âyânları tarafından da asker gönderileceği bildirilmiştir. Edirne âyânının gönderdiği askerinin Rumeli askeri olması ve dağlı eşkıyasını daha iyi bildikleri mülahazasıyla hem bu askerleri hem de Edirne bostancı ocağındaki Nizam-ı Cedit askerinin Edirne'de kalarak burayı muhafazası kararlaştırılmıştır. Halkının çoğunlukla çiftçi ve tüccar olmasından dolayı eşkıyaya karşı koyamayacakları düşünüldüğünden Tekirdağ'ı eşkıya saldırısından korumak için bu önlemler alınmıştır³⁵⁷. Bir yandan da bölgede dolaşmakta olan eşkıyaya aman verilmemesi, kendilerine yem, yiyecek, barut ve kurşun tedarik edilmemesi tembih edilmiştir³⁵⁸.

3.10. Deli Kadri'nin Ballı Köyüne Sığınması ve Nizam-ı Cedit tarafından Kuşatılması

Malkara'dan ayrılan eşkıyanın Ballı köyüne gittiğinin öğrenilmesi üzerine Levent Çiftliği ve Üsküdar ocaklarından asker tertip edilerek Anadolu valisi, mutasarrıfları ve kethüdaları ile kazalar âyânlarının maiyetlerinde bulunan askerleri ile Selanik mutasarrıfının emrine girmeleri istenmiştir³⁵⁹. Ballı köyüne gitmek üzere hazırlanan ordunun başına Osman Paşa tayin edilmiştir. Kızanlık ve Hasköy âyânları ve Serezli İsmail Bey tarafından beşer yüz asker, Çirmen mutasarrıfı Ahmet Paşa tarafından da iki yüz elli asker Edirne'de bulunan Osman Paşa'nın emrine gönderilmiştir. Tirsiniklizade tarafından gönderilen askerinin ve Edirne'nin ötesinden gelen askerinin bu orduya karıştırılmamasını padişah bizzat emretmiştir. Çünkü bu askerlerin eşkıyaya yardım etmelerinden endişelenmektedir. Edirne üzerinden yola

³⁵⁶ A.DVN.MHMD.219/54

³⁵⁷ BOA.HAT 57-2615

³⁵⁸ BOA.AE.SSLM III 171-10166

³⁵⁹ BOA.A.E.SSLM. III 372-21224; BOA.AE.SSLM III 199-11941

çıkan Selanik valisi Osman Paşa kuvvetlerinin hareketleri esnasında hafif bir kar yağışı başlamıştır. Ballı köyüne vardıklarında zeminin aşırı derecede çamur olması hem piyade askerinin hem de süvari askerinin hareketini engellemiştir. Üstelik beraberlerinde getirdikleri topların zarar görmesine neden olacağı düşünülmektedir³⁶⁰. Osman Paşa'nın komutanlar ile yapmış olduğu meşveretin sonucunda muharebeden dönülmesi yönünde bir karar çıkmıştır. Eşkıyanın bulunduğu mahallin çok yakınına varılmış olmasına rağmen hem zorlu hava koşulları³⁶¹ hem de piyadelerin zarar görebileceği endişesi böyle bir karar alınmasına sebep olmuştur³⁶².

Osman Paşa askeriyle Yörük köyüne sığındığı sırada oğulları eşkıya tarafından alıkonulmuş olan Halil adlı biri oğullarını kurtarmak için eşkıya içine girdiğini anlatarak Deli Kadri'nin ölmüş olduğu haberini verir. Deli Kadri'nin sol kolundan yaralanmış olduğu ve kurşunun çıkarılmadığı için yarasının kötüleştiği dahası on beş gün önce de merdivenden düşerek kolunu kırdığı bilinmektedir. Fakat ölüm haberi asılsızdır. Aynı şahıs eşkıyanın bulunduğu Ballı köyünün yakınındaki Aksakal köyünde de eşkıya bulunduğunu bildirmiştir. Hava koşullarının müsait hale gelmesi ile ordu Ballı köyüne dönerek eşkıyayı kuşatmıştır³⁶³. Kuşatma sırasında eşkıya binalara saklanmış olduğu için topların kullanılması gerekli olmuş fakat topların binalara verdiği zararın büyüklüğü görülünce tüfek atışı yapılmaya başlanmıştır. Etraftaki köylerin her birinden gönderilen yardımcı kuvvetler sayesinde kuşatma sağlanmıştır³⁶⁴. Nihayet Ballı köyünde Osman Paşa kuvvetleri ile eşkıya arasında gerçekleşen savaşta eşkıyalar çok fazla zayıt vererek kaçmışlardır³⁶⁵. Ballı köyü ve Aksakal köyündeki bu eşkıyaların Şehirköy (Şarköy) kazasına geçtikleri öğrenilmiştir³⁶⁶. Ballı köyünde yapılmış olan bu savaşın bir hususiyeti bulunmaktadır. Bundan önceki savaşlarda eşkıya üzerine gönderilenler daha çok talim görmemiş başıbozuk asker grubu olan sekbanlardır. Bu askerler eşkıya ile savaşmaktan çok bölge halkına zarar vermektedirler. Ballı köyündeki bu savaşta ilk kez Nizam-ı Cedit

³⁶⁰ BOA. HAT 72-3023

³⁶¹ A.DVN.MHMd.219/53

³⁶² BOA.HAT 72-3023-A

³⁶³ BOA.HAT 72-3023

³⁶⁴ BOA.HAT 55-2535

³⁶⁵ BOA.HAT 56-2576

³⁶⁶ BOA.HAT 72-3026-A

askerlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum Nizam-ı Cedit'in hem askeri alanda eşkıyayı perişan etmiş olması hem de halka zulmetmemiş olmaları bakımından başarılarını ispat etmeleri anlamına gelmektedir.

Bu sırada eşkıya üzerine gönderilmiş olan Tirsiniklizade İsmail Ağa da tayinat talebinde bulunmuştur. Kendisine Edirne'ye gitmesi söylenerek Edirne âyânının emrine girmesi istenmiştir. Tayinatlarının da Edirne'den verileceği bildirilmiştir³⁶⁷.

Büyük zayıat vererek kaçan eşkıyalar Osman Paşanın askerleri tarafından takibe alınmıştır. Bu sırada eşkıyanın içinde bulunan Rusya tüccarlarından Anton'un verdiği bilgiye göre eşkıya sergerdelerinden Kara Bayram ve Pazvantoğlu'nun çukadarı Süleyman da Deli Kadri'nin yanında bulunmaktadır. Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin adamları arasında çok sayıda yaralının bulunması ve yiyecek sıkıntısı çekmekte oldukları için bu halde hareket etmeleri çok zordur³⁶⁸. Kaçmakta olan eşkıyaya yiyecek ve yem verilmemesi, yardımda bulunulmaması ve görüldükleri yerde öldürülmeleri için emirnameler çıkarılmıştır³⁶⁹. Bergos kazasına doğru yönelmiş oldukları görülen eşkıya Bergos'a tabi Ahmetbeyli köyüne gelerek burada birkaç gün dinlenir³⁷⁰. Yaralı eşkıyalar yakılarak ortadan kaldırılıp eşkıya grubunun daha hızlı hareket etmesi sağlanır. Yola devam eden eşkıyalar Havass-ı Mahmut Paşa kazasına bağlı Badra köyüne gelirler. Burada da bir gece konakladıktan sonra Tunca nehrini geçerek Edirne'ye bağlı Kozluca ve Kavaklı köylerine ulaşırlar³⁷¹.

Osman Paşa da askeri ile eşkıyanın peşinden Kavaklı köyüne gelir. Perişan bir halde olan eşkıyanın sayıları dört yüze kadar düşmüş, yiyeceği ve barutu tükenmiştir. Bölgedeki köylerden kendilerine kılavuz almaları Balkanın öte tarafına geçmeleri ihtimalini düşündüğü için bu konuda devlet önlem alma gereği duymuştur. Bölgedeki kaza ve köylere haber gönderilerek tüm yolların kapatılması talimatı verilmiştir. Tirsiniklizade Balkan yollarını kapattırılmış olduğu için eşkıyanın öte tarafa geçemeyeceğini eğer geçerlerse ya Tokatçıklı tarafına ya da Vidin tarafına

³⁶⁷ BOA.HAT 218-12016

³⁶⁸ BOA.HAT 55-2535

³⁶⁹ BOA.C.ZB76-3778-1, BOA.C.ZB 76-3778-2, BOA.C.ZB 23-1105, BOA.AE.SSLM III 372-21225, BOA.C.ZB 42-2066

³⁷⁰ BOA.C.ZB 9-446

³⁷¹ BOA.HAT 56-2576, BOA.HAT 62865

gidebileceklerini belirtmiştir³⁷². Bir süredir ordusu ile birlikte Bergos'ta ikamet eden Osman Paşa Kavaklı köyüne gelerek eşkıyayı muhasara etmiştir. Askeri için zahireye ve destek birliklere ihtiyaç duymaktadır³⁷³. Eşkîyanın amacının Berkofça'ya gitmek olduğu zannedilmektedir³⁷⁴. Fakat eşkıya yönünü Eskizağra'ya çevirmiştir. Eşkîyaya destek verdiği bilinen Eskizağra'nın eski âyânlarından olan Elhac Emin Ağa'nın Ahi köyündeki konağına baskın düzenlenerek sekbanların karşı koymalarına rağmen eşkıya mağlup olarak geri çekilmek zorunda kalmıştır³⁷⁵. Gittikleri her yeri yakıp yıkarak zarar veren eşkıyalar sürekli yer değiştirmektedir. Zağra-yı Atik, Filibe ve Tatarpazarı civarında dolaşmaya başlayan eşkıya Sofya'ya kadar ilerlemiştir. Eşkîyanın durdurulamamasından rahatsızlık duyan padişah hem Rumeli valisini hem de âyânları uyararak konuya ciddiyetle hakim olmalarını emretmiştir³⁷⁶. Mirmirandan İbrahim Paşa tarafından eşkıya tenkiline memur kılınan Süleyman Paşa'ya gönderilen hükümde Mora ve Arnavut Paşaları ile Bosna valisine durumu takip etmeleri için haber verilmesi istenmiştir³⁷⁷.

Filibe'ye doğru ilerlemekte olan eşkıyayı Osman Paşa takip etmekte olup Zağra-yı Atik kazasının âyânı sürekli yer değiştirmekle meşhur olan eşkıya için civar kazaların âyânlarına şehirlerini savunmaları için uyarıda bulunmuştur. Canbaz ve Ahi köylerine saldıran eşkıya hezimete uğratılmıştır. İzladı kazasına sığınan eşkıya³⁷⁸ buradan Filibe civarına geçmiştir. Bu sırada bölge halkından eşkıya ile mücadele konusunda yardım istenmişse de Tokatçıklı Süleyman Ağa'nın bölgede tasallutu söz konusu olduğundan halk buna razı gelmemiştir³⁷⁹. Eşkîyanın bir sonraki durağı Tırnova kazası olmuştur. Ortalığı boş bulan Deli Kadri ve Kara Feyzi diledikleri kaza ve köylere saldırmaktadır³⁸⁰. Eşkîyayı takip etmekle görevlendirilmiş olan Tirsiniklizade de askeri ile birlikte Tırnova'ya gelmiştir. Eşkîyanın Tırnova'dan çıkarılması için on beş günden beri mücadele edilmektedir. Bölgenin yakınındaki

³⁷² BOA.HAT 56-2568

³⁷³ BOA.C.DH 109-5444

³⁷⁴ BOA.A.E.SSLM III 30-1738

³⁷⁵ BOA.HAT 81-3368-A

³⁷⁶ BOA.HAT 77-3177

³⁷⁷ BOA.C.DH 52-2583

³⁷⁸ BOA.C.ZB 28-1365-1

³⁷⁹ BOA. C.ZB 28-1365-2; BOA.C.ZB 28-1365-3

³⁸⁰ BOA.HAT 53-2471

Kızanlık ve Lofça'dan yardım istenmiş ancak umulan yardım gelmemiştir. Bunun üzerine eşkıya önce Berkofça'ya ve buradan da Sofya'ya geçmiştir³⁸¹.

Bu esnada Deli Kadri'nin ve Ali Molla'nın affı gündeme gelmiştir. Deli Kadri'nin eşkıyalığı bırakması durumunda affedilerek iskân edilebileceği belirtilmiştir. Ali Molla ise kendisi bizzat affını talep etmiştir. Fakat emrinde olan Arnavut askerlerinin durumu hükümeti endişelendirmektedir. Bu askerleri dağıtması koşulu ile kendisinin affedileceği bildirilmiştir³⁸². Deli Kadri affı konusunda samimi ve sadık davranmayacaktır. Bundan sonraki faaliyet alanı İstanbul'a çok yakın olan Silivri, Çorlu ve Tekirdağ havalisi olacaktır.

Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin Osmanlı Devleti'nin uluslararası alanda ilişkilerini etkileyecek bir olaya sebep oldukları da bilinmektedir. Rusçuk'tan Edirne'ye gitmekte olan bir ticaret kfilesini Rumbegli köyünde durduran Deli Kadri ve Kara Feyzi kfilede bulunan Rusya reayasından Sava Dimitriyo, Todori Hristo, Yorgi Mihayloviç adlı üç tüccarın taşıdığı üç bin Macar altınına gasp etmiştir. Kfilede bulunan ve Rusyalı bir tüccar olan Anton'a ait bin yedi yüz altına el koymalarının yanı sıra kendisini de alıkoymuşlardır. Anton, David, Maksim, Haçko, Petrus ve Areti isimindeki altı tüccarı esir alan Deli Kadri ve Kara Feyzi tüccarların serbest bırakılmaları için onar kese akçe talep etmişlerdir. Bu konuda Avusturya elçisi Osmanlı Devleti'ne başvurarak konunun çözümünü istemiştir. Konuyla ilgilenmek üzere Osman Paşa görevlendirilmiştir³⁸³.

3.11. Deli Kadri'nin İstanbul'a Yakın Bölgelerdeki Faaliyetleri

EşkİYalar Sofya'ya geldikten sonra Deli Kadri yağmacılığa devam ederek Filibe taraflarına geçmiş Kara Feyzi'nin ise Çırpan ve Zağra taraflarında ikameti söz konusu olmuştur³⁸⁴. Kara Feyzi'nin Sofya müteselliminin maiyetinde Sofya'da ikametine müsaade edilmiştir. Ancak Sofya havalisinin kendilerinin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda yetersiz olduğunu belirten Kara Feyzi Filibe'ye geçmek için izin istemiştir. Sofya mütesellimi daha önce bu konuda kendisine yapılmış olan ihtarı

³⁸¹ BOA.HAT 51-2385

³⁸² BOA.HAT 63-2772

³⁸³ BOA.HAT 216-11836-A; BOA.HAT 216-11836-B; BOA.HAT 216-11836

³⁸⁴ BOA.HAT 49-2348

dikkate almayarak tedbirsizce hareket etmiş ve mantıksız bir karar vererek bu isteği kabul etmiştir³⁸⁵.

Eşkîyalar kendilerine sunulan af tekliflerini genellikle kış mevsimini rahat geçirmek ve hayvanlarının bakımını bölge halkına yaptırmak için kabul etmektedirler. Aynı zamanda bir süreliğine kendilerini güvenceye almaktadırlar. Ellerine geçen ilk fırsatta tekrar isyan etmektedirler. Kara Feyzi de sözünde durmayarak eşkıyalığa geri dönecektir. Eşkîyanın Rumeli'ye verdiği zararın büyüklüğü herkesin malumu olduğundan bunun önüne geçilebilmesi için bazı tedbirlere ihtiyaç vardır. İlk olarak ihtiyaç duyulan güçlü ve itaatkar bir ordudur. Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin yaptıkları göz önüne alındığında bunun ne kadar gerekli olduğu anlaşılacaktır.

Yeniçeri askerine duyulan güven sarsılmış olduğundan yapılan meşverette Karaosmanzadeler, Nasuhzadeler, Teke mütesellimi, Karahisar'da bulunan Mollaoğlu ve Çarparzadeler'in gönderecekleri kuvvetlerin toplam iki üç bin piyade ve süvari askeri bulması hesaplanmaktadır³⁸⁶.

Bu esnada Deli Kadri Meriç nehrini geçerek yeniden Edirne ve civarına gelir. Cısr-i Ergene kazasına bağlı köyleri yağmalayan bu eşkıyaları durdurmak için bazı tedbirler alınması gerekmektedir³⁸⁷. Eşkîyanın Çorlu civarına geçmesi üzerine Çirmen mutassarıfı Mehmet Paşa Karıştıran'a ve Edirne Bostancıbaşı da Çorlu'ya gelmiştir. Bu sırada Deli Kadri'nin Çorlu'ya üç saat mesafede bir köyde bulunduğu buradan Tekirdağ'a geçtiği ve Tekirdağ yakınındaki iki köye uğradığı bilinmektedir³⁸⁸. Bir türlü durmak bilmeyen eşkıyanın bir sonraki durağı Silivri olmuştur. Ereğli'yi yağmalayarak Çanta, Fener ve Kurfalı köylerinde hırsızlıklar yapan eşkıyalar nihayet Silivri'ye vararak Çanta köyü ile Balabanlı çiftliğine yerleşirler. Bu arada Çorlu kazasından otuz kese akçe talep ederler. Eşkîyaların günde yedi sekiz köyü basıp yağmaladıkları görülmektedir³⁸⁹. Çirmen mutasarrıfı Mehmet Paşa'nın ordusu ile üzerlerine geldiğini öğrenen eşkıyalar buldukları çiftliği yakarak Bergos'a yakın Sarılar köyüne geçerler. Sayılarının dört yüz ya da beş yüz kişi civarında olduğu

³⁸⁵ BOA.HAT 49-2348-A

³⁸⁶ BOA.HAT 46-2264

³⁸⁷ BOA.HAT 49-2347

³⁸⁸ BOA.HAT 52-2441

³⁸⁹ BOA.HAT 69-2923

tahmin edilen eşkıyaların yalnızca Bergos, Saray, Çorlu değil Büyükçekmece'ye de gidecekleri düşünülmektedir. Nizam-ı Cedit askeri ile karşılaşmaktan endişelenen eşkıyalar belki de bu sebeple sürekli yer değiştirmektedirler. Ordunun kendilerine yaklaşmakta olduğunu öğrendiklerinde buldukları yeri terk etmeyi taktik edinmişlerdir³⁹⁰.

Çirmen mutasarrıfı ve Edirne bostancibaşısı Bergos'u kuşatmış ve eşkıya ile mücadele etmişse de başarılı olamamışlar ve eşkıya Çorlu'ya kaçmıştır. Çorlu'ya geçmiş olan eşkıya köylerden bazı kimseleri zorla kasabaya getirirken Kırım hanedanından olan Baht Giray Hanzadelerin kafilesi ile karşılaşmış ve mallarını gasp ederek Giray'ın büyük oğlu Karim Giray'ı öldürmüşlerdir. Daha sonra Çorlu'dan çıkarak Ereğli kasabasına geçmişler Ereğli hakimini esir alarak Silivri'ye ilerlemişlerdir. Ereğli'den Balabanlı çiftliğine ve oradan Silivri'ye bağlı Kılıçlı ve Sekban çiftliklerine ve tekrar Silivri'ye geçen eşkıyalar yeniden Çorlu'ya dönmüşlerdir. Bu sırada Deli Kadri'nin yanında Zikir Arap, Pehlivan ve Hasan Bayraktar adlı eşkıya bölükbaşları da bulunmaktadır. Zaten Zikir Arap ve Hasan Bayraktar yaklaşık yüz-yüz elli kişilik bir eşkıya grubuyla daha önce Ereğli civarında Deli Kadri namına çapulculuk yapmışlardır. Eşkıyalar halka korku vermek için arkadan çok kalabalık bir eşkıya grubunun gelmekte olduğu dedikodusunu yaymışlardır. Sayıları altı-yedi yüz civarında olan eşkıyalar Silivri civarındaki Çanta, Fener, Kurfalı, Yeminhisarı köylerine ve birçok çiftliğe de zarar vermişlerdir. Çorlu'ya dört saat mesafede bulunan Karasekit çiftliğinde ve civardaki köylerde yerleşen eşkıyalar buralarda da boş durmamış yağmaya devam etmişlerdir. Eşkıyalar tarafından kaçırılmış olan adamların kurtarılması için seçilmiş bazı kimseler çoban kılığına girerek eşkıyanın arasına karışmışsa da bir netice alınamamıştır. Eşkıya bir süre sonra Tekirdağ-Çorlu yolunu kapatarak geçişleri engellemiştir³⁹¹. Bunun üzerine Tekirdağ'a topçu, obüs ve cephane gönderilmesi emredilmiştir.

Takibe alınmış olan Deli Kadri ve adamları Serserli köyünde kuşatılırlar. Köyün bir tarafının dere olması kuşatmayı daraltmış ve kolaylaştırmıştır. Köyün sağ tarafını süvari başbuğu olan Osman Bey sol tarafını da Çirmen mutasarrıfı İvranyalı

³⁹⁰ BOA.HAT 57-2616

³⁹¹ BOA.HAT 56-2567; BOA.HAT 57-2616-A; BOA.HAT 57-2616; BOA.HAT 70-2960

Mehmet Paşa'nın kuvvetleri tutmuştur. Edirne bostancıbaşısı da derenin iki tarafını kontrolüne almıştır. Yaklaşık yüz elli kişilik bir eşkıya grubu Osman Paşa'nın askerlerinin bulunduğu taraftan kaçmaya çalışmış ancak başarılı olamayarak köye geri dönmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu sırada Osman Paşa'nın askerlerinden iki tanesi gelen kurşunların isabet etmesiyle yaralanmıştır. Kurşunlar incelendiğinde dökme gümüşten yapıldıkları görülmüş ve eşkıyanın cephanesinin tükendiği anlaşılmıştır. Kuşatma sırasında eşkıyaya hiçbir yardım gelmemiş olması ve kuşatmanın sağlamlığı eşkıyayı zor durumda bırakmıştır. Eşküyalar tarafından kaçırılmış olup ellerinden kaçmayı başaran bir adam Osman Paşa'nın huzuruna getirildiğinde; eşkıyaların sayısının dört-beş yüz kadar olduğunu ve Deli Kadri ile Zikir Arap'ın tartışarak içinde buldukları durum için birbirlerini suçladıklarını anlatmıştır³⁹². Eşküyanın teslim olmaktan başka çaresi kalmamış gibi görünse de Osmanlı komutanları arasındaki koordinasyon eksikliği nedeniyle kaçmayı başarmışlardır. Çorlu civarındaki Güvençli köyüne geçen eşkıya buradan Çevrimkaya köyüne ulaşmıştır. Yeniden hareketle Karaevli köyüne geçen Deli Kadri ve adamları bir gece burada konaklamışlar ve Tekirdağ'ın bağ bahçe alanlarında dolaşarak Kayı köyüne geçmişler ardından İncik kasabasına varmışlardır.

Bu esnada sayılarının toplam bin kadar olduğu ancak savaşabilecek olanların en fazla dört beş yüz kişi olabileceği ve Deli Kadri'nin yanında Gümüşçene ile Zikir Arap'ın da bulunduğu bilinmektedir. Eşküyanın peşinden gitmekte olan ocak kethüdası Süleyman Ağa ve Çirmen mutasarrıfı Mehmet Paşa da eşkıyanın konakladığı köylere yakın olan köylerde konaklayarak eşkıyayı etkisiz hale getirebilecekleri uygun bir fırsat kollamaktaydılar. Deli Kadri ve adamları Malkara ve Keşan'a kadar ilerlemişlerdir³⁹³. Malkara âyânı Haseki Kara Ahmet Ağa ve Keşan âyânı Alişah Efendi eşkıyanın gelmekte olduğunu haber alınca askerleriyle birlikte Malkara'ya yakın bir çiftliğe gelerek beklemeye başlarlar³⁹⁴. Fakat Deli Kadri Şarköy'e doğru yönelir. İstirne köyüne geldiğinde köy halkının kendisine karşı koymasına rağmen burada bir gece konaklayan Deli Kadri ve adamları beklemedikleri bir şekilde Osmanlı askeri tarafından baskına uğratılırlar. Süvari birlikleri saldırdığı sırada eşkıyalar,

³⁹² BOA.HAT 49-2324; BOA.HAT 57-2616-B

³⁹³ BOA.HAT 53-2478; BOA.HAT 57-2590

³⁹⁴ BOA.HAT 57-2590

piyadelerin kuşatma yaptığı yerin doğusundan kaçmayı başarırlar. Köy halkından bir kısmını ve birkaç papazı da beraberinde götüren Deli Kadri'nin sıradaki durağı Hayrabolu ve çevresidir. Şarköy âyânı tarafından yakalanmış olan ve yaklaşık altı yedi aydan beri Deli Kadri'nin yanında bulunan aslen İvranya sekbanlarından olan Edhem adındaki eşkıyanın verdiği bilgiye göre Deli Kadri'nin asıl amacı, Bergos kasabasına giderek burada yerleşmektir. Fakat o anda sahip olduğu imkanlarla bunu yapmasının mümkün olmadığını bildiğinden yalnızca o civarda dolaşmakla yetinmektedir. Arkadaşı ve yoldaşı Kara Feyzi pek çok defa kendisine bir yerde yerleşmeyi kabul etmesi için tavsiyede bulunmuşsa da Deli Kadri inat ederek Bergos'u istila fikrinde ısrar etmiştir. İhtiyaçları olan barut ve kurşunu bastıkları köylerden elde eden Deli Kadri asker ihtiyacını da baskın düzenlediği köylerden ve Kırcaali dağlarından karşılamaktadır. Hatta Pazvantoğlu tarafından Berkofça âyânı Yusuf Ağa vasıtasıyla kendisine cephane gönderilmektedir.³⁹⁵

Çirmen sancağı mutasarrıfı İvranyalı Mehmet Ağa eşkıyaların Keşan kazası civarına gelmekte olduklarını duyduğunda bölgedeki kaza ve köyleri korumak ve eşkıyanın geçmesini engellemek üzere Malkara'ya gelir ancak Deli Kadri'nin Hayrabolu'ya bağlı Sırinsıllı köyünde olduğunu haber alır³⁹⁶. Hayrabolu, Malkara, Keşan, Evreşe ve Rusçuk kazalarına eşkıyanın Sırinsıllı'da olduğu ve bölgeye yardım gerektiği bildirilir. Bu esnada asakir-i şahane başbuğu silahşor Süleyman Ağa köyün etrafını kuşatarak eşkıyanın kaçmasını engellemektedir³⁹⁷.

Anlaşıldığı kadarıyla bundan sonraki aşamada Deli Kadri'nin Hayrabolu ve Pınarhisarı'nda oturması konusu görüşülmüştür. Fakat bölge halkı eşkıyaların buraya nakledilmesinden memnun değildir. Halkın bu konudaki isteksizliği ve karşı duruşu yeni bir çatışma başlatabileceğinden Silistre valisi Yusuf Paşa'ya bu konuda uyanık olması bildirilmiş, Üsküdar kışlasında olan süvarinin talim amacıyla Levent çiftliğine getirilmesi uygun görülmüştür. Serezli İsmail Bey'e de haber gönderilerek eşkıyaların birkaç aylık ulufelerini vermesi ve bir yolunu bularak bölgeden uzaklaştırması

³⁹⁵ BOA.HAT 84-3436; BOA. HAT 56-2565

³⁹⁶ BOA.AE.SSLM III 76-4562

³⁹⁷ BOA.AE.SSLM III 75-4558; BOA.A.E.SSLM III 75-4559; BOA.A.E.SSLM III 75-4560; BOA.A.E.SSLM III 76-4561

istenmiştir³⁹⁸. Nihayet kendisine Bergos'ta oturma izni verilmiş olan Kadri'nin yüz kadar askeri ve bölükbaşları bulunmaktadır. Bunların Pınarhisar ve Hayrabolu kazalarında iskan edilmelerinin uygun olacağı söylenmiştir. Ancak Hayrabolu halkı bunu kabul etmemiştir. Hayrabolu âyânı Hacı İbiş Ağa'nın halka hitaben nasihatle bulunarak kazalarına gelmiş olan bu eşkıyaların geçici bir süre için burada bulduklarını bir süre sonra başka bir yere nakledileceklerini söylemesi istenir. Yalnız Hacı İbiş Ağa hakkında eşkıyaya yardım ettiği söylentilerinin dolaşıyor olması dolayısıyla sözlerinin halkın üzerinde ne kadar etkili olacağı meçhuldür³⁹⁹.

Edirne âyânı Mehmet Ağa'nın bildirdiğine göre Kara Feyzi bu sırada Sofya'dan ayrılarak Zağra ve Çırpan üzerinden Edirne'ye geçmiştir. Edirne civarındaki köylerde gezmekte olan Kara Feyzi'yi durdurmak için Edirne Bostancıbaşı Hasan Ağa harekete geçmiştir⁴⁰⁰. Deli Kadri de sözünde durmayarak eşkıyalığa yeniden başlamıştır. Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve çevresine saldıran Kadri ve adamları Küçükçekmece'ye kadar ilerlemişlerdir. Eşkîyanın Bigados (Selimpaşa) yakınlarına gelmiş olduğu duyulduğunda buna çok sinirlenen padişah “*şu hunzırların nerde olup nereye isal-i hasar eyledikleri şimdi arz oluna! Niçin haber alınmaz? Bigados şurada*” diyerek gereğinin yapılması emrini vermiştir. Bunun için Üsküdar ocağındaki beş yüz süvari ve süvari topçularından beş yüzden fazla asker yola çıkarılmıştır. Levent çiftliği ve Üsküdar ocağından çok sayıda asker, top ve cephane hazırlanmıştır. Diğer yandan Çirmen mutasarrıfı İvranyalı Mehmet Paşa, Edirne bostancıbaşı ve Edirne âyânı bu meselenin takibi ile görevlendirilmişlerdir⁴⁰¹.

1805 yılının Temmuz ayında eşkıyaların Kırklareli'nin Kavaklı köyü civarında oldukları ve buradan Alpullu, Yörükler ve Karayahşi köylerine geçtikleri görülmüştür⁴⁰². Buradan Uzunköprü'ye geçen Deli Kadri ve adamları yakıp yıkmaya ve yağmalamaya devam ederek Hayrabolu'nun Tatarlı köyüne varırlar⁴⁰³. Sonrasında iki kola ayrılarak devam eden eşkıyaların birinci kolu Babaeski tarafına diğeri ise

³⁹⁸ BOA.HAT 56-2563

³⁹⁹ BOA.HAT 57-2606

⁴⁰⁰ BOA.78-3244

⁴⁰¹ BOA.C.ZB 87-4345; BOA.HAT 55-2552; BOA.A.E.SSLM III 160-9603

⁴⁰² BOA.HAT 80-3341

⁴⁰³ BOA.A.E.SSLM III129-7876; BOA.A.E.SSLM III 130-7887; BOA.A.E.SSLM III 130-7900

Uzunköprü'ye gelirler⁴⁰⁴. Uzunköprü'den Hayrabolu'ya bağlı Tatarlı köyüne geçen Deli Kadri buradan da Tekirdağ'ın Güvençli köyüne ve yakınlarındaki Yağcılı (Yağcı) köyüne gelir. Eşkriyanın dolaşmakta olduğu mevki Tekirdağ'ın çok yakınındadır. Bu nedenle Edirne bostancıbaşısı Saray, Vize ve Havass-ı Mahmutpaşa kazalarının âyân ve serdarlarına haber göndererek yardım talebinde bulunmuştur⁴⁰⁵. Edirne ve civar kazalarının eşkıya peşinde dolaşırken yedi-sekiz yüz kadar piyade ve süvari askerinin kaldığı, askerinin yetersizliğinden dolayı Edirne'den şahî topun getirilmesinin gerekli olabileceği düşünülür. Nefir-i âm askerleri ile eşkıya üzerine hücum edilirken bir yandan da top atışına başlanır. Fakat üç yüz elli kişilik başka bir eşkıya grubunun Deli Kadri ve adamlarına yardıma gelmesi üzerine Osmanlı askeri başarılı olamayarak geri çekilmek zorunda kalır⁴⁰⁶.

Eşkriyaların dolaşmakta oldukları bölgelerde büyük bir korku hakimdir. Tüm kazalar ve köyler savunma amaçlı tedbirler almaktadırlar. Gelibolu ve civarında da kendilerine herhangi bir emir gelmemesine rağmen şehrin muhafazası için birtakım önlemler alınmıştır. Eşkriyaların daha önce Bolayır'a gelmiş oldukları bilindiğinden burada bulunan Rumeli fatihi Gazi Süleyman Paşa'nın türbesinin korunması için üç yüz asker vazifelendirilmiştir. Yine Gelibolu'da bulunan baruthane ve peksimethanenin korunması için tedbirler alınmıştır⁴⁰⁷. Böyle davranmalarının bir sebebi de Keşan kazasının eşkıyaya kayda değer miktarda para vermemesinden kaynaklanan bir düşmanlıktır. Eşkriyalar bu sebeple Keşan çevresinde bulunan pek çok köyü yakıp yıkmışlardır. Eşkriyaların kaçırmış olduğu Keşan ahalisinden kimselerin haber verdiğine göre eşkıyalar bu duruma çok kızgındırlar ve yeniden saldırmak için fırsat kollamaktadırlar. Ancak Keşan'da bu saldırıya karşı koyabilecek askerinin bulunmaması, yakınlarındaki İnöz (Enez) kazasının iki köyünün yakılmış olması ve kaza halkının da çoğunun kale topçusu ve gemici taifesi olmasından dolayı eşkıyaların bölgeye gelmesi durumunda Gelibolu'nun savunması için sıkı tedbirler alınmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü daha önce de bahsedilmiş olduğu gibi Gelibolu'da

⁴⁰⁴ BOA.A.E.SSLM III 130-7888; BOA.A.E.SSLM III 130-7889; BOA.A.E.SSLM III 130-7890

⁴⁰⁵ BOA.C.DH 6-264

⁴⁰⁶ BOA.HAT 79-3268; BOA.HAT 78-3257

⁴⁰⁷ BOA.C.DH 27-1332-1; BOA.C.DH 27-1331-2

baruthane ve peksimethane bulunmaktadır⁴⁰⁸. Eşkîyaların yiyecek ve cephane ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla muhtemel bir saldırısında bölge halkının savunmaya hazırlıklı olması gerekmektedir.

3.12. Deli Kadri'nin İskânı Meselesi ve Kendisine Bergos Âyânlığının Verilmesi

Geçtiği her yeri yakıp yıkan eşkıyaların engellenememesi ve devletin bu konuda çaresiz kalması yüzünden çözüm olarak eşkıyaların iskan ettirilmesi düşünülmektedir. Bu nedenle bir türlü durdurulamayan ve acımasızca her yere ve her şeye zarar veren Deli Kadri'nin iskanı gündeme gelmiştir. Bir yerde ikametlerinin sağlandığı takdirde eşkıyalık yapmalarının önüne geçilebileceği düşünüldüğünden Deli Kadri'nin Bergos'ta ikameti düşünülmüştür. Deli Kadri'nin kafadarı olan Piriştineli Arnavut Salih'e ve mollasına Deli Kadri ve adamlarının Bergos ve çevresine oturtuldukları takdirde halka bir zarar vermeyeceklerini taahhüt etmeleri konusunda bir emirname gönderilmiştir. Bunu kabul eden eşkıyalar kendi adamlarının iki binden fazla olduğunu ve kendilerine verilecek tayinatların Babaeski, Hayrabolu, Tekirdağ, Çorlu, Kırklareli, Pınarhisar, Vize, Saray ve Bergos'tan temin edilerek her gün için iki bin beş yüz vukiyye un ile üç bin vukiyye yem verilmesini talep ederler. Eşkîyaların civardaki köylere yerleştirileceği ancak halkın kendilerinden memnun oldukları görüldükten sonra yerleşmelerinin kalıcı olacağı bildirilir. Bu konuda taraflar arasında mutabakat sağlanmıştır⁴⁰⁹. Ancak padişah durumun hassasiyetini bildiğinden Kadri'nin hareketlerinin ve bölge halkının durumunun gizlice takip edilmesini emretmiştir. Kadri yanındaki adamları dağıtmayı kabul etmiş halka da konuyla ilgili emirname okunarak bilgilendirilmiştir⁴¹⁰.

Edirne bostancıbaşısının emriyle civar kazalardan Kadri için toplanmakta olan zahireyi bazı kazalar vermiş bazıları vermemiş olduklarından gerekli olan miktar Bergos kazasından temin edilmiş bu yüzden Bergos zahire kıtlığı çekmeye başlamıştır. Bu durumu arz eden Kadri yardım talebinde bulunmuştur⁴¹¹. İşlerin yoluna girmeye

⁴⁰⁸ BOA.C.ZB 30-1464

⁴⁰⁹ BOA.HAT 72-3009; BOA.HAT 58-2627-C

⁴¹⁰ BOA.HAT 73-3038; BOA.C.ZB 11-530-1

⁴¹¹ BOA.A.E.SSLM III 401-23110

başladığı düşünüldüğü sırada Kadri'nin bölükbaşlarından birinin oturtulması düşünülen Hayrabolu'ya bağlı Büyükkarakarlı köyüne gelindiğinde halk kendisini istemeyerek ve emre karşı gelerek gelenlere savaş açar. Bu durumun sebebi ise Hayrabolu âyânı İbiş Ağa ve eski âyân Abdullah Ağa'nın halkı kışkırtmış olmasıdır. Olayı haber veren Kadri'dir ve askerine sözü geçmediği için ne yapacağını bilemediğini belirtmektedir⁴¹². Her ne kadar halk gelen eşkıyaları kendi köylerine ve kasabalarına sokmak istemeyip savaş açmışsa da askerin kasabaya gönderilmemesi tembih edilerek olayın büyümesi engellenmeye çalışılmıştır⁴¹³. Eşkıyaların dağıtılması için çözüm aranmaktadır. Padişahın bu konudaki teklifi Mısır'a Mehmet Ali Paşa'ya gönderilmeleri yönündedir⁴¹⁴. Kadri'nin suçunu kabul edip affını talep etmesi ve bundan sonra huzuru bozan hareketlerden kaçınacağına söz vermesi⁴¹⁵ üzerine konuyla ilgilenmekte olan devlet ricali de padişahın emrettiği gibi Deli Kadri'nin adamlarının iskanı meselesini düşünmeye başlamışlardır. Buldukları çözüm Deli Kadri'nin adamlarının huzur bozmamaları koşuluyla bölgedeki köylere dağıtılarak iskan ettirilmeleri ve köylerdeki halka da durumun izahı olmaktan öteye gitmedi⁴¹⁶.

Bundan böyle Deli Kadri namıyla tanınan eşkıya sergerdesi Abdülkadir Ağa olarak anılmaya başlayacaktır. Yaptığı hatalardan dolayı affedilmesini talep ederek bundan sonra Devlet-i Aliyye'nin izin vermiş olduğu şekilde kendi vilayetinde oturacağını taahhüt etmektedir⁴¹⁷. Fakat çok geçmeden Kadri'nin Bergos'tan Hayrabolu'ya geçtiği duyulur. Gidişine gerekçe olarak gerekli olan kazma ve küreği almayı öne sürer. Bu durumda akla ilk gelen Kadri'nin düşmanca tavırlarına devam etme niyetinde olduğudur. Konu ile ilgilenmesi için Serezli İsmail Bey'e haber gönderilir. Deli Kadri ve adamlarının iskan ettirilmeleri esnasında halkın hoşnutsuzluğu nedeniyle bu dağlı eşkıyalarının maaşlarının verilmesi ve ardından da ya kendi vilayetlerine ya da Rumeli Valisi'nin emrine gönderilmeleri istenir. Eğer bunları dağıtmak mümkün olmazsa ve düşmanca bir tavır içerisine girerlerse o zaman savaşla karşılık verilerek ortadan kaldırılmaları istenmektedir. Her ne kadar Deli

⁴¹² BOA.HAT 78-3231

⁴¹³ BOA.HAT 48-2310

⁴¹⁴ BOA.HAT 58-2627

⁴¹⁵ BOA.HAT 58-2627-D

⁴¹⁶ BOA.HAT 58-2627

⁴¹⁷ BOA.HAT 58-2627-D

Kadri'nin yaptığı bu hareketin ayaklanma olduğuna dair kesin bir hüküm verilemezse de askerinin olası bir dağlı saldırısı karşısında hazır bulunmasına karar verilmiştir. Yaklaşık iki bin kişilik bir ordunun Silivri'ye hareket etmesi ve Kocaeli sancağı mutasarrıfından da yardım talep edilmesi kararlaştırılmıştır. Eşkıyaların ayaklanarak Balkanın öte tarafına geçmeleri ihtimalinde ise Serezli İsmail Bey'in yardımı istenecektir⁴¹⁸. Deli Kadri'nin bu hareketi devletin üst kademelerini de telaşlandırmış Edirne ve civarında İvranyalı Mehmet Paşa tarafından bazı tedbirler alınması uygun görülmüştür⁴¹⁹.

3.13. Serezli İsmail Bey'in Deli Kadri ile Osmanlı Hükümeti Arasında Arabuluculuk Yapması

Deli Kadri meselesinin ilk zamanlarından beri yardımını esirgemeyen Serezli İsmail Bey⁴²⁰ bu kez Kadri'nin istekleri meselesinin çözümünde rol alacaktır. Çünkü Kadri kendisi Bergos'ta oturmasının yanı sıra Hayrabolu ve Pınarhisar kazalarını da istemektedir. Bu konuda Serezli İsmail Bey ile Deli Kadri arasında yazışmalar yapılmıştır. İsmail Bey'in kendisine Hayrabolu ve Pınarhisar kazalarına el atma fikrinden vazgeçerek yeterli gördüğü sayıda askerle Bergos'ta oturmayı kabul etmesi tavsiyesine karşılık Kadri, yaptıkları bu anlaşmadan sonra devlete ihanet etmek gibi bir niyetinin olmadığını ve istediği diğer iki kaza konusunda kendisinin yanlış anlaşıldığını ifade etmiştir⁴²¹. Kadri meselesi ile samimiyetle ilgilendiği görülen Serezli İsmail Bey memuriyeti gereği Gümölcine'den Tekirdağ'a gelir. Kendisinin kapı serdari olan Mustafa Ağa'yı Kadri ile görüşmeye göndererek nasihatlerini iletmesini ister. Ancak Mustafa Ağa'nın bildirdiğine göre Kadri'nin Hayrabolu ve Pınarhisarı'ndan vazgeçmeye niyeti yoktur. Serezli İsmail Bey Mustafa Ağa'yı tekrar Deli Kadri ile görüşmeye gönderir ve adamlarını dağıtarak kendisine verilmiş olan Bergos'ta sorun çıkarmadan oturmasının kendisi için daha iyi olacağı nasihatinde bulunur. Kadri ısrarla bu üç kazanın kendisine devlet tarafından fermanla verilmiş olduğunu ve bu konuda gerekirse savaşmaktan çekinmeyeceğini bildirir. Anlaşıldığı

⁴¹⁸ BOA.HAT 255-14502

⁴¹⁹ BOA.HAT 64-2781

⁴²⁰ BOA.HAT.136-5571

⁴²¹ BOA.HAT 59-2660-D

kadarıyla Kadri'nin verdiği sözde durmaya niyeti yoktur. Fırsatını bulduğunda etrafındaki kaza ve köylerde hırsızlık ve yağmaya devam edecektir. Kadri, adamlarını Hayrabolu ve Pınarhisarı'ndan Bergos'a çeker. Bu sırada Keşan'da bulunan Serezli İsmail Bey'e gelen Hayrabolu'nun ihtiyarları Kadri'nin adamlarının buradan ayrılmasından dolayı duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. Bölge âyânları ise Kadri'nin Hayrabolu ve Pınarhisarı'nı yeniden zapt etmesi durumunda halkın çok büyük zarar göreceğini belirterek kendisinden yardım istemişlerdir. Bu durumda Deli Kadri'nin üzerine gidilmesi gerektiği kanaatinde olan Serezli İsmail Bey birtakım önlemler alınmasını gerekli bulmuştur; Öncelikle bölgede askere yetecek miktarda yiyecek ve yem bulunması gerekmektedir. Bu nedenle bölgeye gelecek işe ve tayinatın takibini yapmak üzere bir nüzul emini tayin edilmelidir. Hem Serezli İsmail Bey'in memurlarını hem de diğer memurları gerektiği gibi idare edebilecek nitelikte bir başbuğ atanmalı. Bu kimse gerek zahire ve diğer ihtiyaçların temini gerekse bunların sevk ve idaresini sağlayabilmesi bakımından devlet-i aliyye ricalinden biri olmalıdır. Bu sayede işlerde meydana gelebilecek ikilikler önlenilecektir. Deli Kadri'nin asker sayısının iki binden fazla olduğu bilinmektedir. Bu nedenle saldırma ve sığınma ihtimali olan bölgelerin etrafının her yönden kuşatılabilmesi için Nizam-ı Cedit askerinden altı bin piyade ile iki bin süvari bölgeye gönderilmelidir. Buna ek olarak üçer beşer vukıyyelik on kıta top ve dört humbara, iki obüs, yeterli miktarda cephan ve mühimmat bölgeye sevk edilmelidir.

Eşkıyanın muhasara olunması durumunda bölgenin etrafına metris kazılması gerekeceği için yeterli sayıda kazma ve kürek ile metris kazmada görevlendirilecek işçi gerekmektedir. Aynı zamanda fişek hamulesi ve yeterli sayıda hayvanın da gerekli olduğu ve bunların deniz yoluyla Tekirdağ'a getirilmeleri uygun olacağı belirtilmiştir. Eşkıyaların herhangi bir yeri istila etmeleri durumunda etrafında kazılacak metrislerde bölge âyânları tarafından işçi toplanabilmesi için emr-i âliler gönderilmelidir. Bölge âyânlarının kendilerine gönderilmiş olan emirlere uygun olarak hareket etmeleri konusunda titizlik göstermeleri emirnamelerle kendilerine bildirilmelidir. Bölge halkının güvenliği bakımından köylerde yaşayanların zahire ve eşyalarının kasabaya veya güvenli bir yere nakletmeleri için emirname yazılmalıdır. Bu durum bilhassa Edirne, Filibe ve Sofya havalisindeki kazalara iletilmelidir. Herhangi bir kazadan

eşkiyaya kesinlikle yardım edilmemesi ve cephane satılmaması aksi takdirde bu kimselerin cezalandırılacaklarına dair tüm Rumeli kazalarına hitaben emirnameler yazılmalıdır. Eğer eşkiyalar Balkanın öte tarafına geçerlerse Nizam-ı Cedit askeri buraya gönderilemeyeceği için Balkanın ötesindeki âyânlara bildirilerek bu görevin kendilerine verilmesinin uygun olduğu belirtilmiştir⁴²².

3.14. Bergos Âyânı Abdülkadir Ağa'nın Sırp İsyanının Bastırılmasında Görevlendirilmesi

Serezli İsmail Bey'in teklif ettiği tedbirlerden ilki olan zahire tedariki maddesini halletmek üzere Pazarcık ve Sofya taraflarına bir memur gönderilmiştir. Söz konusu memur Filibe, Çırpan, Akçakızanlılık, Zağra-yı Atık, Zağra-yı Cedit ve Samakov kazaları civarından un, peksimet ve arpa tedarik etme işini halletmiştir. Filibe'den dönüşü esnasında Kadri ve yanında bulunan altı-yedi yüz süvarisinin Edirne kazasından geçerek sınırda bulunan Karabürğar'da yağma ve çatışmalar yaptıktan sonra Çırpan tarafına geçtiğine ve buradaki köyleri ateşe verdiği şahit olmuştur. Bu bölgeden geçmesi gereken zahire kafilelerinin dikkatli olmaları konusunda da uyarıda bulunmuştur⁴²³.

Kadri'nin bu vukuatı üzerine Edirne mollasına, Edirne bostancıbaşısına ve Edirne âyânına yazılan tahriratta sayıları gün geçtikçe artan ve etraflarına sürekli zarar veren Deli Kadri ve adamlarının Sırp isyanının bastırılmasında görevli olan orduya dahil edilmeleri eğer karşı çıkarlarsa üzerlerine savaş açılması istenmiştir. Bu konuyla ilgili daha önce kendisi vazifeli kılınmış olan Serezli İsmail Bey'in de Kadri'nin maiyetindeki dağlı askerine üç aylık ulufe olarak doksan bin kuruş vermesi talep edilmiştir. Bu miktarın kazalardan tertip ve tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır⁴²⁴.

İskenderiye Sancağı mutasarrıfı olan İbrahim Paşa, Rumeli valiliğine atanmış ve askeri ile birlikte bir an evvel Rumeli'ye geçmesi istenmiştir. Ancak sayısı yirmi bini aşan askerinin sefer ihtiyaçlarının eksiksiz bir şekilde karşılanması için altı yedi gün gecikmeli olarak hareket edebileceğini belirtmiştir. Rumeli'de isyan etmiş olan

⁴²² BOA.HAT 59-2660; BOA.HAT 59-2660-C; BOA.HAT 59-2660-A

⁴²³ BOA.HAT 150-6316-G

⁴²⁴ BOA.C.DH 17-842; BOA.C.AS 1053-46287

Sırp reayasının isyanını bastırmakla görevlendirilmiş olan İbrahim Paşa, Sırp'ların yüz bin kişiden fazla olduğunu bilmektedir. Kendi askerinin yetersizliğinden dolayı bölge âyanlarının asker göndereceğinin de farkındadır. Ancak âyanların göndereceği askerlerin eşkinici grubundan, ciddiyetsiz ve korkak kimseler olacağını bilincinde olduğundan bu kimselerin kendi askerine olumsuz etki yapabileceği konusunda endişelidir. Orduya katılması muhtemel bu tarz kimseler askerinin ciddiyetini bozduğu gibi zahirenin dahi ziyan olmasına sebep olacaktır diye düşünür. Bu esnada Kadri ve adamlarına Alacahisar mutasarrıfı Şehsuvar Paşa'nın maiyetine girmesi emredilmiştir.

Ancak Sofya'dan Niş'e gönderilmekte olan zahireyi taşıyan arabalardan ikisinin İhtiman yakınında Kadri tarafından soyulduğu ve arabacıların da katledildiği bildirilir. Bu olay hem bölge halkının dehşete kapılmasına hem de zahire meselesinin sekteye uğramasına sebep olur. Ayrıca bir kez daha Kadri'ye ne ölçüde güvenilebileceğinin sorgulanmasını gerekli kılmıştır.

Adamlarını Şehsuvar Paşa'ya teslim eden Kadri, kendisi ve adamları için ödenen doksan bin kuruşu alarak Serezli İsmail Bey'in gönderdiği yüz nefer ve kırserdarının kendisine refakatiyle bölgede dolaşmaktadır. Ancak kendisine emredilmiş olduğu gibi Şehsuvar Paşa'nın maiyetine girmeyerek kendilerine beş altı saatlik mesafede bir bölgede bulunmaktadır. Durumdan endişe duyan ve Kadri'nin yeni bir saldırı hareketinden çekinen Şehsuvar Paşa böyle bir durumda Kadri'nin üzerine gidilmesi konusunda izin ister⁴²⁵.

Şehsuvar Paşa Kadri'nin adamlarından yaklaşık bin tanesini sergerdeleri olan Tetovalı Yusuf ve Hüseyin ile beraber kendisinin maiyetine gönderdiğini belirtmektedir. Ancak Kadri'nin verilen emrin hilafına –belki de korkusundan kaynaklı olarak Şehsuvar Paşa'nın emrine girmeyip birkaç yüz adamı ile beraber Köstendil civarında beklediğini haber vermiştir. Kadri'nin göndermiş olduğu bin kişiye askeri kıyafetler verilerek ordunun ön saflarında görevlendirilmişlerdir. Şehirköy civarında dinlenmekte olan Kadri'nin bu bölgede söz vermiş olduğu gibi

⁴²⁵ BOA.HAT 150-6333

zararsız bir halde olmasından dolayı kendisini taltif etmek için samur kürk hediye edilmiştir.⁴²⁶.

Bu esnada Sırp reayasının başlatmış olduğu isyan hareketinde devlet mücadeleyi sürdürmektedir. Sırpların Belgrad'da bulunan Koşancalı Halil Ağa'yı istemeyerek onun yerine Hasan Ağa'nın Belgrad muhafızı olarak görevlendirilmesini talep etmeleri kuşku uyandırmaktadır. Çünkü Hasan Ağa'nın Sırpların tarafını tutması ve Sırpların kendisini bu konuda kullanmasından endişe edilmektedir. Sırpların bir yandan Belgrad'ı diğer yandan Böğürdelen'i muhasara etmiş olmaları meseleye Rusya'nın da dahil olması ihtimalini gündeme getirmiştir. Bu durumda Kadri'nin Hurşid Paşa'nın maiyetine memur kılınması uygun görülmüştür. Yanında bulunan iki bin askeri ile birlikte Niş'e memur kılınan Kadri Rusların Eflak tarafından Sırlara yardımının engellenebilmesi için burada bir set oluşturulması bakımından Fethülislam civarını tutmakla görevlendirilecektir. Bölgede daha fazla askere ihtiyaç duyulduğundan Kara Feyzi'nin de iki bin kişilik bir grupla Fethülislam'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Kara Feyzi'nin Kadri gibi olmadığı bilindiğinden kendisine daha çok güvenilmektedir. Bu meselede memur kılınanlardan biri de Pazvantoğlu Osman Ağa'dır. Pazvantoğlu'ndan, kendisinin kontrolünde bulunan ve Ruslar'ın geçme ihtimali olan bölgede yer alan Berkofça ve İvraca'dan asker tertip etmesi istenmiştir⁴²⁷.

3.15. Bergos Âyânı Abdülkadir'in Ölümü

Sırplarla yapılan mücadelede görevli olan Hurşid Paşa, Bosna valisi Hüsrev Paşa ve memurları olan Salih Bey ile Srebrenicalı Hasan Paşa'nın gayretleriyle başarı elde edilmiş, Sırp lar hezimete uğratılmıştır. Bu esnada Kadri ve adamları Hurşid Paşa tarafından idam edilmiştir⁴²⁸. Eşkîyaların kesik başları ve kulakları bir kıta bayrakla birlikte Hurşid Paşa tarafından saraya gönderilmiştir. Bunların iletilmesinde görevli tatar da ödül olarak hazineden dört bin kuruş ödenmiştir⁴²⁹. Böylece Deli Kadri meselesi kapanmıştır.

⁴²⁶ BOA.HAT 120-4860

⁴²⁷ BOA.HAT 133-5512

⁴²⁸ BOA.HAT 1358-53338

⁴²⁹ BOA.C.DH 137-6814

III. Selim döneminde hem devlete ait askeri gücün hem de âyânların askeri birliklerinin başa çıkamadığı dağlı eşkıyası Deli Kadri'nin Sırp isyanının bastırılmasında görevlendirilmesi, ortadan kaldırılması amacıyla planlanmış bir durumdur. Askeri ve politik teşebbüslerin Deli Kadri'yi kontrol altına almada yetersiz kalması üzerine devlet son çare olarak böyle bir çözüm arayışına gitmiştir.

3.16. Deli Kadri Meselesi Üzerine Bazı Mülahazalar

Dağlı eşkıyası Deli Kadri meselesine dair elde ettiğimiz belgelerde rastlamış olduğumuz yoruma muhtaç bazı tabirler bulunmaktadır. Ancak konunun izahında akışı bozmaması açısından bu noktalara değinilmemiştir.

1803 yılında dağlı eşkıyalarından Kara Feyzi'nin Osmanlı kuvvetleri tarafından Çırpan'da kuşatılarak teslim olmaya mecbur edildiği sırada Deli Kadri kendisinin yardımına gelerek kaçmasını sağlamıştır. Bu durum iki eşkıyanın daha önce tanışmış olabileceğini düşündürmektedir. Deli Kadri'nin elli altmış kadar adamıyla birlikte “delilbaşı” sıfatıyla⁴³⁰ Bergos civarında zararlı faaliyetlerinin görülerek hakkında şikayette bulunulduğu yıl (1800)⁴³¹ Kara Feyzi'nin de Bergos'a gelerek şehri yağmaladığı bilinmektedir⁴³². Fakat gerek Kara Feyzi hakkında henüz bir çalışma yapılmamış olması gerekse Deli Kadri meselesi hakkındaki belgelerde iki eşkıyanın nerede ve nasıl tanıştıklarına dair net bir bilgi bulunmaması sebebiyle konu açıklığa kavuşmamıştır.

1804 yılına ait bir belgede Deli Kadri'den “sabık Bergos âyânı” olarak bahsedilmiştir⁴³³. Halbuki biz kendisinin verdiği mücadeleler sonucunda daha sonraki yıllarda âyânlık payesini elde ettiğini bilmekteyiz. Ancak Haseki Ali Molla'nın⁴³⁴

⁴³⁰ “Delil” ve “Delilbaşılık” Osmanlı devlet nizamında XVI. yy.dan itibaren ilk olarak Rumeli'de yararlılıkları görülen ve halk arasında “deli” diye meşhur olmuş bir muharip sınıftır. XVIII. yy.ın ikinci yarısından sonra III. Selim'e verilen layihalara göre bunların “fukaraya mezalimden başka bir işe yaramadığı” beyan edilmiştir. (Bkz. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, s.420-421). Buna göre Bergoslu Abdülkadir'in “Deli” namı ile anılması kendisinin “delilbaşılık” vazifesi dolayısıyla olması muhtemeldir.

⁴³¹ BOA.C.ZB 25-1215

⁴³² Kiel, “Lüleburgaz”, s. 255-256.

⁴³³ BOA.HAT 216-11836-B

⁴³⁴ 1796'da Fercik âyanı Ahmet Haseki tarafından Edirne'ye Bostancı Ağası olarak tayin edilen Haseki Ali Molla esasen bir dağlı eşkıyasıdır. 1795 yılında af talebinde bulunarak Fercik'e yerleştirilmiştir. Bundan sonra dağlı eşkıyalarına karşı devletin yanında yer alarak mücadele etmiştir. 1802 yılında Tokatçıklı Süleyman Ağa ile anlaşmazlığı yüzünden yeniden isyan etmiştir. Bkz. Alper Başer,

arzuhalinden anlaşıldığına göre Deli Kadri Bergos'ta eşkıyalık faaliyetlerine başladığında (1800) halk kendisi hakkında şikayette bulunmuştur. Bunun üzerine Deli Kadri, Hayrabolu, Malkara ve Cısr-i Ergene kazalarının hakimlerine başvurarak kendisi hakkında yapılan şikayetlerin asılsız olduğuna dair itirazda bulunmuştur. Yapılan tetkik sonucu Kadri'nin suçsuz olduğuna hükmeden hakimlerin bu kararı üzerine Deli Kadri'nin affedildiği ve etrafa zarar vermemesi koşuluyla Bergos'ta oturmasına müsaade edildiği bilinmektedir⁴³⁵. Bu durum Kadri'nin daha önceki bir dönemde Bergos âyânlığını elde etmiş ve daha sonra bu görevin elinden alınmış olabileceği ithimalini akla getirmektedir. Dolayısıyla 1804 yılından öncesinde de Deli Kadri'nin Bergos âyânı olduğuna dair kayıtlar mevcuttur. Bu durum bize Kadri'nin kaybetmiş olduğu âyânlık görevini yeniden elde edebilmek amacıyla isyan etmiş olabileceğini düşündürmektedir. Yani Bergoslu Deli Kadri diğer dağlı eşkıyalarından farklı olarak elinden alınan âyânlığını geri kazanabilmek için bir mücadele başlatmış olabilir. Zikrettiğimiz bu kaydın⁴³⁶ bize düşündürdüğü bir husus da Deli Kadri meselesinin kategorik olarak iki yönlü ele alınabileceğidir. İlki, dağlı eşkıyası kategorisidir ki devlet yazışmalarında kendisinden bir dağlı eşkıyası olarak bahsedilmiştir. Çünkü Deli Kadri civardaki dağlı eşkıyaları ile birlikte hareket etmektedir ve takip ettiği yol ve yöntem de eşkıyaya mahsus yol ve yöntemdir. İkinci kategori ise âyânlık mücadelesi kategorisidir. Deli Kadri meselesinin bu başlıkta yer alabileceğini düşündüren şey, verdiği mücadelede nihai amacının Bergos âyânlığını elde etmek olmasıdır. Deli Kadri'nin Bergos âyânlığı gibi bir hedefi olduğu açıkken buna rağmen devletin kendisine dağlı eşkıyası muamelesi yapması hususuna şöyle bir açıklama getirebiliriz: âyânlık, halk nezdinde kabul gören yerleşik ve mahalli bir güçken eşkıyalık, terör ve tedhiş içerikli, isyan karakterli ve mobilize bir güçtür. Buna göre Deli Kadri her ne kadar Bergos âyânlığı için mücadele etmekteyse de diğer âyânlar gibi bir merkezden hareket etmediği, herhangi bir halk kitlesinin kendisine sempati duymadığı, bilakis halka rağmen tedhiş içerikli tavırlar sergilediği ve devletin

“Gümülcine Ayanı Tokatçıklı Süleyman Ağa ile Ferecik Ayanı Ali Molla'nın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle Olan İlişkileri”, (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2006, s. 53

⁴³⁵ BOA.C.ZB 25-1215

⁴³⁶ BOA.HAT 216-11836-B; C.ZB 25-1215

düzeni içinde yer almayı reddettiğinden dolayı bir dağlı eşkıyası olarak adlandırılmıştır.

XVIII. yüzyıl sonu ve XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti merkezi otoriteye itaat etmeyen yerel güçlere karşı mücadele etmiş, başarılı olamadığında ise kendileriyle uzlaşma yoluna gitmiştir. Hatta bu isyancıları kontrol altında tutabilmek amacıyla kendilerine devlet kademelerinde vazifeler tevcih etmiştir. Devletin Deli Kadri ile olan münasebetlerinde de kendisiyle birçok kez anlaşma yoluna gidildiği, bu görüşmelerden birinde Serez âyânı İsmail Bey'in arabulucuk yaptığı bilinmektedir. Başlangıçta Deli Kadri'nin isteklerinin devlet tarafından kabul edilmemesi, ardından aralarında uzlaşma sağlanmasına rağmen Deli Kadri'nin güven vermeyen tavırları ve sonuçta yeniden isyanı meseleyi çözümsüz hale getirmiştir. Dağlı isyanlarının çözümünde takip edilen politika “eşkıyaya karşı eşkıya ile birlikte”⁴³⁷ gibi bir tenakuz içerdiğinden bir taraftan eşkıyayı imha etmekte, diğer taraftan eşkıyalığı beslemektedir. Bu tür bir politika “günü kurtarmaya” yönelik olduğundan meselelerin halline kalıcı bir çözüm getirememektedir. Dağlı eşkıyaları üzerine devletin güçlü bir askeri kuvvet gönderememiş olmasının temelinde Yeniçeri Ocağının devletin kontrolünden çıkmış olması ve yeni kurulmakta olan Nizam-ı Cedit ordusunun henüz savaşıma hazır görülmemesi yatmaktadır.

Hakkındaki bir başka belge ise Deli Kadri'nin aslen Kırım ahalisinden olup Bergos'ta ikamet etmekte olduğunu belirtilmektedir⁴³⁸. Kanuni döneminde -Kırım hanı Saadet Giray'ın hükümdarlığından itibaren hanın kardeşlerinden birinin İstanbul'a rehin olarak gönderilmesi geleneğinin başlatıldığı, rehinenin ve aile üyelerinin yerleşmesi için Osmanlı Devleti'nin tahsis ettiği bölgeler arasında Çatalca ve Tekirdağ'ın da bulunduğu bilinmektedir⁴³⁹. 1800 yılında isyan eden Cengiz Mehmet Giray'ın affından sonra kendisine Vize'de atalarına ait olan bir çiftliğin verilmesi Vize ve çevresinde de Kırımlıların ikamet ettirildiğini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında Deli Kadri'nin atalarının Kırım hanedan mensuplarının

⁴³⁷ Eskiden bir dağlı eşkıyası olan Ali Molla'nın âyanlık vazifesine getirilerek dağlı eşkıyaları ile mücadele etmesinde olduğu gibi. Bkz. Başer, *a.g.t.*

⁴³⁸ BOA.C.ZB 26-1268

⁴³⁹ İnalçık, “Giray”, s. 76-78

maiyetinde Bergos'a gelmiş olabilecekleri ihtimali düşünülebilir. Ancak bu konuda elimizde herhangi bir kanıt bulunmamaktadır.

Dağlı eşkıyalarının ortaya çıktıkları bölge, bugünkü Bulgaristan sınırları içinde yer alıyor olmasına rağmen Deli Kadri'nin ortaya çıkış yeri ve mücadelesinin hedefini oluşturan bölge günümüz Türkiye'sinin sınırları içinde kalan Doğu Trakya olmuştur. Bu bakımdan diğer dağlı eşkıyalarından farklılık arz eder. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki bugün milli sınırlar çizilerek iki ülke birbirinden ayrılmış durumda olsa da Dağlı eşkıyalığının yaşandığı dönemde bölge, tamamıyla Doğu Rumeli Eyaleti olarak Osmanlı Devleti sınırları içerisindeydi. Diğer yandan Deli Kadri'nin Trakya'daki faaliyetlerinde dikkat çeken bir husus, kendisine sığınma ve konaklama mekanı olarak bölgedeki büyük çiftlikleri veya büyük çiftliklerin bulunduğu köyleri seçmiş olmasıdır. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki iskan faaliyetleri esnasında kurduğu yaya ve müselleme teşkilatının Rumeli'de görüldüğü bölge Trakya ve Meriç vadisidir. Teşkilatın özelliği her bir müselleme ocağına “zemin” diye tabir edilen tarlalardan oluşan bir çiftlik tahsis edilmesiydi. Deli Kadri'nin güzergâhındaki Kayı, Karasekit ve Yağcı köylerinde bu tarz çiftliklerin olduğu bilinmektedir⁴⁴⁰. İlk isyanında yağmalanmış olduğu Çengerli (Çengelli) köyünde ise Zaim İshak Ağa'ya ait çok büyük bir çiftlik olan Çengerli Çiftliği bulunmaktadır⁴⁴¹. Deli Kadri'nin bu mıntıkaları tercih etme sebebi yanındaki kalabalık eşkıya grubunun ve bunlara ait hayvanların barınma ve yiyecek ihtiyaçlarının kolayca karşılanmasıdır. Bölgenin bir diğer özelliği geniş timar arazilerine sahip olmasıdır. Hem Deli Kadri'nin ilk faaliyet sahası olan Lüleburgaz'da hem de daha sonra yönelmiş olduğu Malkara ve Ballı Köyü arasında timar birliklerinin orduya dahil olduğu noktalar olarak bildiğimiz “karıştıran” mevkilerinin bulunuyor olması bunu kanıtlamaktadır.

Dağlı eşkıyaları üzerine yapılan çalışmaların azlığı -eşkıyalar arasındaki ilişkiler sebebiyle meselenin aydınlığa kavuşması bakımından bu konuda yeni çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Deli Kadri de bu bütünün bir parçası

⁴⁴⁰ L. Kayapınar, E. Baksı, B. Özvardarlı, M. Çelebi, “1532 Tarihli Müselleme Defterinde Tekirdağ Nahiyesi I”, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, 2019, s. 153-233; L. Kayapınar, E. Baksı, B. Özvardarlı, M. Çelebi, “1532 Tarihli Müselleme Defterinde Tekirdağ Nahiyesi II”, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 4, 2019, s.371-441

⁴⁴¹ Zafer Karademir, “Statüleri ve Mahiyetleri Açısından Osmanlı Ekonomisinde Büyük Çiftlikler (18. Yüzyıl)”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, C.4, S. 2, 2018, s. 35

olmakla sair dağlı eşkıyaları hakkında yapılacak çalışmaların Deli Kadri meselesindeki mpهم kalan kısımların aydınlatılmasına yarayacaktır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin temelini oluşturan askeri ve idari yapının bozulması ekonomik ve sosyal hayatın da olumsuz bir şekilde etkilenmesine yol açmıştır. Devletin XVIII. yüzyılda girmiş olduğu savaşlarda aldığı yenilgiler, hem Yeniçeri Teşkilatının hem de Tımarlı Sipahi ordusunun aslından ne kadar uzaklaşmış olduğunu gözler önüne sermektedir. Savaşlar neticesinde yaşanan toprak kayıpları bilhassa toprağa bağlı askeri bir teşkilat olan tımarlı sipahilerin bozulmasını ve aynı zamanda toprak yönetiminin işleyişinin değişikliğe uğramasını netice vermiştir. Savaşta yararlılık gösteren askeri kimliğe sahip kimselere verilen tımar toprakları, sistemdeki bozulma neticesinde boş kalmaya başlayınca “iltizam” adı verilen uygulama yaygınlık kazanmış ve toprağın askerle bağlantılı yönü zamanla kaybolmuştur. Devletin bozulan ekonomisini düzeltmeye yönelik bir çözüm olarak düşünülen “mâlikâne sistemi” toprağın iltizam usulünden farklı olarak ömür boyu olabilecek şekilde şahıslar tarafından tasarrufunu mümkün kılmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak büyük çiftlikler kurulmuş ve toprağını kaybeden köylü halk ya yerini yurdunu terk etmek ya da çiftlik sahiplerinin yanında çalışmak zorunda kalmıştır. Sosyal yapıda olduğu kadar idari yapıda da değişiklik meydana getiren bu uygulama yerel idari güçlerin etkinlik kazanmasına neden olmuştur.

Hem Anadolu hem de Rumeli topraklarında yerel idarecilerin ön plana çıktığı “âyânlık” sisteminin merkezi otorite karşısında güçlenmeye başladığı görülmüştür. Bu gelişme, merkezi otoritenin taşrada hissedilemeyecek derecede azalması, buna karşın yerel idarecilerin buldukları bölgelerde merkezi otorite aleyhine güçlenmeleri anlamına gelmektedir. Hatta bu yerel güçler kendilerine ait askeri birlikler teşkil ederek buldukları bölgelerde birer derebeyi gibi hareket eder hale gelmişlerdir. Hem siyasi hem de askeri yönden gücünü kaybetmiş olan Osmanlı idaresi çoğu zaman ihtiyaç duyduğu askeri ve ekonomik desteği âyânlardan sağlamaya başlamıştır. Bulduğu bölgenin siyasi, idari, ekonomik ve askeri anlamda otoritesi haline gelen âyânlık rütbesinin bu denli önem kazanması ve büyük bir kazanç getiriyor olması, hem bu göreve talip olanlar arasında hem de mevcut âyânların nüfuz bölgelerini genişletme çabalarında kıyasıya mücadelelere sebep olmuştur. Âyânlığın Anadolu ve Rumeli'deki gelişimi özellikle âyânların kimliği konusunda farklılık göstermektedir. Anadolu'da

daha çok köklü aileler âyânlık görevini elde ederken Rumeli âyânlarının birçoğu asker kökenlidir. XVIII. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletlerle yapmış olduğu savaşların Rumeli sahasında cereyan etmiş olması bölgedeki huzurun ve asayişin bozulmasına neden olmuştur. Kendisini güvende hissetmeyen halk, devletin koruyucu gücünü de hissedemediğinden çareyi âyânların himayesine sığınmakta bulmuştur. Bahsi geçen dönemde Osmanlı Devleti'nin hem merkezi yönetiminde hem de taşra idaresinde göreve getirilen memurlarda liyakatten ziyade rüşvet ve iltimas gözetildiği için taşradaki devlet memurları halkın refah ve huzurunu gözetmesi gerektiği yerde kendi maddi çıkarları uğruna halka baskı ve zulüm uygulamıştır. Asayiş ve güvenliğin kalmadığı, halkın ağır vergiler altında ezildiği ve merkezi otoritenin hissedilmediği Rumeli'de âyânlar bu durumu kendi lehine kullanarak güçlü yerel idarecilere dönüşmüşlerdir. Bölgedeki asayişsizliğin sonuçlarından biri de eşkıya gruplarının türemesidir.

XVIII. yüzyılın son çeyreğinde ilk olarak Bulgaristan'ın Kırcaali bölgesinde ortaya çıktıkları görülen eşkıya grupları bölgeye zarar vermeye ve etrafı yakıp yıkarak yağma faaliyetlerine başlamışlardır. Ortaya çıkmış oldukları bölgeye izafeten adlarına "Kırcaali eşkıyası" ya da "dağlı eşkıyası" denilen bu grupların kısa zamanda sayılarının arttığı ve faaliyet sahalarının genişlediği görülmüştür. Bölgedeki asayişsizlik ve kargaşanın yol açtığı dağlı eşkıyalığı meselesinin gelişmesinde nüfuzunu arttırmak isteyen âyânların kendilerine verdiği destek etkili olmuştur. Yani dağlı eşkıyalarına kendi hesabına iş gördüren Rumeli âyânları meselenin büyümesine ve çözümünün zorlaşmasına neden olmuşlardır. Yalnızca âyânlar değil Osmanlı hükümetinin bölgede görevli memurlarından bazılarının da eşkıyaya destek verdikleri bilinmektedir. Durumdan haberdar olan Osmanlı hükümeti bu konuda bir strateji geliştirebilmek adına eşkıya ile işbirliği yapan âyânların ve devlet görevlilerinin saptanması için özel bir çalışma yaptırmıştır. Ancak merkezi otoritedeki zayıflık nedeniyle devlet kendisine karşı isyanı görülen âyânlara dahi nasihat ve uyarıdan başka bir yaptırımda bulunamamış çoğu zaman da kendilerine bir devlet memuriyeti tevcih ederek kontrolünü sağlama yoluna gitmiştir. Devletin meselenin çözümündeki acizliği dağlı eşkıyası tarafından da fark edilmiş olduğundan faaliyetlerinde ısrar etmelerine neden olmuştur. Kendilerine bir bölgenin âyânlığının veya bir memuriyetin verilmesini

umarak isyan hareketlerini sürdürmüşlerdir. Çalışmamıza konu olan Deli Kadri de bu amaçla hareket eden eşkıyalardan biridir.

Bergoslu Deli Kadri namındaki dağlı eşkıyasının beklentisi kendisine Bergos (Lüleburgaz) âyânlığının verilmesidir. Yaşadığı yer olan Bergos'un âyânı ile aralarındaki anlaşmazlık Benli Mehmet oğlu Kadri'nin kasabadan çıkarılmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Kadri, kendisine haksızlık yapıldığı düşüncesiyle arkadaşları olan Kanber ve Tekirdağlı Yahya adındaki dağlı eşkıyaları ile birlikte Bergos kazasının iki köyüne musallat olmuştur (1800). Konuyla ilgili hükümet tarafından Edirne Bostancıbaşısına yazılan fermanla Kadri'nin Bergos'ta ikametinin sağlanması emredilmişse de Bostancıbaşı bu emri uygulamadığı için Kadri bundan böyle dağlı eşkıyası lideri Bergoslu Deli Kadri olmuştur. 1803 yılında Deli Kadri'nin bir başka dağlı eşkıyası olan Kara Feyzi'yi Osmanlı kuvvetlerine teslim olmak üzere iken kurtarması iki eşkıyanın birlikte hareket etmesine zemin hazırlamıştır.

Bölgede faaliyetini daha çok büyük çiftliklerin bulunduğu meskun mahallerde yoğunlaştıran Deli Kadri bu yolla adamlarının ve beraberindeki hayvanların bakımı ve yaşesini kolayca sağlamak amacındadır. Devlet otoritesine karşı gelmiş olmasına rağmen Rumeli'deki birtakım âyânlar gibi yüksek siyasi ideallerinin olmadığı anlaşılan Deli Kadri'nin, Trakya'da yağmalayarak dolaşmış olduğu kaza ve köyler, âyânlığını hedeflediği Bergos (Lüleburgaz) merkezli mücadelenin hinterlandını oluşturmaktadır. Hakkında verilen bilgilerden adamlarının sayısının iki bin civarında olduğu anlaşılan Deli Kadri girdiği çarpışmalarda kayıplar vermiştir. Bu kayıpları dolaştığı kasaba ve köylerin halkından bazı kimseleri zorla alıkoyarak telafi etmiş ve böylece bölge nüfusunu eşkıyalık faaliyetinin yürütülmesinde gerekli insan kaynağı olarak kullanmıştır. Halka karşı acımasızca tavırları ve bölgede yaptığı yağma faaliyetleri neticesinde Deli Kadri, Rumeli'de asayişin bozulmasına ve bölgenin harap olmasına neden olmuştur.

Deli Kadri ve avanesinin gerek bölgeye gerekse bölgedeki halka verdiği zarar karşısında Osmanlı Devleti'nin ürettiği çözüm yöntemleri ve tedbirler yetersiz kalmıştır. Bu durumun başlıca sebeplerinden biri daha önce de bahsedildiği üzere timar sisteminin bozulmasıyla taşradaki idari ve askeri düzenin değişmiş olmasıdır. Taşra

idaresinde âyânların gücünü arttırması ve timar askerinin yerini levendlerin alması başkentin dışındaki bölgelerde asayişin bozulmasına ve âyânların merkezi otorite aleyhine güçlenmesine neden olmuştur. İhtiyaç durumunda ekonomik ve askeri anlamda âyânların yardımına başvuran hükümet kendilerinin kontrolü konusunda yetersiz kalmıştır. Âyânların cüretkar bir tavır takınmalarına sebep olan bu durum aynı zamanda desteklemekte oldukları dağlı eşkıyalarının da devlet tarafından kontrolünü zorlaştırmıştır. Rumeli’de devletin idari ve askeri otoritesinin zayıflayarak yerini yerel güç olan âyânlığın doldurmaya çalışması bölgenin asayişi için bir alternatif olmadığı gibi dağlı eşkıyalığı meselesinin güçlenmesine de zemin hazırlamıştır. Bütün bunların temel sebebi devlete ait olması gereken otoritenin sair odaklar eliyle tasarruf ediliyor olmasıdır. 1795 yılında devlete karşı isyan eden Vidin âyânı Pazvantoğlu Osman Ağa’nın kendisine ait askeri birlikleri oluştururken Kırcaali eşkıyalarını kullanması ve ilerleyen zamanda Bergoslu Deli Kadri’ye isyanı sırasında cephane yardımında bulunması buna örnek teşkil eder.

Diğer yandan devlet kademelerinde görev alan memurların atanmasında liyakatin gözetilmeyip suiistimallerin yaşanması devletin işleyişinde yanlış politikaların uygulanmasına sebep olmuştur. Deli Kadri isyanının çözümlenemeyişine dair dönemin devlet adamlarının yazışmalarında kendisinin sürekli olarak yer değiştirmesi gerekçe olarak gösterilmişse de asıl sebep bu konuda doğru bir siyaset takip edilememiş olmasıdır. Deli Kadri’nin geçtiği güzergâhlarda bulunan âyânlara gönderilen emirnamelerde bölge halkının eşkıyaya hiçbir şekilde yardımda bulunmamaları ve âyânların kendi mıntıklarını eşkıyaya karşı savunmaları hususunda tembihlerde bulunulmuştur. Fakat bazı âyânlar bu emirlere riayet etmeyerek devletin genel politikası ile uyumsuzluk göstermişlerdir. Örneğin Deli Kadri’nin affı ve Bergos’ta ikamet ettirilmesine izin verilmesinin ardından bölükbaşlarından birinin de Hayrabolu’nun Büyükkarakarlı köyünde oturtulmasına dair verilen karara karşı çıkan ve isyan eden köy halkını Hayrabolu âyânı İbiş Ağa’nın kışkırttığı bilinmektedir.

XVIII. yüzyılın son çeyreği ile XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı hükümetinin dağlı eşkıyalığı ile mücadele ettiği bu dönemde Avrupa’da sömürgeciliğin ve merkantilist anlayışın doğurduğu zayıflatılmış monarşik yönetimler ve milli pazar oluşturma eksenli rekabet Osmanlı Devleti’nin merkeze uzak eyaletlerinde Avrupalı

devletlerin işgallerine yol açmıştır. Bu işgallerden biri olan Napolyon'un Mısır'ı işgali (1798) nedeniyle Osmanlı Devleti o sırada uğraşmakta olduğu Vidin âyanı Pazvantoğlu Osman ile anlaşma yoluna giderek buradaki askeri güçlerini ve bilhassa donanmasını Mısır'a sevk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu durum Rumeli'deki dağlı eşkıyasının 1799'dan itibaren bölgedeki faaliyetlerini arttırmasına neden olmuştur. Dağlı eşkıyalarının Edirne civarındaki Selimiye Panayırından dönen kervanları, Bergos İskelesi ile çevredeki kazaları yağmalayarak Kırkkilise civarına gelmeleri ile Bergoslu Deli Kadri'nin eşkıyalığa başladığı dönem paralellik göstermektedir.

Dağlı eşkıyalığı ve konumuz olan Deli Kadri isyanı Sultan III. Selim dönemi meselelerindedir. Bu dönemin genel siyasetine yön veren temel meşguliyet Nizam-Cedit hareketi olmuştur. Nizam-ı Cedit uygulamaları devletin batı tarzında yeniden yapılanmasına kapı açtığı gibi hususi olarak Nizam-ı Cedit ordusunun Deli Kadri isyanıyla alakalı bir yönü bulunmaktadır. Şöyle ki, Osmanlı geleneksel devlet yapılanmasının bozulmaya başlamasıyla birlikte kurumsal çözüm arayışında batı eksenli bir döneme girilmiş olması bilhassa taşra teşkilatında yeri doldurulamayacak kayıplara yol açmıştır. Batı tarzı kurumsal yapılanma kendini daha çok merkezde gösterirken taşra teşkilatındaki düzenlemelerde palyatif çözümlerle iktifa edilmiştir. Mesela yeni dönemde büyük beklentilerle teşkil edilen Nizam-ı Cedit ordusu aynı dönemde Rumeli'de baş gösteren Deli Kadri ve çetesiyle Malkara'da ve Ballı köyünde yaptığı her iki savaşta da eşkıyayı etkisiz hale getirmede yeterli olamamıştır. Devlet adamlarının ve âyanların, taraftar olanlar ve karşı olanlar şeklinde ikiye ayrılmasına neden olan Nizam-ı Cedit uygulamalarına bilhassa Rumeli âyanları arasında bağımsızlık fikrinde olanlar şiddetle karşı çıkmışlardır. Balkanlarda Sırp isyanının başladığı dönemde Kadı Abdurrahman Paşa komutasında Rumeli'ye gönderilen Nizam-ı Cedit kuvvetlerine karşı Edirne âyanı Dağdevirenöğlü Mehmet Ağa'nın ve kışkırttığı bölge halkının isyan ederek Nizam-ı Cedit'in bölgeden uzaklaştırılmasına neden olmaları Nizam-ı Cedit askerinden çekinen dağlı eşkıyalarının daha rahat hareket etmelerine yol açmıştır. Bu açıdan bakıldığında, III. Selim devrini sembolize eden Nizam-ı Cedit uygulamalarının yine bu dönemde ortaya çıkarak devleti meşgul eden dağlı eşkıyalığı meselesi ile eş zamanlı olduğu görülmektedir.

Geleneksel kurumların işlevselliğini kaybettiği ancak yeni kurumların henüz tam manasıyla ikame edilemediği bir dönem olması ve merkez yönetiminin de sarf ettiği mesainin büyük kısmının Nizam-ı Cedid düzenini tesis etmeye dönük olması bakımından, dağlı eşkıyalığı meselesinin halledilmesinde, gereken hassasiyetin gösterilememiş olduğu düşünülebilir. Deli Kadri'nin başkent İstanbul'a çok yakın bir yer olan Selimpaşa'ya kadar gelmesi karşısında III. Selim'in, sadrazamını azarlayarak; *“şu hınzırların nerde olup nereye isal-i hasar eyledikleri şimdi arz oluna! Niçin haber alınmaz? Bogados şurada”* demesinden, meseleyle ilgili devlet adamları arasında koordinasyon eksikliği bulunduğu ve gereken tedbirlerin yerinde ve zamanında alınmadığı anlaşılmaktadır. Sürekli yer değiştirerek hareket eden Deli Kadri ile bir türlü başa çıkamayan Osmanlı hükümeti, kendisine birkaç kez af teklifinde bulunmuştur. Bergos âyânlığının kendisine verilmesi şartıyla eşkıyalıktan vaz geçeceğini taahhüt eden Deli Kadri kendisinin ve adamlarının Bergos, Hayrabolu ve Pınarhisar kazalarında oturtulmaları konusunda sorunlar çıkmıştır. Güven vermeyen hareketlerinden dolayı padişah, Deli Kadri'nin hal ve hareketinin sürekli olarak gözlenmesini istemiştir. İskan olunduğu bölgedeki halkın memnuniyetsizliği ve Deli Kadri'nin yeniden isyan edeceği izlenimi uyandıran şüpheli hareketleri sonucu kendisinin ve adamlarının Balkanlarda çıkmış olan Sırp isyanının bastırılmasında görevlendirilmelerine karar verilmiştir. Aslında bu durum çaresiz kalan devletin, eşkıyayı merkezden uzaklaştırmak ve imha edilmesini sağlamak ümidiyle başvurduğu bir yöntemdir. Nasıl ki “âyânlık” meselesi ve “dağlı eşkıyalığı” sorununun ortaya çıkışında devlet teşkilatını ve merkezi otoriteyi oluşturan şartlardaki değişim etkili olmuşsa, söz konusu meselelerin sona ermesinde de devletin takip ettiği isabetli bir politikadan ziyade 1789 Fransız İhtilali sonrasında Avrupalı başat güçlerin bölgenin kaderine yön vermek maksadıyla Balkanlarda yeni şartlar ve yeni bir dönem tesis etmeleri etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Şeriye Sicilleri (MŞH.ŞSC.d)

Rodosçuk Şeriye Sicili

No: 7427

Mühimme Defterleri (A.DVN.MHMd.)

No: 219

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Hat Tasnifleri

66-2846-E; 183-8466; 58-2627; 58-2627-C; 58-2627-D; 53-2485; 218-12000; 52-2456; 57-2618; 57-2618-A; 57-2618-B; 57-2618-D; 57-2618-E; 54-2502; 54-2502-C; 57-2615; 57-2615-A; 57-2615-B; 57-2615-C; 72-3023; 72-3023-A; 55-2535; 56-2576; 72-3026-A; 218-12016; 62865; 56-2568; 81-3368-A; 77-3177; 53-2471; 51-2385; 63-2772; 216-11836-A; 216-11836-B; 216-11836; 49-2348; 49-2348-A; 46-2264; 49-2347; 52-2441; 69-2923; 57-2616; 57-2616-A; 57-2616-B; 56-2567 70-2960; 49-2324; 53-2478; 57-2590; 84-3436; 56-2565; 56-2563; 57-2606; 78-3244; 55-2552; 80-3341; 79-3268; 78-3257; 72-3009; 58-2627-C; 73-3038; 78-3231; 48-2310; 58-2627; 58-2627-D; 255-14502; 64-2781; 136-5571; 59-2660-D; 59-2660; 59-2660-C; 59-2660-A; 150-6316-G; 150-6333; 120-4860; 133-5512; 1358-53338; 216-11836-B; 1403-56725; 73-3054; 61-2709; 1386-55006

BOA.C.DH 303-15123; BOA.C.DH 109-5444; BOA.C.DH 52-2583; BOA.C.DH 6-264; BOA.C.DH 27-1332-1; BOA.C.DH 27-1331-2; BOA.C.DH 17-842; BOA.C.DH 137-6814; BOA.C.DH 309-15409; BOA.C.DH 97-4803; BOA.C.DH 200-9966; BOA.C.DH 5-229; BOA.C.DH 27-1335

BOA.C.ZB 28-1365; BOA.C.ZB 28-1365-1; BOA.C.ZB 28-1365-2; BOA.C.ZB 28-1365-3; BOA.C.ZB 76-3778-1; BOA.C.ZB 76-3778-2; BOA.C.ZB 23-1105; ;

BOA.C.ZB 42-2066; BOA.C.ZB 9-44; BOA.C.ZB 87-4345; BOA.C.ZB 30-1464;
BOA.C.ZB 11-530-1; BOA.C.ZB 25-1215; BOA.C.ZB 11-548; BOA.C.ZB 83-4117
BOA.C.AS 192-8280; BOA.C.AS 1053-46287; BOA.C.AS 258-10737; BOA.C.AS
534-22342

BOA.AE.SSLM.III 171-10166; BOA.A.E.SSLM.III 372-21224; BOA.AE.SSLM.III
199-11941; BOA.AE.SSLM.III 372-21225; BOA.AE.SSLM.III 30-1738;
BOA.AE.SSLM.III 76-4562; BOA.AE.SSLM.III 75-4558; BOA.A.E.SSLM.III 75-
4559; BOA.A.E.SSLM.III 75-4560; BOA.A.E.SSLM.III 76-4561;
BOA.A.E.SSLM.III 160-9603; BOA.A.E.SSLM.III129-7876; BOA.AE.SSLM.III
130-7887; BOA.A.E.SSLM.III 130-7900; BOA.AE.SSLM.III 130-7888;
BOA.AE.SSLM.III 130-7889; BOA.AE.SSLM.III 130-7890; BOA.AE.SSLM.III
401-23110; BOA.AE.SSLM.III 260-150153; BOA.AE.SSLM.III 4-194;
BOA.AE.SSLM.III 4-196

Ahmet Cevdet Paşa (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*.(2.Cilt) (Haz. A.
C. Güçlükol).İstanbul: İlgı Kültür Sanat.

Akdağ, M. (1945). “Timar Rejiminin Bozuluşu”. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih
Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 419-431.

Akdağ, M. (1946). “Celali İsyanlarından Büyük Kaçgunluk 1603-1606”. *Tarih
Araştırmaları Dergisi*, 1-49.

Akdağ, M. (1963). “Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri (1730-1839)”.
Tarih Araştırmaları Dergisi, 51-61.

Akyıldız, A. (1998). “Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni”. *İslam Araştırmaları
Dergisi*, 209-222.

Alkan, M. (2011). *Alemdar Mustafa Paşa'nın Devlet Hayatı*. (Yayımlanmamış
Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya

Aslantaş, S. (2005). “Sırp İsyanlarına Giden Yol (1788-1804)”. *Hacettepe
Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 115-145.

Aydın, H. V. (2001). “Tımar Sisteminin Kaldırılma Süreci ve Bazı Değerlendirmeler”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 65-104.

Bardakoğlu, A. (1995). “Eşkîya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 11: 463-466. İstanbul: TDV Yayınları.

Barkey, K. (2011). *Eşkîyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*. (Çev. Zeynep Altok). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Başer, A. (2006). *Gümülcine Ayanı Tolatçıklı Süleyman Ağa ile Ferecik Ayanı Ali Molla'nın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle Olan İlişkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Baykal, B. S. (1964). “Ayanlık Müessesesinin Düzeni Hakkında Belgeler”. *Belgeler*, 221-225

Beldiceanu, N. (1985). *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'ne Tımar*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: Teori yayınları,

Beydilli, K. (2003). “II. Mahmud”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 27: 352-357. Ankara: TDV Yayınları.

Beydilli, K. (2007). “Nizam-ı Cedit”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 33: 175-178. İstanbul: TDV Yayınları.

Beydilli, K. (2007). “Pazvandoğlu Osman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 34: 208-210. İstanbul: TDV Yayınları.

Beydilli, K. (2011). “Tepedelenli Ali Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 40: 476-479. İstanbul: TDV Yayınları.

Beydilli, K. (2012). “Tirsiniklioğlu İsmail Ağa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 41: 204-205. İstanbul: TDV Yayınları.

Beydilli, K. (2013). “Yaş Anlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 43: 343-347. İstanbul: TDV Yayınları.

Beydilli, K. (2013). “Ziştovi Antlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 44: 467-472. İstanbul: TDV Yayınları.

Beyhan, M. A. (1992). *Câbî Ömer Efendi Tarihi (Tarih-i Sultan Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-u Sâni)*. İstanbul.

Cezar, M. (2013). *Osmanlı Tarihinde Levendler*. Ankara: TTK Yayınları.

Cezar, Y. (1986). *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Danışman, Z. (1966). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C. XI*. İstanbul: Yeni Matbaa.

Emecen, F. (1993). “Cezzar Ahmed Paşa”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7: 516-518. İstanbul: TDV Yayınları.

Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C.V (1774-1912)*. (Çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Erbulut, Ö. (2009). *Alemdar Mustafa Paşa ve Hayatı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Erdoğan, M. K, Ferlibaş, M. B. ve Çolak, K. (2009). *Ruşuk Ayanı Tirsiniklizade İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806)*. İstanbul: Yeditepe Yayınları

Ergenç, Ö. (1982). “Osmanlı Klasik Döneminde "Eşraf ve Âyan" Üzerine Bazı Bilgiler”. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 104-113.

Esmer, T. U. (2014). “Economies of Violence, Banditry and Governance in The Ottoman Empire Around 1800”, *Past & Present*, 163-199

Faroqhi, S. (1979-1980). “İstanbul’un İaşesi ve Tekirdağ-Rodosçuk Limanı (16. ve 17. Yüzyıllar)”. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 139-154

Feyzioğlu, H. S. (2018). *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Genç, M. (1995). “Esham”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 11: 376-380. İstanbul: TDV Yayınları.

Genç, M. (2000). “İltizam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22: 154-158. İstanbul: TDV Yayınları.

Genç, M. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*. Ankara: Ötüken Yayınları.

Genç, M. (2003). “Mâlikâne”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 27: 516-518. Ankara: TDV Yayınları.

Güner, S. (2015). “Cezzar Ahmed Paşa (Ö.1804) Hakkında Bir Takrir Münasebetiyle Suriye’de İktidar Oyunları”. *Belleten*, 163-198.

Hacısalihoglu, M. (2008). *Doğu Rumeli'de Kayıp Köyler*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Hacısalihoglu, N. E. (2018). “19. yüzyılda Burgaz Kasabasının Gelişimi ve Karadeniz Ticaretindeki Önemi”. *Çanakkale Araştırmaları Dergisi*, 369-388.

Hobsbawm, E.(1995). *Sosyal İsyancılar*. (Çev. Necati Doğru). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

İnalcık, H. ve Quataert, D. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi C.I*. (Çev. Halil Berktaş). İstanbul: Eren Yayıncılık.

İlgürel, M. (1993). “Celali İsyanları”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7: 252-257. İstanbul: TDV Yayınları.

İnalcık, H. (1967). “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”. *Belleten*, 603-622.

İnalcık, H. (1996). “Giray”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 14: 76-78. İstanbul: TDV Yayınları.

İnalcık, H. (2012). “Timar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 41: 168-173. İstanbul: TDV Yayınları.

İnalcık, H. (2016). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*. İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.

İnalcık, H. (2016). *Doğu Batı Makaleler II*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

İnalçık, H. (2017). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnce, Y. (2008). “Bir Görgü Tanığının Gözünden Kabakçı Mustafa İsyanı”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*. 281-308

İnciciyan, P. L, H. A. (2012). “Osmanlı Rumeli’sinin Tarih ve Coğrafyası”. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 11-88.

İngenç, M. (2014). “Anadolu Valisi Seyyid Ali Paşa Asi Miydi?”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39-48.

İpşirli, M. (1994). “Ehl-i Örf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 10: 519-520. İstanbul: TDV Yayınları.

Karademir, Z. (2018). “Statüleri ve Mahiyetleri Açısından Osmanlı Ekonomisinde Büyük Çiftlikler (18. Yüzyıl)”. *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 15-43.

Karakuş, S. E. (2008). *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Karal, E. Z. (1940). *Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği*. İstanbul: Kenan Basımevi.

Karal, E. Z. (1999). *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*. Ankara: TTK Yayınları

Karal, E. Z. (2017). *Osmanlı Tarihi V.Cilt*. Ankara: TTK Yayınları.

Kayapınar, A, Kayapınar, L. (2019). “ Razmiritsi v Severna Bilgariya. Borba za nadmoştie mejdu Tristenikoglu i Yılıkoglu (1800–1806)/ Unrest in Northern Bulgaria. The Struggle for Supremacy between Trasteniklioğlu and Yilikoğlu (1800–1806)”, *İzvestiya na Tsentara za Stopansko İstoriçeski İzsledvania/Proceedings of CEHR*, vol. 4 (Varna) ss. 275-286.

Kayapınar, L., Baksı, E., Özvardarlı B., Çelebi M. (2019). “1532 Tarihli Müsellem Defterinde Tekirdağ Nahiyesi I”. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 153-233

Kayapınar, L.,Baksı, E., Özvardarlı, B., Çelebi, M. (2019). “1532 Tarihli Müsellem Defterinde Tekirdağ Nahiyesi II”. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 371-441.

Kiel, M. (2013). “Lüleburgaz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 27: 255-256. Ankara: TDV Yayınları.

Kurşun, Z. (1998). *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı*. Ankara: TTK Yayınları.

Kütükoğlu, M. (2018). *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*. Ankara: TTK Yayınları.

Mert, Ö. (1980). *XVIII Ve XIX Yüzyıllarda Çapanoğulları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Araştırma Yayınları

Mert, Ö. (1991). “Âyan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 4: 195-198. İstanbul: TDV Yayınları.

Mutaftçıeva, V. (1977). “XVIII. Yüzyılın Son On Yılında Âyanlık Müessesesi”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 163-182.

Nagata, Y. (1997). *Tarihte Ayanlar Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: TTK Yayınları

Ortaylı, İ. (2005). “Millet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 30: 66-70. İstanbul: TDV Yayınları.

Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.

Özdemir, N. Ü. (2014). *18. Yüzyılda Vidin Şehrinin Sosyo-Ekonomik Panoraması (1790-1808)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özdemir, N. Ü. (2018). “Ayanlık Kurumunun Gelişimi ve Anadolu ile Balkan Coğrafyasındaki Farklılıkları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Current Research In Social Science*, 29-38.

Özey, R. (2002). “19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 1-36.

Özkaya, Y. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*. Ankara: TTK Yayınları

Özkaya, Y. (2020). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları (1791-1808)*. Ankara: TTK Yayınları

Özkılınç, A., Coşkun, A., Sivridağ, A., (2013). *Osmanlı Yer Adları I Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

Pakalın, M. Z. (1993). *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: MEB Yayınları.

Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Serbestoğlu, İ. (2006). “Trabzon Valisi Canikli Tayyar Paşa İsyanı ve Caniklizadelerin Sonu (1805-1808)”. *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 89-105.

Sezen,T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Şimşek, A. R. (2006). *Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan İslahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya

Şimşek, E. (2018). “Merkezi Otorite Karşısında Bir Dağlı Eşkıyası: Deli Kadri”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*. 269-287

Tabakoğlu, A. (2011). “Tekalif”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 40: 336-337. İstanbul: TDV Yayınları.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi C. III 5. Kısım. (1978). Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Uysal, A. O. (2012). “Lapseki'nin Umurbey Beldesinde Osmanlı Devri Yapıları”. *Sanat Tarihi Dergisi*, 127-151.

Uzunçarşılı, İ. H. (1939). “Vezir Hakkı Mehmet Paşa (1747-1811)”. *Türkiyat Mecmuası*, 177-285.

Uzunçarşılı, İ. H. (1971). “Nizam-ı Cedit Ricalinaden Kadı Abdurrahman Paşa”. *Bellekten*, 245-302.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Kapıkulu Ocakları*. Ankara: TTK Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (2010). *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılıkoğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*. Ankara: TTK Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. *Osmanlı Tarihi V. Cilt*. Ankara: TTK Yayınları.

Yavuz, A. (2010). *Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman'ın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle İlişkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Yavuz, H. (2012). *Tarih-i Sefer-i Rusya'ya Göre 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Yılmaz, E. O. (2016). *Militarization of Ottoman Rumelia: The Mountain Bandits (1785-1808)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yılmazer, M. A. (2015). *Âsım Efendi Tarihi (1218/1224-1804/1809)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu.

Zafer, Z. (2002). “Rumeli'de Kırcalı Faaliyetleri ve A.S. Puşkin'in "Kırcalı" Adlı Öyküsü”. *Türk Dünyası Edebiyat Dergisi*, 167-184.

EKLER

EK 1: Rusçuk'tan Edirne'ye gelmekte olan Rusyalı tüccarlara ait kafilenin eski Bergos ayanı Kadri ve dağlı eşkıyası Kara Feyzi tarafından soyularak mallarının ve altınlarının gasp edildiğine dair belge. (BOA.HAT 216-11836-B)

رکبه طاعتکنند صاواد میریزو و طودودی خریسینو و بودوی بیجا لودوی نام اوج نقتا امر بوزن اقدم رکجه ادرنه و اهل اولو فاقه اولو اوچین
بجاری التونی ادرنه ارسان یوق فاقه منور ادرنه قریب سکر ساقا عناق بودکدن قریب قلمی و ساقا برغوس عیالی قدر قلم فسار
اچینه رکبه معیندن موجود کرده اشغیا ادرنه هجوم و هیچ اموال قصب و غارت بلم رسیم رکبه لورک مادان ذکر التوندی دمی سب
ایده کلری و مویشی سکنه بنده انطون مالوچ نام دیگر رکبه ناچر فاقه منوره ایه ادرنه کیده اکیس سفورده دعوایند موجود
بربوز بجاری التونی اشغیای سکنده خصب ایدکلرین باعنا کندوسنی دخی اخذ دغا کونوزوب تحسین چون دغدی یک غرویش طلب
اولدقدی ادرنه ده منیم رکبه و میی لرقدن جائتاوری ب بودفاخبار اولمغله بوشللو فسادات ناشیند و قوی کون و نه درجه دره
ایجاب موحظک ایدمچی خجاج بیان اولیب رکبه ناچر دی سفورده کت من حیث الجموع و نزلک بربوز بجاری التوندی ظاهره اعراض و
هتسینه سذول بوربورقا اشغیا برن اسیر بظان رکبه لوی رسیم دخی هر نوچه و نظری ابر اولور ادرنه بو عوض اول اول تحسین و کلون
اولمن عوضی دولت معینک زای رزین اصابت فریفته رکبه مجبسی راعبدی حواله ادرنه

HAT. 216/11836-B

Rusya taifesinden Sava Dimitriyo ve Todori Hristo ve Yorgi Mihaloviç nam üç nefer tacir bundan akdem Rusçuk'dan Edirne'ye râhî olan kabile ile üç bin Macar altınını Edirne'ye irsal edüb kabile-i merkumda Edirne'ye karib sekiz saatlik yola geldikde Kara Feyzi ve sabıkan Bergos ayanı Kadri nam fesad-pîşelerin maiyyetlerinde mevcud gerde eşkıya üzerine hücum ve cemi' emval gasb ve garet birle mersum Rusyaluların mâr'üz-zikr altunlarını dahi selb eyledikleri ve Vasiliof sekenesinden Antoni Maluric nam diğır Rusya tacir-i kabile-i merkume ile Edirne'ye gider iken mesfurun dahi yanında mevcud bin yedi yüz Macar altununu eşkıya-yı mezkûre gasb eylediklerinden ma'da kendüsini dahi ahz ve mean götürüb tahliyesi için dört bin gurus taleb etmekde oldukları Edirne'de mukim Rusya vekili tarafından canib-i senâverîye bu defa ihbar olunmağla bu misillü fesadat-ı nâşenide vuku'u ne gûne ve ne derecelerde icab-ı mülâhaza eylediği muhtaç-ı beyan olmayub Rusya tacirleri mesfurların min habs'ül-mecmu'u dört bin yedi yüz Macar altunları zahire ihrac ve teslimine himmetine mebzul buyurularak eşkıya yedinde esir bulunan Rusyalu mersum dahi her ne vechile ve ne tarik ile olur ise olsun bilâ arz evvel be evvel tahlis ve itlak olunmak hususunu devlet-i aliyyenin rây-ı rezin-i isabet karînine Rusya elçisi dâ'ileri havale eder.

Edirne Bostancıbaşı ve sairlerin takriridir

Takrir-i kullarıdır ki

Bergos ve civarını kendülerine itminan kılmak için Deli Kadri'nin kafadarlarından akdemce tahrir ve takdim olunan Piriştineli Salih ile kâtibi Mollaya kıraat-ı emr-i âlî olunmuş iken Cemaziyel Evvelin on dokuzuncu Çeharşenbe günü Ali Molla'nın kâtibi Mahmud Ağa vusûl ve bir gece beytütet olunub ferdası Pencşenbe günü Kadri'nin olduğu Rudnik karyesine gönderilüb ol gece birlikde kâtib ile oldukları

Yevm-i Cuma Mahmud Ağa'ya Alemdarı evliya-yı Lağımcı Abdurrahman Ağa terfik olunub şüyuh-u maslahat kendülere gönderilüb cümlesi hasr oldukları halde Ali Molla'nın kâtibi Ali Efendi emr-i âlî cehriyle kıraat eyledikde her birisi şâd-kâm ve heman şevketlü kerametlü mehabetlü kudretlü atufetlü veliyyünniam ül alem padişah-ı ruy-ı zemin-i halledân meliken yevm üd din efendimiz hazretlerinin devam-ı eyyam ömr-ü devlet ve ikbal-i mülukâne ve kıyam-ı fûrûhte ve iclâ hazret-i şehinşahileri da'vatıyla rahmetkânî inayetlü evliya-yı niam efendimiz hazretlerinin devam-ı eyyam ömr ü evza ve ikbal-i asafane ve kıyam-ı fûrûhte haşmet ve icla ve mesfûrâneleri da'vatıyla cülûs-u leyâl-i hizmetgüzâr üzere olduklarını

Ve emr-i âlişânı cümle muvacehelerinde bade'l-kıraat yevm-i mezkurda Piriştineli merkum Salih ve bayrakdarı Bosnalı ve kendisine ordan beraber geşt ü gûzar ettirdiği uşağı mumaiyleh Abdurrahman Ağa kullarına terfikiyle derun-u şehre geldiklerinde şevketlü Padişah âlempenah efendimize itaat-i inkıyadımız vardır bundan sonra fukaranın mal ve canlarına inşallah ür Rahman zarar ve gezend erişmez heman münadiler nida etdirdüb her birisi gidüb karyelerinde ... der ki deyü cevab ettiklerinde derûn-u şehirde münâdîler münâdâ ve herkes karyelü karyesine gönderilüb bu vech ile emniyet-i sûretin sâye-i padişahîde himmet-i aliyyelerini berekâtıyla kesb olunduğu

Bu sûretle kendülerinin taraflarından fukaraya cevr ü eza olmaması için ra'y ül ayn müşahede idenlerden ba'de's-sual ber vech ül beyan bin beş yüz bin altı yüz eşhasa baliğ ve güvendeleriyle iki bini mütecaviz oldukları ve bu takrirce lâzım gelen ta'yinatlarının i'tası için civar olan Baba-yı atik ve Hayrabolu ve Tekfurdağı ve Çorlu Kırkkilise ve Pınarhisarı ve Vize ve Saray ile Bergos'da birer ikişer günlük zahirenin

cem've ihracı için mübaşirân tısyar ve be her yevm iki bin beş yüz vukıyye dakîk ile üç bin yem-i şâîrin i'tasına muhtac olunduğu

Ve ta'yinat sûretini kesb idince şimdilik ile kaza-yı mezburda her birinin birer karyede ik'adları eda-yı hüsnüne tedbiri menut eda-yı hazret-i evliya-yı ni'mâneleri ise dahi bu suretle emr-i alişanın alenen kıraat olması nisfından ziyadesi ahali-yi kaza kendüsiyle barid ve ...dır kendisi ise hemşehri oldukları ve mukteza-yı maslahat cümlesi kendüden hoşnudluk sureti izhar eyledikleri fehm olundukda ulema ve sulehası cem ettirilüb ... sureti lede'l-sual ... itse ulema ve suleha ve bil cümle ahali-yi reayası kendisine gidüb hallerin nizam ve nush-bend olarak feth-ü mahalde ik'adı eda olunacağı mühimmi için gitmeğe izin ve taleb eylediklerinde kendilerinin gitmelerine ruhsat ve Cumaertesi gicesi Rudnik karyesinde beraber oldukları merhametkâni veliyyünniamı ulya-yı nı'mi efendim Cumaertesi ale's-seher kasaba-yı mezburun hakimi efendi daileri ulema ve suleha ve bilcümle ağavat hazretleri ile taraf-ı çakeriye cem' olunub leyl-i mezkurda birbirlerinin meramların anlayub her vech ile hüsn-ü imtizac ve dilediği mahalde ik'adına ber-halil oldukları ahali-yi beldenin husus-u zahaire dair ve gereken sair vech ile olan ilam ve muhzırları ve merkum Kadri'nin bir kıta arzuhali derun-u takrir-i kullarına mevzuan irsal hak-pay-i hazretleri hazret-i evliya-yı nimaneleri buyurulduğu ve husus-u maslahat fehm olunduğu vech ile nizama rabt olunur sureti kesb idecek tahrir ve takdim-i kemterleri oldu ise dahi bazan takrire muhtaç olanları Mahmud Ağa bendelerinin takririnden dahi malum-u alem eda-yı ilm-ü i-alileri buyurulmak tazarru ve niyazıyla takrir-i kulları tahyirine ictira ve ahzâr olundu ol babda emr ü ferman hazret-i men lehül emr efendim hazretlerininindir.

Vezirim

İsmail Bey'e ihale olunub ber hüsn-ü suret efra'ı kendüden matlub olunmak güzel tedbirdir lakin maslahatı iltizam itdirmek lâzımdır bundan çaresi bulunub İsmail Bey'i taltif ederek iş gördürülsün zira rıza-cû saadet ve hizmetkârımdır.

Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velî'nimetim efendim padişahım

Hayrabolu ve Pınarhisarı kazalarına ik'adları irade olunan bölükbaşılardan kazalara duhûllerine ahâli tarafından mümanaat ve vuku'una mebni ne vech ile tedabire fûruğ olunmuş olduğu ve muahharen bu hususa Sirozlu İsmail Bey kulları memur tayin kılınub mezburların ulûfelerini virerek ya Rumeli valisi maiyyetine göndermek veyahud vilayetlerine îsâl ile cemiyet-i fesadlarını dağıtmak ve ciheteyn-i mezkûriyetinin icrası mümkün olmadığı halde muharebeye tasaddi iderler ise etraf kazalar ahaliyle bil-muharebe üzerlerine varub kahr ü tenkilleri emrine dâmen-i dermeyân gayret eylemek üzere şükûf-u adîdeyi merhamet mir mumaileyhe memuriyet emri ısdar ve ol bâbda vesâyâ ve tenbihât-ı lâzımevi muhtevî taraf-ı çâkerânemden tahrirat tastîr ve tisyâr olunmuş ve lede'l-iktiza serîan gönderilmek için ocak süvarisi dahi hazır ve âmâde bulunması ve Kocaili Sancağı mutasarrıfı dahi ol havâliden maiyyetine asker tertibiyle hîn ü iktizâda hemân irişmek için müheyâ oturmasını tedâbirine ne gûne teşebbüs kılınmış idüğü mâlûm-u âlîleridir bu defa ol taraftan vürûd iden ihbâra nazaran Deli Kadri dahi Bergos'dan kalkub Hayrabolu tarafına hareket eylediği ve güya kazma ve kürek ihtisabıyla gitmiş idüğü mervî olunmağla âher husus müzâkeresi için nezd-i çâkerânemde celb olunan erbâb-ı süvâra kullarıyla bu madde dahi dermeyân olundukda Deli Kadri'nin Bergos'dan hareketi yine tavr-ımbağyânevi müceb olmuş imârâtı münfehim oluyor lâkin Serezli İsmail Bey bu maddeye şükûf-u adîde ile memur olmakdan nâşî ibkâ-yı memuriyetine ne vech ile teşebbüs eylediği bilinmeksizin iş çatal olmamak için şimdi bir şey denilemeyeceği zâhir ise de külliye dahi boş bırakılmamak caiz olmayub levâzım-ı hazm ve ihtiyat vecîbesine riâyet iktizâ-yı maslahatdandır ve ocak süvarisi atlu topçularıyla beraber beş yüz nefere bâliğ olacağına nazaran lede'l-hâcet ol tarafa ihraç olunsa ol mikdar asâkirin derece-i kifâyeden dûn olacağına mebnî hiç gönderilmemiş gibi olur bin beşyüz nefer piyade dahi ilave ile cümlesi iki bin nefere bâliğ kılınarak hazırlanub ha

denildiği gibi bir günde ihraç ile Silivriye doğru satvet-endâz olurlar ve Kocaili sancağı mutasarrıfı dahi celb ve irsal olunmak için tahrirat irade olunsun mamafih dağlı takımının ardını boşlamayub avn ü Hakkla müdafaa ve tenkilleri hususuna Sirozlu İsmail Bey'den enîsi olmamağla mir mûmâileyhe te'kid olunarak şu maslahata girişmesi hususuna dikkat olunmak ve Deli Kadri'ye şimdi ayaklandı deyü kat'ice hüküm olunamaz ise de hareketine nazaran öyle farz olunub ale'l-ıtlak dağlı ve eşkıya gürûhu Balkanı öte mürûr iderler ise urması için Tirsiniklizade'ye dahi kağıd yazılmak iktiza ider deyü huzzâr mumâileyhim kulları ifade etmeleriyle zikr olunan süvariden başka bin beş yüz piyadenin nehiyesi husûsu şikk-ı sâni ve îrâd-ı cedîd ve Fezdari? Efendi kullarına tenbih ve Kocaili mutasarrıfının ol havali memurlarıyla vürûdu için kağıd tesyîr ve Sirozlu İsmail Bey'e be her yevm kağıd irsalinden hâli olduğu yoğise de tekrar isti'câline de tastir ve maslahatı deruhte edeceği sûretinde vesâyâ tedbir olduğu malum-u hümâyunları buyuruldukda emr-i ferman şevketlü kerametlü mehabetlü kudretlü velîni'metim efendim padişahım hazretlerindir.

EK 4: Deli Kadri'nin Bogados'a (Selimpaşa'ya) gelmesi üzerine padişahın ikazı ve eşkıyaya karşı alınacak tedbirler hakkında belge. (BOA.HAT 55-2552)

بادشاه

۵

بسم الله الرحمن الرحيم
 در جواب نامه جناب عالی
 مورخه ۱۰/۱۰/۱۰۱۰
 در خصوص احوال
 و اخبار این دیار
 و در جواب نامه
 مورخه ۱۰/۱۰/۱۰۱۰
 در خصوص احوال
 و اخبار این دیار
 و در جواب نامه
 مورخه ۱۰/۱۰/۱۰۱۰
 در خصوص احوال
 و اخبار این دیار

HAT 55/2552

شکوه قدرتی که ایستاد و بی غم افتم
 دلی قدری نام معلوم بوغادوس درین دودلی حسیه اوکی بوش بوش بوزم کمر شایر برود
 طوغری صادر تقدیلین ابره هکی مدو حفظه دن عجزی بید اولد تقدیلین بوکون تقدیم عسبه کوردن
 مریبه داور باری قنناک تقیر جا کربن بیان اولد بقی اوزده اسکدار اوجا غنچه مرهود سواری
 عسکری و سواری طوبیخدار نون بربن سوزدن مجاوز عسکر ظفر یاز با زار کوی کرکین ارنه
 دوج ارنش ایه ده تقیر مذکور بالکنه شرقا اقرای صدرود بیور برون حفظه هابون شوکتفون
 شاهان ری اوزده حاجی ابراهیم اقرای قوللرینه تکرار تا کید اولد قده هر نغدر هلا لدرین
 اولوب مرور مستجاب ده اندی مومی ایه قوللری دخی اقدام ابره دن اکیوز سواری سحری
 لوند حیضکنه اراد بند برین و ماعداسی دخی بارین سحری طوبی و معانله بر مزاره
 اشقبای چون با برده تقوی حرف باری و بمن نوحات ظل المهدیه بارین اعتراف
 ایدر به حاج ایه ده ترسم فرج و احبناطه رعایه طوبخانه عکله نرین بنبوز سحر کربن
 نغرا جان نغراسی این نغرا دللری سرکره لغنه داور یا کلسر اینه و بنبوز نغرا دخی لوند
 حفظه نغرا نغرا نغرا اذاد لوب بار و نغرا نغرا بر بار بلبوز ایه و لور و بویجی

Şu hınzırların nerde olup ne taraflara îsal-i hasâr eyledikleri şimdi arz oluna niçün haber alınmaz Bogados şurada

Şevketlü kudretlü kerâmetlü mehabetlü velîni'metim efendim padişahım

Deli Kadri nam mel'un Bogados karyesine vürûdu hasebiyle önünü boş bulmuş lazım gele şayet berülere doğru sarkındılık ideceği mülâhazadan gayri baîd olduğundan bu gün takdim-i atebe-i gerdûn-u mertebe-i dâverîleri kılınan takrir-i çâkerîde beyan olduğu üzere Üsküdar ocağında mevcut süvari askeri ve süvari topçularından beş yüzden mütecaviz asker-i zafer-müesser Pazar günü taharrük olunacağı derc olunmuş ise de takrir-i mezkûr-u bâlâsına şeref-efzâ-yı sudûr buyurulan hatt-ı hümayun-u şevket-makrûn-u şâhâneleri üzere Hacı İbrahim Efendi kullarına tekrar tekrar te'kîd olundukda her ne kadar heva-ül ders olub mürûr-u müteassir ise de efendi mûmaileyh kulları dahi ikdam iderek iki yüz süvari şimdi Levend Çiftliğine imrâr idtirilmiş ve ma'dâsı dahi yarın seheri geçip top ve mühimmatlarıyla müdafaa-yı eşkıya için bâ... tevfik-i hazret-i Bârî ve yümn-i teveccühât zill ü ilâhileriyle yarın i'tizâm ittirilecek ise de merâsim-i harb ve ihtiyata riayeten tophane-i amirelerinden beş yüz müsellâh güzîde nefer Çan kethüdası Emin Ağa kulları sergerdeliğiyle Davutpaşa sahrasına ve beş yüz nefer dahi Levend Çiftliği neferatından intihab olunub ez-an Azadlu baruthanesine bir yarar başbuğ ile memur ve bu gece eriştirilmesi efendi mûmâileyh kullarına şifâhen te'kîd olunmuş olduğundan zikr olunan beş yüz nefer asker-i nusret-eser akşamdan evvelce gönderildiğini efendi mumaileyh kulları taraf-ı çâkerî haber etmiş olduğu ve taraf-ı kemterânemden ihrâcı istîzan olunan süvari üzerine sabık Mısır mir ül hacı Osman Bey kulları başbuğ nasb olunub akşamdan sonra takım takım ihrac olundukları ve dünden tecessüs-ü ahvâl-i eşkıya için dört beş tatar ihrac olunub avdetlerinde ne gûne haber getirirler ise iktizaları icrada dakika fevt olunmayacağı ve Edirne'de olan İvranyalı Mehmed Paşa'ya her gün zehir zemberek tahrirat irsâlinden hâlî olunmadığı muhât-ı ilm-i kâinat âşinâ-yı ruh-câneleri buyuruldukda emr-i ferman hazret-i men lehül emrindir.

Deli Kadri'nin arzuhâlidir

Devletlü inayetlü merhametlü velîni'metim kesîr ül lûtf ve'l-ganâim efendim sultanım hazretleri devlet ikbâl ile sağ olsun

Arzuhâl-i kullarıdır ki benim inayetskâr efendim bundan akdem Burgas sakinlerinden iken kazamıza dür olub müddet-i vâfir devletlü vüzera efendiler içün hizmette kusur itmeyüb vilayetime iskân olunmasına inayet olunmayub encamında şakîlik âdını bizzarur ihtiyar eyledim ancak elhamdülillah-i Teâla bu kullarının cürmünü afv ve inayet buyurulub vilayetime iskan olunması babında inayetlü bostancıbaşı ağa hazretlerine ve sair ağalara hitaben şeref-sudur iden emr-i celîlü's-şân vech-i muvacehesinde feth ü kıraat ve mefhum-u münîf malumumuz oldukda sem'an ve taaten deyü şân-handân olub bu âna kadar eylediğim kabahatlere nâdim ve peşîman olub tâib ve müstağfir oldum inşaallah ü Teala sâye-i padişâhîde ve efendimiz sâye-i devletlerinde bu kulları dahi vilayetimde iskan idüb hizmet-i padişahi ve veliyyün nî'mîye dâmen-i dermeyâna gayret ve fukaranın emniyet ve istirahatine her vech ile sa'y ü gayret idüb inşaallah ü Teala efendimiz himmet-i aliyyesiyle kusur itmem hemân Allah ü Azimü's-şân efendimin ömr ü devletlerini izdiyâd ve efzûn eyleyüb sâye-i devletlerinde huzur ideriz el yevm ül kıyâm duâ-yı bi'l-hayrlarıyla meşgul olub heman efendim bu kullarınız bende-i kadîm defterine kayd çerağ-ı hassaya ilhak ve inayet buyurulmak recasıyla arzuhal-i perişanıma ihtiyar kılındı Baki lûtf-u ihsan devletlü inayetlü merhametlü velîni'metim ve kesîrü'l-lutf ve'l-ganâim efendim hazretlerindir.

Bende-i Abdülkadir kulları

Bergos a'yânı Deli Kadri'nin kâğıdıdır

Devletlü inayetlü atüfetlü mürüvvetlü fukaraya merhametlü merhametkâni evliya-yı in'am ve kesirü'l-cûd ve'l-kerem efendim hazretleri

Devlet-i ebedî ve câh-ı iclâl-i sermedî ile sağ olsun. Arzuhal-i kulları budur ki bölükbaşılarımızdan Hayrabolu ve Pınarhisarı yine ik'ad olunması husus-u sâdir buyurulan ferman-ı celilü's-şan ve emr-i hazret-i veliyyü'n-nı'mî mübaşir Hacı Halil Ağa kulları yediyle lede'l-vürud ve ik'ada memuriyeti hâvî Edirne Bostancıbaşısı rif'atlı ağa hazretlerine bir kıt'a emr-i âlî ısdârıyla ber-müceb ferze-i şehinşâhî üzere ağa-yı mumaileyh hazretleri Edirne'den hareket ve Bergos kasabasına teşriflerinde rabıtaya bend ve ik'adı hususu istişare olunub ik'adına münasib olan bölükbaşı kulları ile terfikan Bergos kasabasından hareket ve Hayrabolu cânibine azîmetleri kaza-yı mezbûr kurrallarından Büyükkarakarlı karyesine vusûlünde kasaba cânibinden adam gelüb Bostancıbaşı ağa kullarını ve ik'ad olunacak bölükbaşı kullarını kabul itmeyüb ve emr-i aliyyeye adem-i itaatleriyle muharebeye tasaddî edüb bu hususda Allah aşkına olub bu kulları haline ve asker kulları haline ve etraf-ı eknâfda olan fukarâya ve reayâya merhamet eyleyüb bunun böyle olması Hayrabolu sakinlerinden a'yân Hacı İbiş ve sâbık a'yân Hacı Abdullah'ın tahrîkiyle olub biraz müfsid iğvasıyla olmağla bu makûleler iğvasıyla emr-i padişahînin infâzı olduğu halde bu kullarının askerim beyninde nüfûzum olmayub ol mikdar askere bir dahi nice cevap vireceğim ve bu güne kadar askeri avk ve te'hir eyleyüb idaresi kaydında oldum bundan sonra ne cevab ideyim bilmem şimden sonra askere virecek ne ta'yinatım var ve ne vermeğe liyakatim var ancak efendilerim himmetlerine muhtacım bu husus dahi böyle oldukda bu kullarına şeyb olub halim diğer-gûn ve irade-i hususda istikranda olduğum mer'en ve alenen hâli merkum Hacı Halil Ağa vâkıf olub Hayrabolu hususu dahi mûmâileyhin takririnden mâlum-u devletleri buyuruldukda merâhim-i aliyyelerinden mercûdur ki bu âciz kullarına merhamet eyleyüb asker idaresinde bahil etmeyüb bu kemterânelerine ve fukara kulları haline merhamet eyleyüb husûs-u mezkûrun hûsule nezir olmasına irade-i aliyyeleri evzanı buyurulmak babında arzuhâle cesaret ve kulları yediyle hâk-pây-i devletleri kılındı emr-i ferman devletlü inayetlü mürüvvetlü merhametlü mürüvvetpenâhi evliya-yı niâm ve kesirü'l-cûd ve'l-kerem efendim sultanım hazretlerindedir.

Benim vezirim

Bu güzel lâkin memleketten bu kadar ta'yinât verilmek nasıl olur acaba bu askerden Mısır'a Mehmed Ali Paşa'ya gideri olur ise izin verilse olmaz mı velhasıl bunların dağılmasının tarikini bulasın.

Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velîni'metim efendim Padişahım

Deli Kadri takımının iskânı için ne vechile tedbire teşebbüs olduğu ma'lûm-u âlîleri olub bu defa giden Mahmud Haseki avdet ve hâmil olduğu tahrirâtı tebliğ etmekle merkum Kadri kazasına iskân olunmuş olduğu tafsilâtı gerek Edirne Bostancıbaşısı ile memûrîn-i sâirenin müşterek kâğıdları ve ilâm ve mehâzir halinden ve gerek merkûmun kendi arzuhâlinden müstebân olduğuna binâen takımıyla huzûr-u âlîlerine arz olundu merkumun başında bin beş yüz mikdarı karaltı olduğuna binaen etraf ve civar kazalardan Yusuf Paşa tertibi olan zahire mubayaasından takas sûretiyle merkuma tâyinât tertibi ve ol tertibin hitamından sonra cemiyet-i mezkûrenin sûret-i idareleri menût-u ra'y-ı âlî idüğü evrâk-ı vâride muharrer ve tafsil-i keyfiyet hasekiyi merkumun takririne muhavvel olduğundan iştirak olundukda merkum Kadri fi ma ba'd ırz ve edebiyi her halde tahsîl-i rızâ-yı âlîye itina etmek teahhüratıyla iskânı kabul eyledikten sonra ben burada Rıza Pazarı ile bir çiftlik alub zahire anbarı dahi tanzim ve kendü halimde ikamet iderim lâkin bu sûrete bir nizam verinceye kadar fukaraya zaruri bâr olurum deyü ifade eylediğini merkum Mahmud Haseki takrir eylediğine nazaran mezburun bu güne davranışı İnşaaallah ür Rahman suhûletle gâilesinin def'i ve fukaranın asayişini müceb olmak akreb-i me'mul idüğü zahir ve mukaddema Ali Molla'nın iskânında haşeratı dağıdub kendüsü yerleşinceye kadar civar kazalardan tayinat tertib olunmuş idüğü kıyasıyla bu defa buna dahi etraftan zahire tahsisi lazım ise de o makûle zahire tertibi bir defalık olub başında olan güvende ve eşhası yerlü yerine tefrîk ve emsâli misillü kendü haliyle ikâmet ve fukaraya bâr olacak evzâ'dan mücânebet eylemek zâbitasının istihsâli ve bu iradeyi gerek kendisine ve gerek fukaraya şimdiden bildürüb ale'd-devam böyle cem'iyet ile oturmak iskân sûreti olamayacağını tefhimi lâzıme-i maslahattan olduğu bâhir olmağla tahrirât-ı mezkûrede istid'a olduğu vech üzere Yusuf Paşa tertibinden bir defalık olarak iktizasına göre tayinat tahsis olunub bu güne tayin tertibi bir defalıktır bundan sonra

suret-i ikameti haline uydur deyü merkuma tenbihatnâme tesyir ve birden bire dehşetini müceb olmamak için emniyetini müceb olacak derece ta'biri dahi ilave ve tastîr olunmak ve burada iktiza iden memurlara dahi bi emr-i âlî bildirilmek ve Yusuf Paşa kulları el halet ü hâzâ Gelibolu'da olmağla itmâm-ı maslahata intizaran olduğu mahalde ayak sürmeyi müâarünileyh kullarına inhâ kılınmak iktiza eylediği malûm-u hümâyûnları buyuruldukda emr ü ferman şevketlü kerametlü mehabetlü kudretlü velîni'metim efendim padişahım hazretlerindir.

بیرجوداد او کادری

بادنام

شوالو کرمانو رانیو قورتلو وچ نعم اقمم
 صدر عظمای قورلرته بودغه وارد اولوبه تحیرتک طاعلو اشقیانسه دی قری و سرکرده لرین دور ایجی الیسی
 شورشیاننا قورلی اعلم ایله ناس مقطوعه لرین کوزوشی و بسنه الیسی خسرو یاشنا قورلی طرفنه
 نامور صالح بابک و سربرجه لی هوسداننا بالمحاربه صریحی ضرم و بریشانه اتمکله افندایک لرین اروس مقطوعه
 و تولوه دیر فطه بیرنه کوزوشی اولرین بیایله ضنار ارا طرفلرینه دور دیرنه تحیرت ارسال اولرین و روس
 فطعه و تولوه و بیرنه وحی نیار فطه لی محترم و مذکور اولوه حسبله منظور مالو یاز لرین بیور لوه ایچولت
 تحیرت مذکوره معروفه حضور ناهان لرین قلدی اشقیای مرفوعه ناک بودجه بروه سهولت اعظمای
 و صربونک وحی انزلی قوه طالع فرضتک طالع جابانایک اتارینه اولمنه عون و عنایت باری ایله روس
 و سرکنده صولجانه قهر و زور یانایر ایله سوی عطا نه اولوه دعوتی تزار اولرین و سربرجه و تولوه
 و سرکنده صولجانه قهر و زور یانایر ایله معامع هابونک بیورلرینه امر و طرینه بیاید کرمانو
 وچ نعم اقمم یاد ساهم
 قورلو

HAT 1358/53338

Pek hatt-ı zatında ber-hüdâr olsunlar

Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velîni'metim efendim padişahım

Sadrazamları kullarından bu defa vârid olan tahriratda Dağlı eşkıyasından Deli Kadri ve sergerdelerini Rumeli valisi Hurşid Paşa kulları idam ile re's-i maktualarını göndermiş ve Bosna valisi Hüsrev Paşa kulları tarafından memur Salih Bey ve Srebreniceli Hasan Paşa bil-muharebe Sırpluyu münhezim ve perişan etmekle ahz eyledikleri re's-i maktua ve kulak ve bir kıta bayrak göndermiş olduğu beyanıyla müşarünileyhima taraflarından vürud iden tahrirat irsal olunduğu ve ruûs-u maktua ve kulak ve bayrak dahi tisyâr kılındığı müteharrer ve mezkûr olmak hasebiyle manzur-u mülûkaneleri buyurulmak için tahrirât-ı mezkure ma'rûz-u huzur-u şahaneleri kılındı eşkıya-yı merkumenin bu vech ile ber vech-i suhûlet idamları ve Sırplunun dahi inhizamı kuvve-i tali'-i ferhûnde muttali' ve cihanbânîleri asarından olmağla avn ü inayet-i Bârî ile ruus-u cem' ve serkeşan-ı savlecân kahr ve kahramanileriyle gûy-u galatân olmak da'vatını tekrar olunduğu ve serir-i bende ve kulaklar pişgâh-ı bâb-ı hümâyûnlarında atide-i hâk ibret kılınacağı malum-u hümayunları buyuruldukda emr ü ferman şevketlü kerametlü mehabetlü kudretlü velinimetim efendim padişahım hazretlerindedir.